“işçi sınıfı tarihi”

[KISA BİR ÖZET]

erkan aydoğanoğlu

YAYINLARI

EĞİTİM SERİSİ / 1

rls

İşçi Sınıfı Tarihi

[KISA BİR ÖZET]

Erkan Aydoğanoğlu

Tarem Yayınları

Tarem Yayınları: 6
İşçi Sınıfı Tarihi - Kısa Bir Özet

Erkan Aydoğanoğlu

Editör: Eylem Yıldızer
Kapak Tasarımı: Ertan Aydın
Kapak Fotoğrafı: Lewis W. Hine
Sayfa Düzeni: Rıza Bülbül

ISBN- 978-605-89200-6-4
Birinci Basım: Şubat 2010

Tarem Yayınları: Cihangir Mahallesi
Sıraselviler Caddesi
Soğancı Sokak
İttihad Sigorta Apartmanı
No: 13 Kat:5 D:17
Beyoğlu – İstanbul
TÜRKİYE

Tel: 0212 292 02 68-69
E-mail: yayin@tarem.org
Web: taremyayinlari.com

Baskı: Can Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi
İpek İş Merkezi
Kat:3 No:7 Topkapı/İstanbul

İşçi Sınıfı Tarihi

[KISA BİR ÖZET]

İÇİNDEKİLER

Giriş 7
Ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçiş 9
İngiltere'de işçi sınıfı mücadelesi 19
Fransa'da işçi sınıfı mücadelesi 33
Amerika'da işçi sınıfı mücadelesi 39
Almanya'da işçi sınıfı mücadelesi 47
Rusya'da işçi sınıfı mücadelesi 55
20. yüzyıl ve işçi sendika hareketi 59
Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesi 69
Cumhuriyetin ilk yıllarında işçi hareketi 79
1946 sonrası işçi hareketi 81
1960 sonrası dönem 85
1980 darbesi ve sonrası 96
Kaynakça 105
Kronoloji 107
Fotoğraflarla işçi sınıfı tarihi 114

Giriş

Tarihsel olarak emeğin, çalışma kavramının kökenine bakıldığında, bugün pek çok emekçinin zihninde oluşanlardan farklı anlamlarla karşılaşılır. Emek ya da çalışmak, eski Yunancada "doğum anındaki sancı" anlamına gelirken, Latinceden türeyen diğer dillerde de acı çekmek ve işkence gibi anlamları vardır (Ciulla, 2000:24-32). Gerçekten de insanlık tarihinde, sadece kapitalizmde değil feodal dönemde, ondan daha önceki dönemlerde toplumsal zenginlikleri üreten kölelerin, serflerin, işçilerin çalışma yaşamında var oluşları her zaman sancılı, zorluklarla ve acılarla dolu olmuş, tarih boyunca emek ya da çalışmak demek, aynı zamanda acı çekmek anlamına gelmiştir.

Emek kavramı acı ve sıkıntı çekmek açısından asıl anlamını kapitalizm ile birlikte kazanmıştır. Çünkü kapitalizm öncesinde, hatta Fransız Devrimi'ne kadar olan dönemde çalışmak zorunluluk ve angaryadır. O dönemde işçiler istedikleri zaman işlerini bırakıp gidememektedir. Bu nedenle işçiler çoğu zaman zor kullanılarak çalıştırılmış, angarya çalışmanın genel biçimi olmuştur. Öyle ki, kapitalizmin ilk oluşmaya başladığı yıllarda işten kaytaran, yavaş çalışan

işçiler sürekli olarak cezalandırılmış, hatta işi bırakıp giden çok sayıda işçi dövülerek zindanlara bile atılmıştır. Bazen öyle cezalar verilmiştir ki, işi bırakıp gitmeyi alışkanlık haline getiren çok sayıda işçinin kulakları kesilmiş, bu şekilde işi bırakıp gitmeyi düşünen diğer işçiler korkutulmak istenmiştir.

Eugene Delacroix "Halka yol gösteren özgürlük" (1830)

Batı'da işçi sınıfının katıldığı ilk sınıf mücadelelerinin başlatıcısı ve öncüsü burjuvazi olmuştur. Fransız Devrimi'ne kadar ilerici, devrimci bir sınıf olarak hareket eden burjuvazi, Avrupa'da ticaret kapitalizminin gelişmesiyle birlikte ekonomik alanda giderek güçlenmiş, işçi sınıfının desteğini arkasına alarak ekonomik temelleri sarsılmaya başlayan aristokrasinin egemenliğine son vermiştir. Dönemin devrimci sınıfı olan burjuvazi, işçiler ve köylüleri "eşitlik, özgürlük, kardeşlik" sloganı ile etrafında toplayarak 1789'da Fransız Devrimi'ni gerçekleştirmiş ve ekonomik alandaki egemenliğini, siyasal egemenliği de ele geçirerek sağlamlaştırmıştır.

Burjuvazinin işçi sınıfını yedeğine alarak yürüttüğü bu mücadelenin

sonrasında yaşananlar, işçiler ve işçi hareketi açısından büyük hayal kırıklıkları ile sonuçlanmıştır. Burjuvazi, işçi sınıfının desteğiyle iktidara sahip olduktan sonra, işçi sınıfına sırtını dönmüş, onların taleplerine kulaklarını tıkamıştır. Fransa'da ve İngiltere'de burjuvazinin, seçme-seçilme hakkı başta olmak üzere, bazı temel hakları sadece mülk sahibi erkekler ile sınırlı bir ayrıcalık olarak hayata geçirmesi, tamamı mülksüz olan işçi sınıfı açısından tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ancak bu gelişme, aynı zamanda işçi sınıfına tarihi bir ders de vermiştir. Bu tarihsel dersin en önemli sonucu, işçilerin devletten ve sermayeden bağımsız bir sınıf olarak örgütlenmedikçe, burjuvazinin tahakkümü ve etkisinden kurtulamayacağıdır. Bu durumun sonraki döneme yansıyan en somut sonucu, işçilerin burjuvaziden bağımsız olarak diğer sınıf kardeşleriyle birleşerek örgütlenmesi olmuştur.

Ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçiş

Kapitalizm, feodal dönemde ortaya çıkan ticaret kapitalizmi ile tarih sahnesine çıkmıştır. Kapitalistlerin ataları olan tüccarlar, bir malı çok olduğu yerden ucuza alıp, az olduğu yerlerde pahalıya satarak, bilinen anlamda ticaretin altın kuralını uygulayarak gelişmişler ve güçlenmişlerdir. Ticaretle uğraşan tüccarlar, ucuza aldıkları malları başka yerlerde normal fiyatının çok üzerinde satarak önemli kazançlar elde etmişlerdir. Yunan mitolojisinde hırsızların, kumarbazların ve tüccarların aynı tanrıya (Tanrı Hermes) tapıyor olmaları bu nedenle şaşırtıcı değildir.

Dünya tarihi 16. yüzyıldan itibaren yeni ve sancılı bir döneme girmiştir. 15. yüzyıl sonlarında coğrafi keşiflerin hız kazanması ve 1492 yılında Amerika kıtasının keşfi ile ekonomik-toplumsal gelişmenin hızı artmıştır. Bilimsel keşifler ve tarihin akışını hızlandıracak olan teknolojik buluşlar coğrafi keşiflerle el ele ilerlemiş ve 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'ne giden yolu açmıştır.

Sanayi Devrimi'ne kadar olan dönemde en önemli üretim faaliyeti alanı tarım ve ticaret olmuştur. Bu durum, klasik iktisat olarak bilinen dönemin düşünürlerinin (Ricardo, J. Stuart Mill ve Adam Smith) çalışmalarına da konu olmuş, liberalizmin ve kapitalizmin düşünsel temelleri bu dönemde atılmıştır. Liberalizmin ve klasik iktisadın babası olarak bilinen Adam Smith 1776 yılında yazmış olduğu *Ulusların Zenginliği* kitabında, doğa kanunlarına uyulduğu zaman toplumun kendiliğinden ve en uygun biçimde işleyeceğine yönelik sözleriyle bilinmektedir. Bireyin ve toplumun iyiliği arasında doğrudan bir bağ kurulduğunda "her birey kendi çıkarı peşinde koşarken, aynı zamanda toplumsal çıkara da katkıda bulunacağı" fikrinin o dönemdeki en önemli kaynağı Adam Smith olmuştur.

Yüksel Arslan, Kapital VI Sınıflar: "İşçi", "Kapitalist" ve "Toprak Sahibi"

Sadece liberalizmin değil, aynı zamanda kapitalizmin de önde gelen fikir babalarından birisi olarak bilinen Adam Smith'in, daha kapitalistlerin "yeni yetme" olarak türemeye başladığı o yıllarda, her şeye rağmen ka-

pitalist sınıfa fazla güvenilmemesi gerektiğini öğütlemiş olması dikkat çekicidir. Adam Smith o dönemde, gelirini ücret ile kazananlar (işçiler), gelirini toprak rantı üzerinden kazananlar (toprak sahipleri) ve gelirini kâr üzerinden kazananlar (girişimciler) diye üç grup tanımlamıştır.

Bu üç grup içinde en çok dikkat edilmesi gerekenlerin "girişimciler" (yani kapitalistler) olduğunu söylemiş olması önemlidir. Adam Smith'e göre "işçiler ve toprak sahiplerinin tersine kapitalistlerin çıkarı toplumun genel çıkarlarıyla uyuşmaz, çünkü bu sınıfın ayakta kalabilmesi için kârın sürekli artması" gerekir.

Elbirliği ile üretim *Manüfaktür üretim*

16. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın sonlarına kadar kapitalist üretim basit elbirliği ve manüfaktür üretime (imalata dayalı atölye üretimine) dayalı olarak yapılmıştır. Ticaret kapitalizminin egemen olduğu bu dönemde küçük atölyelerde, Ortaçağ'dan kalma lonca sistemini (meslek birliği) sürdürmekte olan farklı mesleklere ait zanaatçılar ile köyünden, toprağından henüz kopmuş olan vasıfsız işçiler (eski serfler) çalışmaktadır. Sanayi Devrimi'ne kadar olan dönemde en önemli üretim faaliyeti alanı tarım ve ticaret olmuştur. Bu dönemde üretim büyük ölçüde tarıma dayalı olarak yürütülürken, tarım dışı üretim el sanatlarından ve küçük imalattan oluşmuş, uzak bölgelerle ticaret, kara ve deniz yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Üretimin pazarlar için yapılmaya başlanması feodalizmin yapısı üzerinde çözücü bir etki yapmış ve feodalizmi zayıflatıp, sonra onun

yerini alacak güçlerin büyümesine uygun bir ortam sağlamıştır. Bu dönemde kentlerin birer ticaret merkezi olarak gelişmesi, özellikle küçük mülk sahipleri üzerinde olumsuz anlamda etkili olmuştur. Feodal sömürü ilişkileri çözülmeye başladıkça, toplum üzerindeki baskılar artmıştır. Ticaret kapitalizminin gelişmesiyle birlikte tarımın gerilemeye başlaması, şehirlere olan göçü hızlandırmış, şehir nüfusunun hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur.

Bu dönemde manüfaktür, kendilerine az para veren ya da onları dışta bırakan loncalara karşı önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Manüfaktür ile beraber, loncalarda kalfa ile ustalar arasında sürmekte olan ataerkil ilişkiler yerini zamanla işçiler ile kapitalist arasındaki çıkar karşıtlığına dayanan ilişkilere bırakmaya başlamıştır. Manüfaktür öncesi dönemde de işçiler emek güçlerini satabilir konumdayken, var olan lonca örgütlenmesi bunun önünde uzun süre bir engel olarak yer almıştır. Ancak manüfaktür ile birlikte lonca sistemi hızla çözülmeye başladığından modern fabrikaların öncülleri olarak kabul edilen manüfaktürler (imalathaneler) köylüleri ve zanaatçıları yığınlar halinde kendisine çekmiş ve daha sonra onların büyük bölümünün işçileşmesinin önünü açmıştır.

Uzun yıllar kendi işlerinde ücretsiz çalışan işgücü, sanayinin gelişmesiyle birlikte fabrikalarda belirli kurallara bağlı olarak çalışmaya başlamış ve modern anlamda "iş" ile tanışmıştır. Modern iş, işgücünün belli bir ücret karşılığında, belli bir patrona, yine patronun koyduğu çalışma kuralları çerçevesinde, emeğini sunması ya da kiralaması şeklinde ortaya çıkmıştır. Özellikle işçi ve çalışılan gün başına çalışma saatleri belirgin bir şekilde artmıştır. Fabrikada çalışmak, ev üretimi ya da tarımsal üretimden farklı olarak belli zaman dilimlerinde gerçekleştirilirken, erkekler, kadınlar ve çocuklar sürekli vardiya halinde gece ve gündüz çalışmak zorunda bırakılmıştır[1].

1 Kapitalizmin ilk yıllarında makineye "demir adam" (iron man) denilmektedir. Demir adam çalışmaya başlayınca pek çok erkek işçi işten atılmış, makineleşmeyle birlikte istihdam edilenler, çoğunlukla fabrikada sayıları gün geçtikçe artan ve son derece kötü koşullarda çalışan kadın ve çocuk işçiler olmuşlardır.

Çünkü yeni sistemde üretimin, dolayısıyla işin devamlılığı söz konusudur. Fabrika sistemi, o ana kadar oluşmuş tüm çalışma düzenini ve çalışma saatlerini değiştirirken, aynı zamanda işçilerin günlük yaşam ritmini de belirlemiştir.

Modern işçi sınıfı

Manüfaktür üretimin ilk yıllarında, işçi sınıfının[2] "kendinde sınıf" (sınıf çıkarlarına ve kendi sınıf bilincine sahip olmayan işçi sınıfı) olmasının koşulları henüz oluşma aşamasındayken, işçiler sistemle genel olarak uyumlu halde çalışmışlardır. Burada topraktan henüz kopmuş bulunan ve sonradan işçileşecek olan serflerin, henüz kendi koşullarını kavrayacak zamanı ve deneyimi yaşamamış olmasının büyük payı vardır. Bunun yanı sıra, her geçen gün sömürüyü

2 Latince "classis" kökünden türeyen sınıf kelimesi, Roma İmparatorluğu zamanında vatandaşları servetlerine göre bölen toplumsal kategorileri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. 14. yüzyılda önce Fransızcaya, sonra 16. yüzyılda İngilizceye geçen "sınıf" kelimesi ilk olarak "İnsanların hiyerarşik derecelere göre dağılımını ya da sıralamasını" gösteren bir kavram olarak ifade edilmiştir (Abendroth, 1992:9-11).

arttıran kapitalizm, henüz işçileşen serflere, özellikle ilk zamanlarında, eski işleri ve çalışma koşullarına göre görece daha katlanılabilen koşullar yaratmış, bu nedenle modern işçi sınıfının ilk kuşakları fabrikalarda işçi olarak çalışmayı tercih etmiştir.

Buhar makinesi sanayide ilk kez tekstil fabrikalarında kullanıldı (1785)

Buhar makinesinin daha gelişmiş modelinin 1775 yılında James Watt tarafından geliştirilmesinden sonra bu makine, ilk olarak maden ocaklarında hava ve su pompalanmasında daha sonra da 1785 yılında tekstil sanayinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin ilk etkisi tekstil alanında olmuştur. İngiltere, 1830'lu yıllara gelindiğinde dünya pamuklu dokuma tüketiminin %60'ını karşılayabilecek düzeye gelmiştir. Buhar gücünün makinelerde, özellikle kömür ve demir sektöründe kullanımı, o dönemde Sanayi Devrimi'ne damgasını vurmuştur. Taşımacılık alanında, demiryolu, deniz ulaşımı ve karayollarında teknik gelişmeler yaşanmış; dokumacılık gelişmiş, nihayet petrol ve elektrik gibi yeni enerji kaynaklarının kullanımı, ikinci

sanayi devrimini beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz bu yenilikler hemen yaygınlaşmamıştır. Nitekim İngiltere'de odunla çalışan son yüksek fırının ancak 1809 yılında söndürüldüğü bilinmektedir. Fransa'da ise yeni ve geleneksel sektörler iç içe geçerek uzun süre varlıklarını korumuştur.

Kapitalizm öncesi emek kullanımı, o zamanki üretim yapısının niteliği gereği büyük ölçüde işçilerin denetiminde olmuştur. Çalışma sonucu ortaya çıkan ürünün miktarı, kalitesi, satışı, elde edilen gelirin yeni mallara dönüştürülmesi ve ilişkili tüm süreçlere zanaatkârın veya işçinin nispi bir özerkliği altında gerçekleşmiştir. Bu çerçevede gerçekleşen emek örgütlenmesi pazarın genişlemesi, ekonomik ve toplumsal koşulların zorlaması gibi nedenlerle hızla değişikliğe uğramaya başlamıştır. Usta-kalfa-çırak hiyerarşisi yerine çok sayıda işçinin aynı çatı altında birlikte çalıştığı, özerkliğin hemen hemen hiç kalmadığı, çalışanla çalıştıran arasında ilişkilerin ciddi biçimde ayrıştığı yeni bir emek örgütlenmesi oluşmaya başlamıştır. Fabrika sistemi içinde işçilerin emek güçlerini satmak zorunda olmaları, o zamana kadarki bireysel ilişkileri tersyüz ederek işçilerle patronlar arasında farklı güç merkezlerinin oluşmasını sağlamıştır.

Sanayi Devrimi, sadece üretim araçlarının tarihsel gelişiminde görülen büyük bir sıçrama anlamına gelmemiştir. Aynı zamanda, bir süreden beri tarih sahnesine çıkmış olan iki karşıt sınıfın, işçi sınıfı ve burjuvazinin mücadelesinde de belirleyici bir rol oynamıştır. Makine ile üretimin yaygınlaşması geniş işsiz kitlelerinin oluşmasını sağlamış, topraklarından koparak kente gelmek zorunda kalan tarım işçilerinin de bu işsiz kitlesine katılmasıyla, işsizler ordusu sürekli olarak büyümüştür. Sanayi Devrimi'nin gelişmesiyle birlikte sınıf farklılıkları daha da belirginleşmeye başlamıştır.

Fabrikaların sayısındaki artış buralarda çalışan işçilerin sayısını da arttırmıştır. Böylece yeni sanayi üretimi, üretim araçlarına sahip olmayan ve geçimlerini çalışmalarının karşılığında aldıkları ücretle karşılayan yeni bir sınıfı, modern işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır.

Kentlerde ortaya çıkan nüfus artışı patronların işgücü maliyetini düşürmelerini sağlamıştır. Ücretler düştükçe, daha fazla işgücü iş piyasasına katılmak zorunda kalmıştır. Bu aşamada ailenin geçimini sağlamak için kadınlar ve çocuklar da kötü çalışma koşulları ve çok düşük ücretlerle fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar ve çocuklar ev üretimine de katılmış olmalarına rağmen, fabrika düzeninde çalışma koşulları eskisinden çok farklı ve acımasız sonuçlar meydana getirmiştir.

Fransız Devrimi ile "özgürleşen emek"

Kapitalizmi kendisinden önceki bütün sömürü biçimlerinden ayıran temel nokta, emek gücünün alım ve satımının işçiler ile kapitalistler arasındaki "özgür" anlaşmaya bağlı olmasıdır. Bu durum, emeğin sömürü biçiminde yaşanan ciddi bir değişimi ifade etmektedir. Modern işçi sınıfının oluşmasında, feodal ve diğer geleneksel çalışma ilişki ve bağımlılıklarının çözülmesi, emeğin ekonomi dışı tüm bağımlılıklardan (kölelikten, serflikten, angaryadan vb.) kurtulması belirleyici olmuştur. Emekle, yani iş yapan kişiyle üretim araçlarının ayrılması, üreticinin üretim araçlarından koparak, emek gücünü

üretim araçları sahiplerine satabilecek duruma gelmesi bir diğer belirleyici nedendir.

Ortaçağ karanlığından çıkışın yolunu açan burjuva devrimleri, emek sömürüsünü en azından hukuksal anlamda geçmişin zorunluluklarından kurtarmayı sağlamakla birlikte, toplumsal yapıyı tamamen, kendine özgü yeni zorunluluklara hapsederek, kapitalist sömürü ilişkileri üzerinden yeniden kurmuştur. Emek, feodalizm dönemine göre "hukuksal" olarak özgürleşmiştir. İşçiler çalışıp çalışmama hakkına sahip olmuşlardır. Ancak "emeğin özgürleşmesi" ve "eşitlik" söylemleri, Fransız Devrimi'nin ilk yıllarından itibaren kapitalist düzenin çelişkileri içinde bütün anlamını yitirmiştir. Hukuksal olarak özgür olan işçiler, yaşamlarını sadece çalışarak kazanabildiklerinden kapitalizm, daha ilk yıllarından itibaren "ücretli kölelik düzeni" olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Kapitalizmin tarihinin bölündüğü başlıca evrelerden geçerek gelişmesi, esas olarak, üretimin karakterini etkileyen teknik değişikliklerle birlikte olmuştur. Bu nedenle, kapitalist gelişmenin her yeni aşamasıyla ilgili olan kapitalistler, en azından başlangıçta, sermayenin eski tip üretimine yakın olan kapitalistlerden daha değişik bir katman oluşturmuşlardır. Burjuvazi, ilk yıllarında ayrıcalıkları ve toplumsal statüleri olmayan, eski yerleşik çıkar gruplarının (aristokrasi ve kilise) ayrıcalıklarına karşı ekonomik liberalizm adına mücadele eden kişiler olarak tanınmış ve bilinmişlerdir (Dobb, 1992).

18. yüzyılda yaşanan değişimler, biri İngiltere'de, diğeri Fransa'da birbiriyle sıkı ilişkili iki önemli olay olan Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi'nin getirdiği ekonomik, politik ve sosyal değişimlerle insanlık tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sanayi Devrimi, teknolojinin üretimde kullanılmasıyla ortaya çıkan ekonomik devrimle İngiltere'de başlamış ve Fransa'daki siyasal devrimle bütünleşmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısına bu iki büyük devrim süreci damgasını vurmuştur. Burjuvazi önce Sanayi Devrimi, ardından Fransız Devrimi ile ekonomik ve siyasal olarak güçlendikçe, geçmişte kendisiyle birlikte hareket eden işçi ve köylüleri dışlamış, bir anlamda sonrasında

sınıf mücadelelerinin içeriği ve şiddetini belirleyecek ilk adımları bizzat kendisi atmıştır.

Sanayi Devrimi'nin temelini, buharla çalışan makinenin keşfedilmesi ve sanayide kullanılması oluşturmuştur. Buhar makinesinin keşfedilmesiyle üretim, makineyle ve pazarda satılmak amacı ile yapılmaya başlamış, işbölümü bir zorunluluk haline gelmiştir. El işinin yerini makineli üretim almış, geniş işçi kitlelerinin fabrikalarda çalışmaya başlaması ile birlikte yönetim ve örgütleme sorunları ön plana çıkmıştır. Sanayinin gelişmesi ile birlikte, farklı ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle sanayi kapitalizminin hızlı gelişimi, fabrikaların yaygınlaşması, uzun çalışma süreleri, kadın ve çocukların fabrikalarda çalışmaya başlaması gibi önemli sorunları da beraberinde getirmiştir.

Kapitalizmin gelişim süreci içinde işçiler ve işçi ailelerinin bütün bireyleri, yeni bir bölüşüm sisteminin sancılı oluşum sürecini bizzat yaşayarak öğrenmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren sınıf mücadeleleri, işçi sınıfının kapitalist sömürüye ve adaletsizliklere karşı, insanca yaşam mücadelesi olarak gelişmiştir. Çalışma saatlerinin azaltılması, kadın ve çocuk emeğinin acımasızca sömürülmesine son verilmesi gibi en temel insani talepler, dönemin öncelikli mücadele başlıklarını oluşturmuştur.

İşçilerin işyerlerinde patronlara karşı oluşturdukları "grev komiteleri" bugünkü anlamda sendikaların çekirdeğini oluşturmuştur. Oluşturulan grev komiteleri zaman içinde kurumsal bir nitelik kazanmış ve sendikaların kurulmasında belirleyici olmuştur. Avrupa ülkelerinin önemli bir bölümünde sendikaların kuruluşu, birer meslek dayanışma örgütü olan lonca sistemi içinde çalışan kalfaların kurdukları gizli örgütlenmelere dayanmaktadır. Üretimde büyük ölçekli fabrika sistemine geçilmesi ustaların küçük bir bölümünü ekonomik olarak güçlendirerek kapitalistleştirmiş, kalfa ve çırakların büyük bir bölümü ise, atölyelerin dağılması sonucu işçileşmiştir. Devletten bağımsız örgütlenmeler olan loncalarda yaşanan farklılaşma,

kendiliğinden bir şekilde kalfaların ve çırakların gizli örgütler kurmasına yol açmıştır. Kalfa ve çırakların işçileşmesi, tarıma makinenin girmesiyle işsiz kalan tarım işçilerinin de bu işçilere katılmasıyla birlikte, büyük bir sanayi ordusunun oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen grev ve örgütlenmelerin önemli bir bölümü, süreç içinde sendikalara dönüşmüş ve sendikalaşmayı kolaylaştıran örgütlenme geleneği başlamıştır.

İngiltere'de işçi sınıfı mücadelesi

İngiltere'de çitlerle çevrilmiş geniş topraklar. (Manchester, 1750)

Sanayi Devrimi gerçekleşmeden önce, özellikle İngiltere'de ortaya çıkan "çevirme" ya da "çitleme" hareketi binlerce serfin ya da köylünün toprağını terk etmesine yol açmıştır.

Çitleme hareketi ile toplulukların ortak kullanımında olan geniş araziler, krallık tarafından özel şahısların mülkiyetine verilmeye başlanmış ve bu gelişmenin sonucu olarak arazilerin etrafı sahipleri tarafından çitlerle çevrilmiştir. Bu değişiklik, ilk olarak o toprakları ekerek geçimini sağlayan serflerin ('özgür' kölelerin) açlık sorunu ile karşılaşmalarına neden olmuştur. Yıllarca ekip biçtikleri toprakların artık özel şahısların malı haline gelmesi dönemin serflerini kitleler

halinde topraktan koparmaya başlamıştır.

Çitleme hareketi sonucu kırsal kesimde tarım işçilerinden oluşan büyük bir emek gücü fazlası ortaya çıkmıştır. Aynı zaman diliminde İngiltere'nin şehirlerine bakıldığında (özellikle Londra ve Manchester), emek tasarrufu sağlayan makinelerin ortaya çıkmasıyla tekstil imalatının biçiminin dönüşmeye başladığı görülmektedir. Fabrika üretimi, bu dönemden itibaren yavaş yavaş hâkim üretim biçimi olarak tarih sahnesine çıkmaya başlamıştır. İnsanlar, kırsal alanlardan kentlere kitleler halinde göç etmiş, kentler bu büyük dönüşümle birlikte büyük bir nitelik değişimi yaşamıştır. Bu durum Sanayi Devrimi sırasında ve sonrasında giderek hız kazanmıştır. Sanayi Devrimi ile en önemli sınıf haline gelen burjuvazi, geniş yığınları mülksüzleştirerek onların işçileşmesini hızlandırmıştır. Rekabet sonucu birçok atölye kapanmış ve zanaatkârlar mülksüzleşerek burjuvazinin hizmetine işçi olarak girmeye başlamıştır.

İngiltere'de işçilerin yaşadıkları baraka evler. (Milltown, 1820)

Milyonlarca insan Sanayi Devrimi'yle birlikte kentlere akın etmiş, bu süreçte kentler hem büyük vaatlerin hem de geniş ölçekli çatışmaların, yoksullukların ve toplumsal sorunların mekânları haline

gelmiştir. İngiltere'de 17. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan "çitleme hareketleri" ile topraktan kopan serf ya da köylünün şehre gelip fabrikalarda çalışmaya başlamasıyla birlikte yeni bir sınıfın, "modern işçi sınıfı"nın sancılı oluşum serüveni başlamıştır (Thompson, 2004).

İşçi sınıfının kendisi için sınıf olarak sahneye çıkışı elbette birden bire olmamıştır. Sınıfın varlık koşullarını ilk kavrama biçimi ve buradan hareketle patronları ile karşı karşıya gelmesi ilk olarak ekonomik çıkarlar temelinde oluşmuştur. Fabrikalardaki ilk kavgalar, çatışmalar genellikle ücretlerin düşmesini engellemek ve uzun çalışma sürelerinin kısaltılması için yapılmıştır. İşçilerle patronların, aralarındaki çıkar farklılıklarını ilk kez hissetmelerini sağlayan ve sınıf bilincinin gelişmesini kolaylaştıran bu tür çatışmalar ve sonrasında yaşananlar olmuştur.

Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında, işsizliğin artmasına neden olan en büyük etken olarak üretim sürecinde büyük dönüşüm yaratan gelişmiş makineler görülmüştür. Sanayi Devrimi ile birlikte yaşanan üretim sürecindeki makineleşmenin ilk sonucu, nüfusun büyük bir bölümünün işsizlik ile tanışması olmuştur. Makinelerin fabrikalarında kullanılması sonucu işsiz kaldıklarını gören işçiler, önceleri işsizliğin sorumlusu olarak gördükleri makinelere karşı mücadele ederek onları parçalamaya başlamıştır. Makinelerin üretimde kullanılmasına karşı ilk isyanlar 17. yüzyıl Avrupa'sında dokuma tezgâhlarına karşı yaşanmıştır.

İngiltere'de başlayan ve *Luddite Hareketi* olarak da bilinen *Makine Kırıcılığı Hareketi* kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılmıştır. İngiliz işçilerinin ilk mekanik yün biçme makinelerini 1758 yılında parçaladıkları bilinmektedir. 1810-1812 yıllarında başta İngiltere olmak üzere

3 İşçilerin makineleri kırma girişimleri oldukça ilginçtir. O dönemde işçiler ayaklarına giydikleri tahta terlik benzeri ayakkabıları kullanarak makinelere büyük zararlar vermiştir. *Sabot* olarak adlandırılan bu terlikler, makinelerin dişlileri arasına sıkıştırılarak makine dişlilerinin kırılmasına ve makinenin çalışamaz duruma gelmesine neden olmuştur. Günümüzde de kullanılan ve Fransızcada "baltalamak" anlamına gelen "sabotaj" adını bu olaydan almıştır (Aydoğanoğlu, 2007:23).

birçok Avrupa ülkesinde işçiler; yoksulluğun, açlığın ve ezilmişliğin sorumlusu olarak makineleri görmüş ve onları kırmaya, tahrip etmeye çalışmıştır[3]. Bu dönemde Avrupa'da yaklaşık 12 bin gelişmiş tekstil makinesi bulunurken, kimi kaynaklara göre işçiler tarafından tahrip edilen makine sayısı üç bin civarındadır. Makine kırıcılığı 19. yüzyılın sonlarına kadar etkisini bütün Avrupa'da göstermiştir.

Makine Kırıcılığı Hareketi 1810–1812

19. yüzyılda makine parçalamak o kadar yaygın hale gelmiştir ki İngiliz parlamentosu, işçiler arasında giderek yaygınlaşan kitlesel paniğin önüne geçebilmek için fabrikaları tahrip eden ya da makineleri parçalayan işçileri ölüm cezasına çarptırmakla tehdit eden bir yasa çıkarmıştır. Yine bu dönemde işçilerin, makinelerin üretimde kullanılmasının yasaklanması için parlamentoya başvurdukları görülmüştür.

Sanayi Devrimi'nin gelişim süreci içinde işçiler, zamanla makineleri kırarak sonuç alamayacaklarını görmeye başlamışlardır. Çünkü makineleri kırmak işsizliği önlememiş, yaşanan yoksulluğu gidermemiş ve işçilerin yaşadıkları sefaleti azaltmamıştır. İşçiler gerçek düşmanlarının makineler değil, makinelerin sahipleri olan kapitalistler olduğunu zamanla daha net kavrayabilmişlerdir. "Makine kırıcılığı hareketi ilerlemeye karşı geleneksel bir tepki olarak değerlendirilse de devrimci hedeflerin etrafında gelişmiş ve işçi hareketine belli bir militanlık ruhu getirmiştir. Makine kırıcılarının topraklar üzerindeki ipotekleri kaldırma, vergileri düşürme gibi hedefleri vardır. Bu bakımdan makine kırıcılığı hareketi, ayaklanma benzeri bir hareket olarak da tanımlanmaktadır" (Thompson, 2004:665).

Modern işçi sınıfının, sanayi kapitalizminin anavatanı olan İngiltere'de ortaya çıkmasından dolayı ilk işçi örgütlenmeleri de İngiltere'de kurulmuştur. İngiliz işçilerinin kurduğu ilk sınıfsal örgüt, 1792'de Londra'da kurulan "Londra Yazışma Derneği"dir[4]. İşçi sınıfın kendi toplumsal politik taleplerini ilk kez dillendirdiği kitlesel gösteri ise 1819'da İngiltere'nin Peterloo kasabasında gerçekleşmiştir. Peterloo ayaklanması olarak da bilinen bu olay İngiliz ordusu tarafından şiddetle bastırılmış ve ayaklanan işçilerin bir bölümü öldürülmüştür. Bu ayaklanma modern işçi sınıfının ilk bağımsız sınıf eylemlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Sanayi Devrimi'nden sonra modern işçi sınıfının gerçek anlamda sosyal-siyasal bir bilince ulaşması için yarım yüzyıla yakın bir sürenin geçmesi gerekmiştir.

İşçi sınıfının her geçen gün sayıca çoğalması, çok sayıda işçinin tek tek fabrikaların çatısı altında toplanması, daha sonraki dönemde sınıf mücadelesinin ateşleyicisi olacak sınıf bilincinin oluşmasının nesnel koşullarını yaratmıştır. Aynı güçlükleri, sorunları birlikte yaşayan işçiler,

4 1700'lü yılların sonunda İngiltere'de kurulan yazışma derneklerinin ortak özelliği işçilerin yazdığı mektuplar aracılığıyla iletişime geçmeleridir. Bu derneklerin amacı oy hakkı için mücadele etmektir. O yıllarda sadece belli bir mülk sahibi olan burjuva sınıfının oy kullanma hakkı olduğu için, İngiliz işçi sınıfı, İngiltere'nin çeşitli bölgelerinde kurduğu "Yazışma Dernekleri" aracılığıyla örgütlenmiş ve yaygın bir alanda belli bir süre etkili olmuştur.

artık birbirlerine bağlanmaya, birleşmeye, dayanışma içinde olmaya ve sermayeye karşı bir sınıf olarak örgütlenmeye başlamıştır. *Engels'in İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında da belirttiği gibi sendikalar ve grevlerin gerçek önemleri, kendi aralarındaki rekabete son vermek için işçilerin giriştiği ilk çabalar arasında olmalarında yatmaktadır. Burjuvazinin işçiler üzerindeki hâkimiyetinin bütünüyle işçilerin kendi aralarındaki rekabete, yani dayanışma yokluğuna dayandığı gerçeğinin kavranması, sendikaların temelini oluşturmuştur.

Ulusal Birleşik Meslekler Birliği (1834)

Sınıfın mücadele tarihi açısından belirleyici bir önemi olan sendikalar, İngiltere'de 1799 yılında çıkarılan "Birleştirme Yasaları" ile yasaklanmıştır. Sendikaların yasal olarak tanınması ise ancak 1824 yılında bu yasanın kaldırılmasıyla mümkün olabilmiştir. Sendikalaşma yasağının kaldırılmasından hemen sonra 1825'te başlayan grev dalgası üzerine yeniden çeşitli yasaklamalar gündeme getirilmiştir. Bu dönemde tanınmış bir burjuva sosyalisti olan Robert Owen "Kooperatif"[5] adıyla alternatif bir örgütlenme modelini önermiştir. Robert Owen'ın

5 Robert Owen kooperatif fikrinin yaygınlık kazanması için "Co-operator" adında bir dergi de çıkarmıştır. Bu dergi kooperatifçi, sosyalizm yanlısı görüşlerin yaygınlaştırılması için kullanılmıştır.

modelinde, malların kooperatiflerde çalışılan iş saatleri değeriyle eşdeğerli olarak mübadelesini olanaklı hale getirmeye çalışan "emek pazarı" planı gündeme gelmiştir. Robert Owen tarafından 1834 yılında işçilerin örgütlenmesi için kurulan "Ulusal Birleşik Meslekler Birliği" ise kısa sürede 500 bin üyeye ulaşmıştır.

Sendika ve sendika benzeri örgütlerin kurulmaya başlanması, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile birlikte hızla artmaya başlamıştır. Kapitalizmin yaygınlık kazanmasıyla birlikte işçi sınıfı ekonomik, toplumsal, siyasal hak ve çıkarlarını kazanmak amacıyla daha geniş ve kitlesel biçimde örgütlenmek ve tarihte hiç olmadığı kadar zor koşullarda mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çünkü hiçbir sosyal politika önlemi veya yasal düzenlemeyle korunmayan, kapitalizmin vahşi sömürüsü karşısında yalnız kalan işçiler, öncelikle yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek için mücadele etmişlerdir. Fabrikalarda aynı zor koşullarda çalışan işçiler bir araya gelerek birlikler, örgütler kurmuş, ardından büyük grevler ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. "Sendikaların giderek artan etkinliği, daha iyi çalışma ve yaşam koşullarının yaratılması uğruna daha fazla mücadele edilmesini ve patronların da karşı önlemler geliştirmesini gündeme getirdi ve bu büyük sendika ve onun savunduğu kooperatifçilik ideolojisi kısa sürede çökmüştür. Sadece nitelikli işçilerin küçük sendikaları bu süreçte ayakta kalabilmiştir" (Abendroth, 1992:16-17).

Modern anlamda sendikaların oluşması ile birlikte, işçi sınıfı daha kitlesel ve kolektif hareket edebileceği bir zemin kazanmıştır. 1833 yılında İngiliz parlamentosundan çıkan "Fabrika Yasası" işçiler lehine birtakım hakları düzenlemiş olmasına rağmen, ekonomik taleplerle sınırlı kaldığı için ciddi bir etki yaratmamıştır. İngiliz işçi sınıfının mücadelesi, 1838 yılında Çartistlerin[6] "Halkın Bildirgesi"ni (People's Charter) yayınlamalarına kadar genellikle ekonomik taleplerle

6 Engels, 1845'te yazdığı *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında Çartizmi, 1780-1790 arasında proletaryanın içinden ve onunla birlikte ortaya çıkan, Fransız Devrimi sırasında güçlenen ve barıştan sonra radikal partiye dönüşen demokratik partinin devamı olarak tanımlar (1997).

sınırlı kalmıştır. İşçi sınıfının ilk siyasal işçi hareketi olarak bilinen Çartist hareket, yayımladığı bildirgede; herkes için gizli oy, parlamentoda temsil edilmek, parlamentonun her yıl toplanması gibi siyasal içerikli talepler öne sürmüş ve bunun için kısa sürede 1 milyon 200 bin imza toplayarak İngiliz parlamentosuna başvurmuştur (Işıklı, 1990).

İlk siyasal işçi hareketi Çartizm (1832–1848)

"Çartizm, 1835'ten itibaren, her ne kadar burjuvaziden henüz açıkça ayrışmadıysa da özünde emekçiler arasında gelişen bir hareketti. İşçilerin radikalliği, burjuvazinin radikalliğiyle el ele yürüyordu; Çart, her ikisinin de parolasıydı. Her yıl ortak bir Ulusal Konsey topluyorlardı; görünüşte tek parti gibiydiler. O sıralarda alt orta-sınıf, Reform Yasası karşısında duyduğu düş kırıklığı yanı sıra 1837-1839'un kötü iş yılları oluşu nedeniyle çok kavgacı ve sert bir ruh hali içindeydi ve gürültülü Çartist propagandaya çok olumlu bakıyordu. Propaganda kampanyasının hiddet ve şiddeti hakkında Almanya'da kimsenin hiçbir fikri yok. İnsanlar silahlanmaya ve ayaklanmaya çağırılıyordu" (Engels, 1997:304).

Çartist hareket, bildirgenin parlamento tarafından reddedilmesinden sonra hiçbir zaman birleşmeyi gerçek anlamda başaramamıştır. İşçi sınıfının birleşmesi, Çartistler içinde iki karşıt gurubun ortaya çıkmasıyla engellenmiştir. Bunlardan birincisi burjuva liberallerle birlikte uzun süreli ajitasyon ve işbirliğini savunan *Ahlaki Güç Partisi*, diğeri ise 1842'de plansız bir şekilde gelişen ve kitlesel grevleri etkili bir silah olarak savunan *Fiziksel Güç Partisi*'dir. Bu iki parti arasındaki anlaşmazlıklara rağmen üç milyon imzanın olduğu 1842 dilekçesi hareketin gücünü göstermiş ve parlamentoyu bazı toplumsal hakları kabul etmeye zorlamıştır (Abendroth, 1992:16-17).

18. yüzyılın ikinci yarısından 1848'e kadar olan dönem işçi hareketinin başlangıç dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde İngiltere'de Sanayi Devrimi, Fransa'da siyasal devrim ve Almanya'da felsefi devrim gerçekleşmiştir. Bu devrimler gerek gerçekleştikleri ülkelerde gerekse tüm Avrupa'da önemli ve sonraki dönemde etkisini çeşitli şekillerde gösterecek olan toplumsal değişimlerin önünü açmıştır. Engels bu dönemi, üretim araçlarının gelişmesi, merkezileşmesi ve buna paralel olarak burjuvazinin işçileri, köylüleri arkasına alarak mutlak monarşilerden ulusal cumhuriyetlere geçilmesi dönemi olarak tanımlamaktadır.

Sendikalar, ilk oluşmaya başladığı yıllardan itibaren sosyalist düşüncelerden etkilenmiş ve sosyalizmin etkisine açık bir şekilde gelişmiştir. Örneğin 1848 yılında Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından yayımlanan *Komünist Parti Manifestosu*, Çartizm'in 1848'den önceki önderleri ile işbirliği içinde yayımlanmıştır. Komünist Manifestosu'nda Çartizm, gerçek bir siyasal işçi hareketinin ilk örneği olarak ifade edilmiş ve işçi sınıfının siyasal mücadelesine örnek olarak gösterilmiştir.

1864 yılında İngiltere'de toplanan Uluslararası Emekçiler Birliği (I. Enternasyonal, 1864-1876) toplantısı sendikalarla, bilimsel sosyalist düşüncenin buluşması açısından önemli olan bir diğer gelişmedir. I. Enternasyonal'in kurulmasında İngiliz ve Fransız sendi-

kacıların önemli katkıları olmuştur. I. Enternasyonal'in kurulması, işçi sınıfı hareketi ve sendikalar için önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. I. Enternasyonal, 1866 Cenevre Kongresi'nde 8 saatlik işgünü çağrısı yaparken, 1869 yılında toplanan Basel Kongresi'nde sendikaların, her meslek ve işkolunda mutlaka örgütlenmesi, ülke çapında birleşerek sendikal örgütlerin kurulması kararını almıştır. Buradaki amaç, sendikaları sadece ekonomik bir mücadele aracı olmaktan çıkarmak, doğrudan sınıf mücadelesi saflarına çekmek olmuştur.

I. Enternasyonal (1864-1876)

Marx'ın Cenevre'de toplanan I. Enternasyonal kongresine sunduğu "Sendikaların Rolü, Önemi ve Görevleri Hakkında" adlı kararla, ilk defa bir sınıf örgütü olarak sendikalar üzerine Marksist görüşün temelleri atılmıştır. Bu karara göre, sendikalar işçi sınıfının örgütlenme merkezleri olmalı, görevleri işçi sınıfının tam kurtuluşu için mücadele etmek olmalı ve diğer yandan tüm devrimci hareketleri desteklemelidir.

Marx'ın sendikaların görevleri ile ilgili olarak sözleri şöyledir:

"(Sendikalar) özgün amaçlarının yanı sıra, artık, daha büyük çıkarları olan tam kurtuluş için işçi sınıfını örgütleme merkezleri olarak bilinçle hareket etmeyi öğrenmelidirler. Bu amaca yönelik her toplumsal ve politik harekete yardımcı olmalıdırlar. (Böylece) kendilerini tüm işçi sınıfının temsilcileri ve savunucuları sayarak ve böyle davranarak birliğin dışında kalanları da saflarına katmayı başaracaklardır" (1975:79).

1868 yılında yerel sendikaların birleşmesiyle İngiltere'nin en büyük örgütü olan Sendikalar Kongresi (TUC) kurulmuştur. Zamanla TUC bünyesindeki sendikaların sayısı 70'e kadar çıkmıştır. İngiltere'de 1880-1900 yılları arasında etkili olan "yeni sendikacılık" hareketi, sendikaların kitlesel sınıf örgütleri haline gelmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. O zamana kadar çoğunlukla vasıflı işçilerin örgütleri olan sendikalar, yeni sendikacılık hareketinden sonra vasıfsız işçilerin de örgütlenmeye başlamasıyla birlikte gerçek anlamda kitlesellik kazanmıştır. Sendikaların işkolları temelinde merkez ve şube olarak örgütlenmeye başlamasında bu hareketin belirleyici etkisini görmek mümkündür.

İlk ortaya çıktığında dönemin sosyalistleri tarafından işçi sınıfının siyasal birlik ve mücadele olanaklarını güçlendiren bir dinamik olarak önemsenen yeni sendikacılık hareketi, başlangıçta siyasal bir sendikacılık tarzı olarak ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfının mücadele gündemini ücret, çalışma koşulları gibi ekonomik-demokratik talepleri; demokratikleşme, genel oy hakkı gibi siyasal taleplerle bütünleştirip siyasallaştırmayı amaçlamış, sendikal mücadeleyi bu bütünsel içerikle işçilere kavratmaya çalışmıştır. Devletin, işçi sınıfının en temel taleplerinin bile karşısına diktiği baskıcı yöntemlere karşı, sendikal hareketin devletten ve sermayeden bağımsız bir mücadele çizgisini savunmasının kökenleri, bu harekete ve etkili olduğu döneme kadar uzanır.

Yeni sendikacılığın örgütsel temelini, tarımda yaşanan mülksüzleşme nedeniyle sanayi bölgelerine göç etmek zorunda kalan vasıfsız işçi kitleleri oluşturmuş, bu kitlesel işgücü, üretimde büyük fabrika sis-

temine geçişle birlikte, büyük ölçekli işyerlerinde, diğer sınıf kardeşleriyle benzer sömürü koşullarında çalışmaya başlamıştır. Gücünün temelini, üretimi birleşik bir temele oturtmaktan alan bu işçi kitlesinin yeni sendikacılığın tabanını oluşturduğu söylenebilir. Vasıfsız işçiler bu akımın örgüt yapısını da büyük ölçüde belirlemiştir.

General Election, 1910.

LABOUR PARTY MANIFESTO

To the Electors.

THE LORDS MUST GO.

İngiliz İşçi Partisi'nin Seçim Bildirgesi (1910)

TUC bünyesindeki sendikalar, sadece sendikal mücadele ile kapitalizme karşı başarılı olunamayacağını düşünerek 1900 yılında İngiliz İşçi Partisi'ni kurmuşlardır. İşçi Partisi, sendikalar tarafından kurulduğu için uzun yıllar parti içindeki sendikal kota uygulaması nedeniyle adaylarını belirleyerek parlamentoya göndermiştir[7].

İngiliz sendikaları ile İşçi Partisi arasında örgütsel bir bağ vardır. TUC üyelerinin, hangi siyasi görüşten olurlarsa olsunlar, sendikaları için ödedikleri üyelik aidatlarının bir kısmı İşçi Partisi'ne gitmiştir. Bu durum hem TUC ile İngiliz İşçi Partisi arasında organik bir bağ oluşmasını sağlamış hem de İşçi Partisi'ni ekonomik olarak güçlü hale getirmiştir.

Sendikalar ile İşçi Partisi arasında oluşan organik bağ nedeniyle, uzun yıllar sendikaların önerdiği adaylar belli bir oranda İngiliz İşçi

7 İngiliz İşçi Partisi kurulana kadar İngiltere'de parlamenter siyasal mücadele Liberal Parti ile Muhafazakâr Parti arasında sürüyordu. İngiltere'de işçilerin büyük bölümü dönem dönem bu iki burjuva partiyi desteklediler. İşçilerin bu partilerden kopuşu hiç de kolay olmadı. İşçilerin partisi olarak sendikalar tarafından kurulan İngiliz İşçi Partisi, 1910 yılındaki seçimlerde ancak %5 civarında bir oy alabildi. İşçi Partisin'in işçiler tarafından kitlesel olarak desteklenmeye başlaması, sendikaların bu yönde yürüttüğü yoğun çabalar sonucunda gerçekleşti.

İngiliz sendikalarının barış afişleri

Partisi listelerinden seçimlere girmiş ve İngiliz parlamentosunda sendikaların savunucu ve sözcüsü olmuştur. Bu durum 1980'li yıllara kadar büyük ölçüde sürdürülmüş, 1990'lardan itibaren sendikalarla İşçi Partisi arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır.

İşçi Partisi'nin üye çoğunluğunun ve mali gücünün büyük oranda sendikalara dayanması, ideolojik yapısının belirlenmesinde de sendikaların önemli bir etken olması gerektiği ihtimalini akla getirse de, böyle bir ilişki hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır. Sendikalar işçi sınıfı örgütleri olduğuna göre, bunların partiye kazandıracakları etkinin işçi sınıfının ideolojini benimsetmek şeklinde olması gerekir. Ancak, İngiltere'de yaşanan durum tam tersi yönde olmuştur. İngiltere'de işçi sınıfının içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, İşçi Partisi'ne sınıfsal egemenliğini kurdurmak gibi bir ideolojiyi benimsetmesi mümkün olmamıştır.

İngiltere, işgücü içinde işçi sınıfının oransal olarak en yüksek olduğu ülkelerden birisi olarak dikkat çekmiştir. Gelir getirici bir işte çalışanlar içinde ücretli emekçi oranı 1900'lü yıllarda %90 iken, 2000 yılında %88 olmuştur. Başka bir ifade ile İngiltere toplumunun % 90'ı işçi sınıfından oluşmaktadır. İngiltere'de 25 milyondan fazla işçi vardır. Buna karşın İngiliz işçileri arasında sendikalaşma oranı 1979 yılında %56 civarında iken, bugünlerde bu oran %30 dolayındadır (Aydoğanoğlu, 2009).

1990'lı yılların ortalarından itibaren, TUC içinde, şu anda iktidarda bulunan İşçi Partisi'nin politikalarına karşı bir muhalefet oluşmuş ve İşçi Partisi'nin politikalarını benimsememe eğilimi güçlenmiştir. Bu durum TUC içindeki bazı sendikalarda yönetime işçi sınıfının siyasetini savunan sosyalist sendika yöneticilerinin gelmesinin önünü açmış, böylece İşçi Partisi-TUC ilişkileri eskiden olduğundan çok daha farklı boyutlarda gelişmeye başlamıştır.

İşçi Partisi'nin kuruluşunda önemli bir rol oynayan Demiryolu İşçileri Sendikası (RMT), Tony Blair'in başbakanlığı döneminde İngiliz İşçi Partisi'nin emek karşıtı politikalarını artık desteklemeyeceğini ilan etmiş ve partiye olan ekonomik siyasal desteğini çekmiştir. Bu

durum aynı zamanda, TUC içindeki bazı sendikaları benzer tavırlar almaya zorlamıştır. Yaklaşık 70 sendikanın bağlı olduğu TUC bürokrasisi ve İşçi Partisi'nin emek karşıtı politikalarına tepki olarak altı büyük sendika yönetimlerine, mücadeleci sendikacılığı savunan sendikacılar seçilmiştir[8]. Bu durum, ilk etkisini sendikalı işçi oranlarında artışta göstermiştir. İngiltere'de sendikalı işçi oranı son on yıl içinde %28'den %31'e yükselmiştir.

TUC bürokrasisi ve İşçi Partisi'nin tüm çabalarına rağmen mücadeleden yana sendikacılar birer birer İşçi Partisi'ne olan desteğini çekmeye devam etmektedir. RMT'den sonra İtfaiye İşçileri Sendikası (FBU) ve Kamu Emekçileri Sendikası (PCS) İşçi Partisi ile olan tüm organik ve mali ilişkilerine son vermiştir. Genel İş Sendikası (GMB) ve Eğitim Emekçileri Sendikası (NUT) ise İşçi Partisi ile ilişkilerini dondurmayı ya da tamamen koparmayı tartışmaktadır. Son yıllarda sendikal ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler, İngiltere gibi sendikal bürokrasinin güçlü olduğu bir ülkede sendikaların yeniden güçlenmesinin ipuçlarını vermeye başlamıştır.

Fransa'da işçi sınıfı mücadelesi

Fransa'da sendikal mücadele İngiltere'den çok daha sonra ortaya çıkmış olsa da, özellikle 1789 Fransız Devrimi'nden sonra yaşanan gelişmeler, Fransa'nın sınıf mücadeleleri içinde her zaman özel bir yerinin olmasını beraberinde getirmiştir. Fransız Devrimi öncesinde işçilerin çalışma süreleri ve yaşam koşulları dayanılmaz boyutlarda olmuştur. Çalışmak istemeyen işçiler patronları tarafından "Çalışma Karneleri" uygulamasıyla zorla çalıştırılmış, işi bırakıp giden işçiler patronlar tarafından dövülerek hapsedilmiştir. Kadın ve çocukların fabrikalarda çalıştırılması ise, bu dönemde genel bir kural halini almıştır. Sermayenin ve üretim araçlarının gün geçtikçe belli ellerde

8 TUC'un içinde önemli bir güce sahip olan ve yaptıkları grevlerle adlarından sık sık söz ettiren muhalif sendikalar şunlardır; Demiryolu İşçileri Sendikası (RMT), İtfaiye İşçileri Sendikası (FBU), İletişim İşçileri Sendikası (CWU), Kamu İşçileri Sendikası (UNISON), Tren Sürücüleri Sendikası (ASLEF) ve Kamu Emekçileri Sendikası (PCS).

yoğunlaşması, işçilerin, iş bulabilen kısmının atölye, fabrika gibi yerlerde "toplama kampları" tarzında çalıştırılmasını beraberinde getirmiştir.

Fransız Devrimi sonrasında gelişen ve kapitalizme karşı ilk kitlesel tepki eylemlerini yapanlar Sans Culottes (donsuzlar)[9] olmuştur. 18. ve 19 yüzyılda Sanayi Devrimi'nin gelişmesiyle birlikte artan yoksulluk, bir taraftan sayıları milyonları bulan yeni bir mülksüz sınıf yaratırken, diğer taraftan bu sınıfın üyelerinin kendilerini yoksullaştıranlara, özellikle burjuvaziye yönelik tepkilerin artmasını beraberinde getirmiştir.

Fransız Devrimi sonrasında burjuvazinin siyasal egemenliğini

Sans Culottes'ların zenginlere yönelik eylemleri (1792)

9 19. yüzyılın sonlarına kadar iç çamaşırı giymek sadece burjuva kültürüne özgü bir özellik olduğundan, Fransada dönemin yoksul emekçileri "donsuzlar" olarak ifade edilmiştir.

tam olarak sağlayamaması nedeniyle oluşan otorite boşluğu sırasında bir taraftan dönemin egemenlik mücadelesinde karşılıklı çatışmalar devam ederken, diğer taraftan zenginliğin temsilcisi olarak görülen burjuvaziye karşı kitlesel öfke ve tepkiler artmaya başlamıştır. 1792 yılında Sans Culottes'ların zenginlere yönelik eylemleri (zenginleri gördükleri yerde dövüyor ve ceplerindeki bütün paraları alıp kaçıyorlardı)[10] devrim sonrası burjuvaziye gösterilen ilk kitlesel tepkiler olarak ortaya çıkmıştır.

Fransa'da, 1831'de Lyon ve 1834'te Paris işçileri, yaşanan derin yoksullaşma nedeniyle çoğu ekonomik amaçlı olarak sınıf mücadeleleri içine girmişlerdir. Lyon'lu dokuma işçilerinin kitlesel eylemlerine damgasını vuran slogan *"Ya çalışarak yaşamak ya da savaşarak ölmek!"* şeklindedir. Fransa'da sendikalaşma, 1884 yılına kadar yasa dışı olmasına rağmen[11], en yaygın sanayi kolu olan tekstil alanında yoğunlaşmıştır. Tıpkı İngiltere'de olduğu gibi, Fransız işçi sınıfının da çekirdeğini tekstil ve maden işçileri oluşturmuştur.

1847 yılındaki tahıl krizinin yarattığı ekonomik bunalım sonucunda Fransa'da büyük bir halk ayaklanması gerçekleşmiştir. 1848 Şubat devriminde burjuvazi ve işçi sınıfının ittifakı sonucunda Kral devrilmiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Devleti artık tam anlamıyla ele geçiren burjuvazi, çalışma hakkını kabul ederken işçilerin "Sosyal Cumhuriyet" taleplerine karşı çıktığı için Haziran 1848'de işçi sınıfı büyük bir ayaklanma gerçekleştirmiştir. İşçi sınıfının ilk siyasal ayaklanması sonucunda binlerce işçi kapitalistlerin emrindeki düzenli ordular tarafından öldürülmüştür. 1848 devrimi ile ilk kez, işçi

10 Dönemin zenginleri her ne kadar kendilerini çeşitli şekillerde (kirli kıyafetler giyerek ya da yüzlerine çamurlar sürüp yoksul gibi görünmeye çalışarak) gizlemeye çalışsalar da, büyük bölümü dolgun yanaklı ve kilolu olduğundan Sans Culottes'lar tarafından tespit edilip dövülmekten kurtulamamışlardır.

11 Fransa'da 1791 yılında çıkarılan Le Chapelier Yasası ile örgütlenmek, sendika kurmak yasaklanmıştır. Bu yasaklar işçi hareketi üzerindeki baskı ve şiddete rağmen uzun süre başarılı olamamıştır. Sendikalar birer mücadele örgütü olarak ortaya çıkmaları nedeniyle; yasak, baskı ve şiddete aldırmaksızın kapitalizme ve onun sonuçlarına karşı olan fiili mücadelelerini sürdürerek yaygınlaşmış ve mücadele içinde meşruluk kazanmıştır.

sınıfı ile kapitalistler bu kadar keskin bir sınıf karşıtlığı üzerinden karşı karşıya gelmiştir. İzleyen yıllarda Almanya, İngiltere ve Fransa'da büyük işçi eylemleri ve sınıf savaşımları yaşanmıştır. Tüm bu eylemler, işçi sınıfının kendi sınıf çıkarları çerçevesinde bilinçlenmesinde, bir sınıf olarak kapitalistlere karşı çıkmak zorunda olduğunu kavramasında büyük rol oynamıştır.

1848 Şubat Devrimi (Paris)

Fransa'da demokrasinin daha sonraki yeniden doğuş aşamalarında, işçi hareketinin ve sendikaların belirleyici rolünü görmek mümkündür. Fransa'da demokratikleşme açısından önem taşıyan başlıca dönüm noktalarından birini oluşturan 1848 devriminde, işçi hareketinin katkılarını çok daha açık bir biçimde gözlemleyebilmek mümkündür. 1848'de krallığın devrilmesi ve cumhuriyetin yeniden ilanı ile sonuçlanan devrim hareketi önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Yeni Anayasa ile seçme-seçilme hakkının tüm yurttaşlar için genel ve eşit olarak güvence altına alınmış olması; işçi sınıfı ve diğer halk kesimleri için bazı temel ilkeleri ilk defa yasal hükme bağlayarak,

yalnızca Fransa bakımından değil, evrensel anlamda da büyük önem taşıyan bir gelişme olmuştur .

Almanya-Fransa savaşında Parisli işçiler burjuva hükümet tarafından silahlandırılmış ve başkentin Alman birliklerine karşı savunulması için ulusal muhafız içinde örgütlendirilmişlerdir. Paris teslim olduktan sonra, cumhuriyetçi hükümet işçileri silahsızlandırmaya girişmiş ancak işçiler silahları geri vermemiştir. 18 Mart 1871'de işçiler galip gelmiş 28 Mart'ta başkentte komün olarak bilinen ilk işçi hükümetini kurmuşlardır. 72 gün sürmesine rağmen Paris komünü, işçi sınıfı tarihindeki en önemli olaylardan birisi olarak yerini almıştır.

Fransa'da ilk sendikalar, sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte ilk olarak "emek borsaları" şeklinde örgütlenmiştir. Fransa'da kurulan sendikaların temelini oluşturan emek borsaları, işçilerle işçi arayan patronların buluşup sözleşme yapabilecekleri bir kurum olarak tasarlanmış ve Fransa'nın kendine özgü ekonomik yapısı içinde 1875 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Fransa'da ilk yıllardan beri üretim yapısının çeşitli bölgelerde, küçük atölyelerde gerçekleşmesi, daha sonra aynı bölgedeki küçük sendikaların bir araya gelerek emek borsasını oluşturmasıyla sonuçlanmıştır. Bu küçük ve parçalı yapı, Fransa'da anarşizmin ve anarşist ideolojinin gelişmesinin en önemli temelini oluşturmuştur.

Tek tek işyerlerinden başlayan, daha sonra fabrikaları da kapsayan çeşitli sendikal örgütlenmelerin ortaya çıkması, aynı zamanda patronların işyerlerinde kendilerine bağımlı/işbirlikçi yapılar oluşturabilmesinin olanaklarını yaratmıştır. Nitekim 1877 yılında Fransa'da bir patron, aralarında örgütlenmeyi tartışan işçilere, fabrikanın bahçesindeki sarı badanalı binayı göstererek çalışmalarını burada sürdürebileceklerini, kendisinin de onlara yardımcı olacağını söylemiştir. Günümüzde oldukça sık kullanılan "sarı sendikacılık" tanımlamasının kökenleri bu olaya dayanmaktadır (Aydoğanoğlu, 2007).

1895 yılında Limose'da bütün Fransız sendikalarının birleşmesiyle

Genel Emek Konfederasyonu (CGT) kurulmuştur. Anarşistlerin yoğun etkisi altında[12] kurulan CGT, 1914 yılına kadar bu özelliğini sürdürmüştür. Özellikle 8 saatlik işgünü için etkili bir mücadele yürüten CGT dönemin Fransa'sının ağır koşullarına rağmen işçi sınıfını kendi sınıf çıkarları doğrultusunda harekete geçirebilmiştir.

1914 yılından sonra CGT ve Fransa sendikal hareketi, sınıf sendikacılığının da etkisiyle birlikte Fransız Komünist Partisi'nin (FKP) etkisine girmiş, CGT-FKP arasındaki ideolojik bağ ve ilişkiler 1960'lı yıllara kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. CGT, kurulduğu andan itibaren militan ve mücadeleci bir sendika konfederasyonu olarak dikkatleri üzerine çekmiş ve Fransız işçi sınıfının en kitlesel, en mücadeleci kesimlerini bünyesinde barındırmıştır.

8 Saatlik işgünü mücadelesini anlatan bir CGT afişi

Fransa'da 1900'lü yılların başından itibaren 8 saat işgünü için çok sayıda açlık grevleri yapılmış ve kamuoyunun dikkatini işçilerin çalışma sürelerinin uzunluğuna çekmek için afişler kullanılmıştır. Bu süreçte ABD öncülüğünde, sosyalizme karşı aktif mücadele yürütmek ve mücadeleci sendikaları etkisiz hale getirmek için yapılan müdahaleler artmıştır.

12 Fransa'da anarko-sendikalizmin doğuşunda sendikalar üzerine yoğun olarak yapılan anarşist propagandaların etkileri görmek mümkündür. Özellikle Proudhon, Bakunin ve Kropotkin'in fikirlerini benimsemiş olan Fransız anarşistleri, anarşist ideolojiyi diğer ülkelere ihraç etmek için sendikaları temel araç olarak kullanmak istemişlerdir.

ABD tarafından belirlenen hedeflere uygun olarak özel çabalarla, özellikle Fransa gibi sendikal hareketin güçlü olduğu ülkelerde, uzlaşmacı-işbirlikçi sendikal yapılar oluşturulmuştur. Fransa'da, Genel Emek Konfederasyonu'nun (CGT) etkisini kırmak için 1947 yılında kurulan ve bölünmesine neden olan İşçi Gücü (FO) bu dönemde oluşturulmuş bir sendika olarak bilinmektedir.

Amerika'da işçi sınıfı mücadelesi

Amerika kıtasının sonradan keşfedilmesi, gelişiminin Avrupa'daki gibi Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak gelişen bir evrime göre değil de, daha çok dışarıdan (özellikle İngiltere ve İspanya'dan) getirilen sermaye ve insan gücü ile gerçekleştirilmiş olması, Amerika'yı Avrupa'dan ayıran en önemli özellik olarak ortaya çıkmıştır. Kuzey Amerika topraklarında fabrikalar 1840'lı yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Değişik bölgelerden ve etnik kökenlerden gelen, büyük bölümü göçmen olan işçilerden oluşan Amerikan işçi sınıfı, ücretli köleliğin acılarını en keskin şekilde yaşamıştır.

Kapitalizm, 19. yüzyılın ortalarında o kadar vahşi bir işleyiş yaratmıştır ki, 8 Mart 1857 tarihinde, New York'ta 40.000 dokuma işçisi insanca yaşama ve çalışma koşulları talebiyle işyerlerinde greve başlamıştır. Ancak Amerikan polisi grevcilere saldırmış ve saldırı sırasında çıkan yangında çoğu kadın 129 işçi can vermiştir. 1910 yılında Danimarka'nın Kopenhag kentinde II. Enternasyonal'e bağlı ilerici kadınlar toplantısında Alman Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) önde gelen isimlerinden Clara Zetkin; 8 Mart 1857 tarihinde yangında ölen kadın işçiler anısına 8 Mart'ın, *Dünya Emekçi Kadınlar Günü* olarak benimsenmesi önerisini getirmiş ve bu öneri oybirliği ile kabul edilmiştir. Sendikalar, o tarihten bu yana yıllarca, tüm kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığa son verilmesi taleplerini daha güçlü olarak dile getirmektedir. Dünya emek hareketi tarihine geçen bu olay, sonraki dönemde yürütülen sınıf mücadelelerinin de tetikleyicisi olmuştur.

O dönemlerde kadın ve erkek işçiler, bir taraftan ağır çalışma ve yaşama koşullarına karşı çözüm yolları ararken; diğer taraftan üretimin en önemli öğesinin kendileri, yani kendi emekgüçleri olduğunu görmüşlerdir. İşte bu aşamada işçiler grev olarak adlandırılan eylem biçimini geliştirmiş ve kapitalistlere isteklerini kabul ettirebilmek için işyerlerinde "grev komiteleri" oluşturmaya başlamışlardır. İşçiler, grevler aracılığıyla, ücretlerini artırmak, insanca çalışma ve yaşama koşullarına kavuşmak için topluca üretimi durdurarak patronların karşısına dikilmişlerdir.

ABD'de ülke çapındaki ilk işçi örgütü 1868 yılında Ulusal Emek Birliği (NLU) adıyla kurulmuştur. Ardından 1869 yılında Philadelphia'daki dikimevi işçileri tarafından yasa dışı olarak *Emek Şövalyeleri* örgütü kurulmuştur. *Emek Şövalyeleri* örgütlenme tarzları bakımından olduğu kadar kardeşlik, yardımlaşma gibi değerler bakımından da farklı bir örgüt olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Örgütlenme çalışmalarında kendilerini engelleyenleri dövmeleriyle tanınan bu örgüt, kurulduğu yıllardan itibaren ABD işçi hareketi içinde oldukça etkili olmuştur. Emek şövalyeleri siyahi işçiler ve özellikle kadınlara yönelik örgütlenme çalışmalarıyla kısa sürede kitleselleşmiş ve üye sayısı 1880'li yılların başlarında 700 binlere kadar çıkmıştır. O güne kadar sendikalara genellikle beyaz, erkek ve nitelikli işçiler üye oluyorken, *Emek Şövalyeleri* bunu değiştiren ilk örgütlerden birisi olmuştur. *Emek Şövalyeleri*'nin üyeleri arasında kadın ve erkek, beyaz ve siyah, vasıflı ve vasıfsız çok sayıda işçi yer almıştır.

Emek şövalyeleri örgütlendikleri yerlerde yerel meclisler, sendikalar, kulüpler, atölyeler, yerel siyasete yönelik siyasal örgütler kurmuş, düşüncelerini yaymak ve örgütlülüğünü güçlendirmek için işçi gazeteleri çıkarmıştır. Emek şövalyelerinin bir diğer özelliği de kendi içlerinde katı kuralları olması, bu kurallara uymayanları, yine kendi kurdukları mahkemelerde yargılamalarıdır. Örneğin bir emek şövalyesinin içki içmesi yasaktır. Bu yasağa uymayan üyeler mahkemelerde yargılanmıştır. Patronlarla yaşadıkları uyuşmazlıklarda grevden çok boykot[13] yapmayı

Emek Şövalyeleri New York mitingi (1882)

benimseyen bu örgüt, özellikle 1877 yılında yapılan büyük demiryolu grevinde adından söz ettirmiş ve ülke çapında tanınmıştır. *Emek Şövalyeleri*'nin hızlı yükselişi karşısında tedirgin olan dönemin hükümeti 1886 yılında bir yasa çıkararak bu örgütün yasal zeminde mücadele etmesini sağlamış, yasadan sonra belli bir dönem daha canlılığını sürdüren örgüt, daha sonra önceki etkinliğini kaybetmiştir.

Dünya işçi sınıfı kültürüne Kızıl Sendikacılık kavramını kazandıran Amerikan işçi sınıfıdır. Oldukça sert ve çatışmalı bir sınıf mücadelesi üzerinden yürütülen Amerikalı işçilerin direnişlerine, patron yanlısı işçiler tarafından saldırılar düzenlenmiş, direnişçiler bu saldırılarla mücadele arkadaşlarını ayırt edebilmek için arkadaşlarına "kırmızı önlük" giydirmeye başlamıştır. Direnen, mücadele eden işçilere giydirilen kırmızı önlükler zaman içinde direnişçi, mücadeleci sendikaları tanımlamak için kullanılmıştır. Kızıl sendikacılık deyimi, bu olay sonucunda emek tarihindeki yerini almıştır (Aydoğanoğlu, 2007).

Amerikan işçi sınıfının, özellikle *Emek Şövalyeleri* önderliğinde

13 İngiltere'de James Boycott adında ordudan emekli olmuş bir asker, İrlanda'da geniş toprakları olan bir toprak beyinin vergi toplayıcısı olmuştur. 1880 yılında havaların kötü gitmesi nedeniyle köylüler büyük sıkıntı çekmiş, ellerinde yeterince ürün kalmamıştır. Fakat tahsildar Boycott, köylünün toprak sahibine borçlarını ödemelerinde ısrar edince köylüler, Boycott'a karşı çeşitli tedbirler almışlardır. İrlandalılar onu dışlamış, hiçbir işçi onun için çalışmaya yanaşmamış, hiçbir tüccar onunla iş yapmamış, kelimenin tam anlamıyla toplumdan tecrit edilmiştir. Boykot eylemi, James Boycott'un soyadından esinlenerek ortaya çıkmıştır.

kanları ve canları pahasına başlattıkları direnişler sürerken, kapitalistlerin işçiler üzerindeki baskısı daha da yoğunlaşmıştır. 1877 yılında bütün baskılara rağmen 8 saatlik işgünü isteyen ve kriz nedeniyle ücretlerinin düşürülmesini protesto eden işçilerin eylemleri doruğa ulaşmıştır. Bu eylemlere de saldıran polis, demiryolu işçilerinden 12'sini öldürmüştür.

1 Mayıs 1886 günü Amerikan işçileri sekiz saatlik işgünü talebi ile genel greve çıkmıştır. Chicago'daki gösterilerde direnişçi işçilerin üzerine ateş açılmıştır. Olayı protesto eden işçiler ertesi gün tekrar alanları doldurmuş, kalabalık dağılırken bir kışkırtıcının attığı bombanın ortalığı karıştırmasıyla polisle göstericiler arasında çatışma çıkmıştır. Olaylar sonunda Albert Parsons, August Spies, Adolph Fischer ve George Engel isimli dört işçi önderi sorumlu gösterilerek, göstermelik bir şekilde yargılanmış ve 1887'de idam edilmişlerdir. 14-21 Temmuz 1889'da Paris Kongresi ile kuruluşu gerçekleştirilen II. Enternasyonal, 1 Mayıs'ı işçi sınıfının *Uluslararası Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü* ilan etmiş ve 1890 yılından sonra 1 Mayıs'lar

1 Mayıs'ın doğuşu: Haymarket olayları (1886)

"Kazanacağım" (IWW)

"Tüm işçilerin tek büyük sendikası IWW"

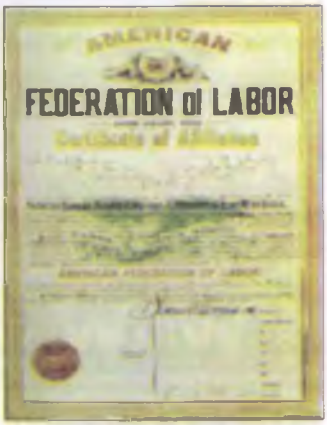
bütün ülkelerde işçi ve emekçi sınıflar için mücadelenin daha da yükseltildiği bir gün olarak kabul edilmiştir.

1905 yılında Chicago'da 150 bin işçiyi temsilen Dünya Sanayi İşçileri (IWW) örgütü kurulmuş ve radikal talepleriyle kısa bir süre de olsa etkili olmuştur. IWW, işçi sınıfının tüm kesimlerini emeklerine sahip çıkmaları için tek bir sendika çatısı altında toplamak amacıyla kurulmuştur. Sendika yöneticilerinin anarşist ideolojiyi benimsemesinden dolayı patronlarla görüşme yapmayı reddeden bu örgüt, kararlarını işçilerin verdiği oylara göre belirlemeyi tercih etmiştir. IWW üyeleri bulundukları her yerde devrim propagandası yaptıkları için sık sık tutuklanmış ve bazı eyaletlerde hapishaneler Dünya Sanayi İşçileri örgütünün üyeleriyle dolduğu için adalet sistemi bazen işlemez hale gelebilmiştir.

Amerika işçi hareketinde önemli bir yeri olan bir diğer örgüt de 1886 yılında Samuel Gompers'ın öncülüğünde kurulan Amerikan Emek Federasyonu'dur (AFL). AFL, altı sendika tarafından 45 bin üye ile oluşturulmuş, daha sonra giderek ABD'nin en büyük işçi örgütü haline gelmiştir. AFL, özellikle 8 saatlik işgünü mücadelesinde dikkat çekmiş bir sendika federasyonu

olarak tanınmıştır. 1890'lı yıllarda Amerikan işçi sınıfı gerek ekonomik, gerekse siyasal anlamda büyük zorluklara karşı mücadele ederken AFL etkisini sürekli olarak arttırmıştır. 20. yüzyılın başından itibaren AFL'de sendikal bürokrasinin güçlenmesiyle işçi hareketi başka yönelimler içine gitmeye başlamıştır.

AFL'nin üyelik formu

1932 yılında Roosevelt'in başkan seçilmesinden sonra işçilerin isteklerine daha olumlu bakılmaya başlanmış ve bu da sendikalaşma oranlarının artmasını beraberinde getirmiştir. 1935 tarihinde kabul edilen ve Wagner Yasası olarak bilinen Ulusal İş İlişkileri Yasası işçilere sendikalara katılma ve sendika temsilcileri aracılığıyla toplu pazarlık yapma hakkı tanımıştır. 1940 yılına gelindiğinde AFL'nin üye sayısı 9 milyona çıkmıştır. Üye sayısının artması ile birlikte iç çekişmeler artmış, 1938 yılında AFL içinden, otomobil ve çelik gibi seri imalat yapan endüstrilerde çalışan işçileri örgütlemek amacıyla sekiz sendika çıkarak Endüstriyel Örgütler Kongresi'ni (CIO) kurmuşlardır. CIO, AFL'de egemen olan, endüstrilerde çalışanların sadece meslek sendikaları olarak örgütlenmesi anlayışına karşı çıkmıştır. Kısa sürede AFL'nin en büyük rakibi konumuna gelen bu örgüt, özellikle sanayi

AFL'nin kurucu başkanı Samuel Gompers

işçilerini örgütlemeye çalışmış ve bunda başarılı olmuştur[14].

ABD'de sendikalar genellikle bir sınıf örgütü olmaktan çok "ücret ve meslek bilincine dayalı" sendikacılık yapmayı benimsemişlerdir. Dönem dönem istisnalar ortaya çıkmış olsa da ücret ve meslek çıkarları Amerikan işçi sınıfı için her dönem belirleyici olmuştur. Sendikalar kendilerini her ne kadar "bağımsız" olarak tanımlamak isteseler de, genellikle seçimlerde Demokrat Parti'yi desteklemişler ve bu partinin iktidar olduğu yıllarda birtakım haklar elde etmişlerdir.

Tüm bu gelişmelere ek olarak Amerika'da, tarih boyunca sendikalar gibi işçi örgütlülüklerine karşı mücadelede çok çeşitli yöntemler (işçi örgütlenmelerine karşı silah kullanımı, sendika liderlerine düzenlenen suikastlar, bombalama vb. eylemler) geliştirilmiştir. Amerika kıtasında sendikal örgütlenmelere karşı daha çok mafya tipi tepkiler geliştirildiği ve sendikal örgütlenmede mafya ve mafya tipi eylemler sık sık kullanıldığı için Amerikan sendikacılığı "gangster sendikacılık" olarak da adlandırılmaktadır.

19. yüzyılın sonlarına doğru Güney Amerika ülkelerinde sendika merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Latin Amerika ülkelerinde de kapitalizm ve işçi sınıfının gelişimiyle birlikte işçilerin, işçi birliklerinde bir araya gelmesi ve daha iyi yaşam ve çalışma koşulları için mücadele etmeye başladıkları görülmektedir. Latin Amerika'da ilk sendikal merkezler Uruguay'da 1875, Peru'da 1884, Arjantin'de 1890, Küba'da 1890, Şili'de 1909, Meksika'da 1912, Bolivya'da 1912, El Salvador'da 1914 yılında kurulmuştur. Latin Amerika ülkelerindeki işçi sınıfı hareketi Avrupa ülkelerine göre daha geç ortaya çıkmasına karşın, 1890 yılında dünya çapındaki ilk 1 Mayıs Arjantin, Küba ve Meksika'da kutlamıştır.

Latin Amerika ülkelerinde işçi hareketi ve sendikalar, yıllardır faşist diktatörlük rejimlerinin baskısı altında yaşama mücadelesi

14 CIO, AFL'ye göre kendisini solda tanımlamasına karşın pek çok noktada ortak politikaları savunmaları nedeniyle 1955 yılında bu iki örgüt tekrar birleşerek AFL-CIO adını almış ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

ABD sendikalarının afişlerinden örnekler

vermiştir. Dolayısıyla Latin Amerika'nın gerek sendikal mücadele, gerekse geniş anlamda sınıf mücadelesi açısından kendine özgü özellikleri vardır. Tarih boyunca özellikle Marksist ve anarşist akımlarının etkisinin görüldüğü bu ülkelerde mücadelenin ortak noktası, ABD destekli işbirlikçi ülke yönetimleri ve ABD emperyalizmine karşı mücadeledir. Latin Amerika ülkeleri ve sendikaları üzerinde ABD'nin sürekli baskısı ve kontrolü olduğu bilinmektedir. Nitekim 1962 yılında Amerika Özgür Sendikacılığı Geliştirme Enstitüsü (AIFLD) adlı bir örgüt kurularak bu baskı ve kontrol sağlamlaştırılmıştır. Özellikle Latin Amerika'da etkili olan bu örgüt, zaman içinde Amerikan kontra sendikacılığının dünyadaki ana üssü haline gelmiştir. AIFLD, sayısız "eğitim" stajları düzenlemiş, başarılı bulunan "stajyerler" Latin Amerika'ya ve dünyanın pek çok bölgesine gönderilmiştir[15]. Ülkelerine gittiklerinde kendi sendikalarında AIFLD'nin ücretli temsilcileri olarak 6 ile 8 ay arasında görev almışlardır.

Latin Amerika'da sendikal hareketlerin güçlü olduğu ülkelerin ortak özelliği, binlerce sendikacının ve sendika başkanının devlet destekli "kontra çeteler" tarafından sokak ortasında kurşunlanarak öldürülmesidir. Örneğin Kolombiya, Ekvador ve Venezüella gibi pek çok ülkede yüzlerce sendikacı gerçekleştirilen suikastlar sonucu öldürülmüştür[16]. Sendikaları sınıf mücadelesinden uzak tutmak için yapılan bu tür saldırıların artması, bu ülkelerde sendika yöneticiliği yapmayı oldukça riskli hale getirmiştir.

15 Stajyerlerin sendikacılıktan çok, ABD'nin sendikalara ilişkin politikalarını hayata geçirmeye çalışmak yanında, ajanlık faaliyeti yürüttükleri yönünde ciddi iddialar vardır. AIFLD ve onun uzantısı durumundaki pek çok sendika yıllarca Latin Amerika'daki askeri darbeleri desteklemiş, hatta bu darbelere bizzat karışmıştır. Bu durumun en iyi bilinen örneği Şili'de, sosyalist Başbakan Salvador Allende hükümetine karşı gerçekleştirilen ABD destekli faşist darbedir.

16 Son yirmi yılda Latin Amerika'da ABD destekli rejimlerin paramiliter güçlerince öldürülen sendikacı sayısı dört binin üzerindedir.

Almanya'da işçi sınıfı mücadelesi

Almanya'da işçi hareketi, Alman birliği sağlanmadan önce Prusya İmparatorluğu döneminde filizlenmiş ve özellikle İngiltere ve Fransa'ya göre daha geç ortaya çıkmıştır. Modern işçi sınıfının oluşumu İngiltere ve Fransa başta olmak üzere, Sanayi Devrimi'ni şu ya da bu şekilde yaşayan ülkelerde tüm hızıyla sürerken, Almanya coğrafyası bu gelişme sürecine sonradan dâhil olmuştur. Ren bölgesi, 18. yüzyılda sanayileşmenin ilk işaretlerinin görüldüğü bölge olarak dikkat çekmektedir. İlk pamuklu dokuma tezgâhı, İngiltere'den az bir farkla 1784'te Ren bölgesinde kurulmuştur. İngiltere'nin ünlü Newcomen ve Watt buharlı makinelerinin ilk örnekleri de 1783-1789 arasında Ren bölgesinde imal edilmeye başlanmıştır. Avrupa kıtasının ilk kok kömürlü yüksek fırını Saar'da kurulmuş, bunu 1789'da Silezya'da kurulan yüksek fırınlar izlemiştir.

Krupp sanayi havzası

İlk komünist parti, 1836'da Alman siyasi sürgünleri tarafından *Adiller Birliği* adıyla Paris'te kurulmuştur. Babeuf'un ütopik sosyalizminin etkisi altında kurulan bu örgüt, Fransa'da kurulan komplocu

Mevsimler Birliği'nin Alman versiyonu olarak görülmüştür. 12 Mayıs 1839'da Mevsimler Birligi'nin başlattığı Paris ayaklanmasına aktif olarak katılmış ve bu isyanın bastırılmasının ardından Adiller Birliği sadece Almanlardan oluşan bir örgüt olmaktan çıkarak kendisini Avrupa devrimini savunan uluslararası bir partiye dönüştürmeye çalışmıştır (Abendroth, 1992).

1844 yazı başında, Almanya'nın en yoksul işçi bölgelerinden olan Silezya'da yaşanan dokumacılar ayaklanması, örgütsüz, siyasal hedeften yoksun, tamamen yoksulluğa karşı yapılmış olmasına rağmen, Alman işçi sınıfının ilk kitlesel bağımsız eylemi olarak bilinmektedir. Bu kitlesel ayaklanma, Alman egemen sınıflarının, giderek büyüyen modern işçi sınıfının sınıfsal gerçekliğinin farkına varmalarına yol açmıştır. Silezya'nın dağlık kesiminde yaygın olan dokumacılık, 19. yüzyılın başından itibaren, Alman devletlerinin liberal sanayi ve gümrük politikaları nedeniyle İngiliz tekstil ürünlerinin rekabetine açılmanın bunalımını yaşamaya başlamıştır. Dönemin hükümetinin İngiliz mallarıyla rekabet edebilmek için 1823 sonrasında makineleşmeyi teşvik etmesi sonucunda, eski teknolojiyle çalışanların çoğu iflas etmiş, evlerinde ısmarlama iş yapan dokumacıların hemen hepsi işsiz kalmıştır. Zaten mevcut olan bu sorunlar, makineleşmenin beraberinde getirdiği işsizlik ve dokumacıların hızla işçileşmeye başlaması süreciyle daha da ağırlaşmıştır.

4 Haziran 1844 günü, çalışma ve yaşam koşullarının çekilmez hale gelmesiyle işçiler, birlikte yaşadıkları mahallelerinden harekete geçerek bir yürüyüş kolu oluşturmuşlar ve fabrikatörlerin evlerine saldırmış, ardından fabrikalara yönelerek makineleri kırarak parçalamışlardır. 5 Haziran günü, bu kez binlerce dokumacı harekete geçmiş, Prusya askerî birliğinin dokumacıların üzerine ateş açması sonucu aralarında çocukların ve kadınlarında bulunduğu 11 dokumacı ölmüştür. Silezyalı dokuma işçilerinin ayaklanmasının duyulmasından sonra dokuma işçilerinin yoğun olduğu bazı köylerde de ayaklanmalar olmuş, ancak alınan önlemler sonucu hepsi şiddetle bastırılmıştır.

Marksizm 1845 yılından itibaren Almanya'da gün yüzüne çıkmaya

başlamıştır. Kendi tarih teorilerini ve sosyalizm anlayışlarını oluşturan Marx ve Engels, daha yakın bağlara sahip oldukları Almanya'dan başlayarak işçi hareketi içinde kendi görüşlerini egemen kılmaya çalışmışlardır. Bu amaçla ilk olarak o zamanın egemen sosyalizm anlayışını oluşturan ütopik sosyalizme karşı mücadele etmişlerdir.

Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895)

1840'lı yıllarda 'sosyalist' dendiğinde daha çok kurtuluşu yukarı sınıflardan bekleyen, bu yüzden de işçi sınıfı hareketiyle bağları olmayan burjuva karakterde akımlar, İngiltere'de Robert Owen, Fransa'da Fourrier taraftarları gibi ütopyacı olarak tanımlanan ilk sosyalistler ve Proudhon taraftarları akla gelmektedir. Marx ve Engels ise, sosyalizm hedefine ulaşmak için sınıf mücadelesi fikrini ileri sürerek "işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" demişlerdir. 1840'larda "komünist" adı, sosyalizm ile işçi hareketi arasındaki bağı kurmayı hedefleyen parti ve eğilimler için kullanılmıştır.

Almanya'da, Fransa'da başlayıp tüm Avrupa'yı sarsan 1848 devrimlerine kadar sendikalar kurulmamıştır. Sanayinin geç gelişmeye başlamış olması bu durumun en belirleyici nedenidir. 1848 devrimi Almanya'da işçi sınıfı mücadelesinin ve sendikaların canlanmasını sağlamıştır. Almanya'da kurulan ilk siyasi işçi örgütünün adı "İşçi Kardeşliği"dir ve 30 civarında işçi örgütünün katılımıyla oluşturulmuştur. Almanya'da 1848 devriminin yenilgiyle sonuçlanması, yeni yeni filizlenen sendikaların ve sendikaların kurulmasına öncülük eden sosyalistlerin baskı altına alınmasını beraberinde getirmiştir.

Berlin 1848 ayaklanması

Bu durumun sonucu olarak, 1854 yılında sosyalizmin etkisinde olan bütün sendikalar kapatılmıştır.

1859 yılında Alman Ulusal Birliği'nin kurulmasının ardından

Alman işçi sınıfının mücadelesi yeni ve geçmişe oranla daha güçlü bir gelişim göstermeye başlamıştır. Aynı yıl "İşçi Eğitim Birlikleri" kurulmuş, işçilerin siyasallaşması ve işçi sınıfının siyasal iktidar mücadelesine katılması için büyük çaba harcamıştır. Bu dönemde özellikle Ferdinand Lasalle'ın görüşlerinin işçi ve sosyalist hareket üzerindeki belirleyici etkilerini görmek mümkündür. Lasalle'nin amacı, işçilerin siyasal gücü ele geçirmeleri ve üretim kooperatiflerine dayanan yeni bir toplum düzeni oluşturmaktır.

Almanya'da sanayileşme 1850'li yıllardan itibaren başlamıştır. 1820'li yıllardan itibaren sanayinin gelişmesi için adımlar atılmış olsa da, meslek birlikleri olan loncaların varlıklarını sürdürmeleri ve sanayinin gelişmesini sağlayacak yeterli sermayenin olmaması nedeniyle 1850'li yıllarda kadar sanayinin gelişmesi mümkün olmamıştır. 1840'lı yıllardan itibaren başlayan sanayileşme büyük zorluklarla birlikte gerçekleşmiş, özellikle loncalar sanayileşme hareketine karşı büyük direnç göstermişlerdir (Talas, 1997).

Almanya'da, Saksonya bölgesinde 1861 yılına kadar sendika kurmak yasaktır. Bu yasakların kaldırılmasından itibaren çok sayıda sendika kurulmuştur. 1863 yılında, Lasalle'ın görüşleri doğrultusunda "Genel Alman İşçileri Birliği" kurulmuştur. Lasalle'ın reformcu görüşlerine karşın Alman işçi hareketi üzerinde giderek daha fazla etkili olan Karl Marx, August Bebel ve Wilhelm Liebknecht ile birlikte "İşçi Eğitim Birlikleri" Marksist bir örgüt haline gelmiştir.

1875 yılında I. Enternasyonal'in Nuremberg'de yapılan kongresinde Enternasyonal programı kabul edilmiş, sendikalar için yeni bir tüzük hazırlanmıştır. Bu kongreye kadar Alman sendikal hareketinin Lasalle'cılar ve Marksistler olarak bölünmüş olması, Almanya'da işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesini zayıflatıcı bir rol oynamıştır. 1875'ten sonra Marksizmin güç kazanmasının ardından Lasalcı akım ile Marksist akım birleşmiş ve Alman işçi hareketi birleşik bir karakter kazanmaya başlamıştır (Sülker, 1966). 1875 yılında Gotha'da yapılan bir kongrede Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi ile Lasalcı

"Genel Alman İşçileri Birliği" tek bir parti halinde birleşmişlerdir.

1871 yılında Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte sanayileşme hızlanmış, sanayide çalışan işçi sayısı artmaya başlamıştır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak işçiler arasında dayanışma ve mücadele bilinci gelişmiş ve işçi sınıfı mücadelesi belirgin bir yükseliş içine girmiştir. Sendikaların ve sosyalizmin Almanya'da güçlenmeye başlamasıyla birlikte, 1878 yılında Bismark tarafından çıkarılan "Sosyalistler Yasası" sendikaların gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Yasadan sonra 17 federasyon, 39 yerel sendika, 3 merkezi sigorta fonu ve 20 yerel sandık kapatılmış, grevler şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Yaşanan yoğun baskılara rağmen 1889 yılında Ruhr bölgesindeki maden işçileri greve gitmişler, ardından Almanya'nın diğer bölgelerindeki maden işçileri de çeşitli eylemler yapmışlardır. İşçi sınıfı mücadelesini boğmak amacıyla çıkarılan "Sosyalistler Yasası" 1890 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Almanya'da ilk işkolu sendikası 1890 yılında kurulmuştur. Aynı dönemde Hıristiyan sendikaların kurulması da gündeme gelmiş ve 1894 yılında ilk Hıristiyan işçi sendikaları kurulmaya başlanmıştır. İlk kurulan Hıristiyan işçi sendikaları "Alman Demiryolları Federasyonu" ve "Hıristiyan Madenciler Birliği"dir. Bu ve sonradan kurulan sendikalar 1900 yılında "Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu"nu oluşturmuşlardır. Hıristiyan sendikalar kuruluşlarından itibaren bağımsız sendikacılık hareketi ile özellikle siyasal ve ideolojik alanlarda sıkı bir mücadele içine girmişlerdir.

Almanya 1914 yılından önce uluslararası işçi sınıfı hareketi için en önemli yerlerden birisi olmuştur. Yüzyılın sonunda sanayileşmede yaptığı ilerlemelerle işçi sınıfının da büyümesini sağlamıştır. İşçi sınıfı, büyümesiyle birlikte kendi siyasal örgütlenmesini *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nde (SPD) bulmuştur[17].

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Alman sendikalarının "anavatanın savunulması" bahanesiyle savaş politikalarına yedeklendiği görülmektedir. Bu dönemde dönemin sendika liderleri ve sosyal demokrat önderlerin

17 Avrupa'da bilinen ilk işçi partisi 1869'da kurulan Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'dir. Bu parti daha sonra 1890'da yapılan bir kongrede Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) adını almıştır.

de etkisiyle sendikalar Alman devletinin savaş politikalarına destek vererek işçi hareketinde derin bir bölünme yaşanmasına neden olmuştur. Bu tarihte Karl Liebknecht, Rosa Luxsemburg, Leo Jogiches, Franz Mehring ve Clara Zetkin etrafındaki grup, savaş karşıtı politikalarıyla en etkin güç haline gelmiştir (Hortzschansky ve Wimmer, 1994).

Savaş sırasında işçi sınıfının durumu oldukça kötüleşmiş ve yüz binlerce işçi cephede ölmüştür. Geride kalanların ise her türlü hakkı yavaş yavaş ellerinden alınmaya başlanmıştır. 1 Mayıs 1916'da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in başını çektiği Spartakist grup savaş karşıtı bir gösteri düzenlemiş ve bu gösterinin ardından Liebknecht tutuklanarak 2,5 yıl ağır hapis cezası almıştır. 1917'de silah sanayisinde çalışan 200.000'den fazla işçi ekmek karnelerindeki kısıtlamalara karşı greve çıkmıştır. Bu grevin ardından Almanya'da ilk kez İşçi Konseyi (Arbeiterrat) kurulmuştur. O tarihteki sendikaların işçilerin çıkarları doğrultusunda taleplerini ve ihtiyaçlarını dile getirmekten uzak olması, işçilerin kendi inisiyatifleriyle kendi öz örgütlüklerini yaratmaya girişmeleriyle sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası yıllar Almanya'da işçi sınıfı mücadelesi ile sosyalist düşüncenin en yoğun etkileşim içine girdiği, sendikaların da bu etkileşim sürecinden önemli ölçüde etkilendiği yıllar olarak bilinmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın ikiye bölünmesinin ardından her iki Almanya'da işçi hareketinin gelişimi farklı yönde olmuştur. Doğu Almanya'da işçi hareketi genellikle Sovyetler Birliği etkisinde gelişirken, Batı Almanya işçi ve sendika hareketi ise doğrudan ABD denetiminde gelişmiştir.

"İki Almanya'nın birleşmesinin ardından faklı gelişim süreçleri yaşayan Doğu ve Batı Almanya sendikaları birleşmiştir. Bu dönemde üye sayısı bakımından güçlü olan Batı sendikaları Doğu sendikalarını yutmuş, örneğin Alman Sendikalar Birliği DGB, bir gecede 3 milyon 862 bin 489 yeni üyeye sahip olmuştur. Ancak bu örgütlülük kalıcı olmamış ve 1990'ların sonlarından itibaren Almanya'da sendikalar hızlı bir erime içine girmiştir."

Rusya'da işçi sınıfı mücadelesi

Rusya'da işçi sınıfının oluşumu, 1860'lı yıllarda serfliğin kaldırılmasından sonra hız kazanmıştır. Serfliğin kaldırılması sonucu ortaya çıkan tek fark, köylülerin bir eşya gibi alınıp satılmaları uygulamalarının sona ermesidir. Bu önemli gelişmeye rağmen köylülerin ağır vergiler altında sefalete mahkûm edilmesi köyden kente göçü hızlandırmış ve şehirlere göç eden insanlar fabrikalarda son derece ağır koşullarda ve ciddi baskılara maruz kalarak çalışmaya başlamışlardır. Serflikten sonra Rusya'da sanayinin gelişmesi sonucu 1865'te 700 bin civarında olan işçilerin sayısı, 1890'da 1,5 milyona yükselmiştir. Çarlık Rusya'sında işçiler en az 14-15 saat ve her türlü sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalıştırılmıştır.

Çarlık döneminde işçiler ilk dönemlerde, tıpkı diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bireysel hareket etmiş ve birbiriyle rekabet içine girmiştir. İşçilerin yaptıkları eylemlerden en yaygın olanları tepkilerini dile getirmek için fabrikaları yağmalamak ve makineleri kırmak olmuştur. Zaman içinde işçiler mücadelede başarı için örgütlenmenin şart olduğunu anlamışlar ve 1875'te Güney Rus İşçi Birliği'ni kurmuşlardır. Ancak birlik, 9 ay sonra Çarlık tarafından dağıtılmıştır. Daha sonra 1878'de Rus İşçileri Kuzey Birliği kurulmuştur. Bu birliğin amacı halk için siyasi hak ve özgürlükler istemek olmuştur. Ancak Çarlık, kısa süre içinde bu birliği de dağıtmıştır.

Rusya'da 1880'li yıllardan itibaren sosyalist düşüncenin etkisi görülmeye başlanmıştır. 1883 yılında Georgi Plehanov tarafından Cenevre'de ilk Rus Marksist örgüt "Emeğin Kurtuluşu" adıyla kurulmuştur. Plehanov, Marx ve Engels'in eserlerini Rusçaya çevirmiştir. Plehanov'un kurduğu "Emeğin Kurtuluşu" grubu kendisini Marksizm'e adamışken, uzun yıllar Rusya'da etkili olan Narodnikler, işçi sınıfını görmezden gelmiş ve o zaman nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylülerle devrim yapacaklarına inanmışlardır.

1870'te doğan Lenin, 1895'te Petersburg'daki bütün devrimci örgütleri "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği" adı altında bir araya toplamıştır. Lenin ilk defa işçi köylü ittifakıyla devrimin yapılabileceğini savunarak Narodnikler'e ağır bir darbe indirmiştir. Rusya'da Marksizm'den etkilenmiş değişik grupları birleştiren Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) ilk kongresi 1898 yılında gerçekleşmiştir. İçinde ekonomistler (işçi sınıfının politik mücadelesinin yerine sadece ekonomik mücadeleyi, ücretleri arttırmayı savunanlar), Bundcular (Marksizm'den etkilenmiş Yahudi milliyetçileri) gibi farklı grupları barındıran partinin aynı yıllarda ideolojik çizgisi ve programı net olmadığı için parti içi mücadele yoğun olmuştur. Lenin, Iskra (Kıvılcım) gazetesinin çıkmaya başlamasıyla işçi hareketine kılavuzluk etmiş, 1901-1902 yıllarında Rusya'da işçi, köylü ve öğrenci grevleri yaygınlaşmıştır.

Rusya'da ilk sendikalar, Çarlık gizli polisi Zubatov tarafından örgütlenmiştir ve bu nedenle "Zubatov sendikacılığı" ifadesi, o yıllarda devletin sendikası anlamında kullanılmıştır. Çarlık aristokrasisinin hizmetinde olan Zubatov'un söz konusu sendikaları örgütlemekteki amacı, o yıllarda Çarlık rejimi için en tehlikeli muhalefet olarak gözüken liberal burjuvaziyi yeni doğan deneyimsiz işçi sınıfı aracılığıyla köşeye sıkıştırmaktır. Buna karşın polisin kontrolü dışında yayılan 1903 grevleri sırasında Zubatov örgütlenmesi sendikalar üzerindeki denetimini büyük ölçüde yitirmiştir. Bolşevikler, söz konusu yaygın grevlerin ardından sendikalar içinde etkili olmaya başlamışlardır.

1904 yılında, ilk kez Bolşevikler önderliğinde siyasi grevler yapılmıştır. İşçiler haklarını elde etmek için Çar'a bir dilekçe sunmuş, Bolşevikler ise işçilere özgürlüğün Çar'a dilekçeyle değil silahla elde edilebileceğini açıkça söylemişlerdir. Bir Pazar günü 140 binden fazla işçi "Kışlık Sarayı"na doğru yürüyerek Çar'dan işgününün 8 saat olması gibi isteklerde bulunmuşlardır. Ancak Çar'ın emriyle işçiler üzerine ateş açılmış ve binden fazla işçi öldürülmüştür. O

gün tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçmiştir. İşçiler artık Çar'a yalvarmak yerine ona karşı savaşılması gerektiğini anlamışlar ve Ocak 1905'te 440 bin işçi greve gitmiştir. Haziran 1905'te ise yeni grevler yaşanırken, papazlar, tüccarlar ve çiftlik sahipleri devrimi bastırmak için işçi sınıfına karşı güçlerini birleştirmişlerdir. Ekim siyasi grevleri yeni bir devrimci güç yaratmış ve "İşçi Sovyetleri Temsilcileri" kurulmuştur.

SSCB ve "Orak-Çekiç"

1917 yılında gerçekleşen *Sosyalist Ekim Devrimi* gerek ekonomik, toplumsal ve siyasal, gerekse ideolojik anlamda sosyalizmi, kapitalizme karşı tek alternatif olarak ortaya koymuştur. Sovyetler Birliği'nin kurulması, dünya çapında o zamana kadar oluşan bütün dengelerin yerinden oynamasına neden olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın yeniden şekillenmesinden sendikalar da payına düşeni almıştır.

Ekim Devrimi'nin hemen ardından 1919 yılında III. Enternasyonal (Komintern) kurulmuştur. Daha önceki dönemde oluşmuş komünist partilerle ilişkili sendikalar Komintern'e üye kabul edilmiştir. III. Enternasyonal'in 1921 yılında yapılan kongresinin ardından 42 ülkeden komünist ve anarşist sendikacıların katılımıyla bir Dünya Sendikalar Kongresi düzenlenmiş ve hemen ardından Kızıl Sendikalar Enternasyonal'i (Profintern) kurulmuştur.

Komintern, 1921 yılının başında Almanya, Fransa, İtalya, Norveç, Bulgaristan ve Çekoslovakya'daki yasal kitle partileri ve önemli bir

kitle desteğine sahip olan Finlandiya ve Polonya'daki yasadışı ya da yarı yasal partilerle sağlam bir güç olarak dünya sendikal hareketi ve işçi partileri üzerindeki etkisini arttırmıştır. III. Enternasyonal ayrıca II. Enternasyonal'in Avrupa merkezciliğini büyük ölçüde kırmış ve bütün ulusal kurtuluş hareketlerinin doğrudan desteklenmesi için büyük çaba harcamıştır. Bu çaba aynı zamanda, değişik ülkelerden işçilerin sınıf sendikaları çatısı altında bir araya gelmelerini sağlamış ve pek çok ülkede komünist partilerin ortaya çıkmasına hizmet etmiştir (Abendroth, 1992).

Profintern'in kurulması ile birlikte sınıf sendikacılığı ile burjuva sendikal anlayışlar arasındaki mücadelenin iyice sertleşmeye başladığı görülmüştür. Sendikal düzeyde gelişen bu zorlu mücadele, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin dünya çapında şekillenişini beraberinde getirmiştir. Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin o dönemdeki programı genel olarak şu amaçlardan oluşmaktadır:

- Tüm dünya işçilerini kapitalizmin alaşağı edilmesi, işçilerin kurtuluşu ve proletaryanın iktidarının kurulması amacıyla örgütlemek,
- Toplumsal devrim ve proletarya diktatörlüğü fikirleriyle işçi sınıfını örgütlemek ve kapitalist sistemi devirmek amacıyla kitlelerin eylemini yönetmek,
- Dünya sendikal hareketini kemiren reformizme karşı savaşım; işbirlikçiliği, sınıf uzlaşmacılığını ve toplumsal barış yalanını mahkûm etmek,
- Dünya sendikal hareketindeki devrimci sınıf unsurlarını bir araya ge-

tirmek,

- Tüm ülkelerdeki işçi sınıfının savaşımını birleştirmek ve koordine etmek, devrimci eylemlere girişmek,
- Sınıf savaşımının önemli olaylarında uluslararası kampanyalar düzenlemek, grevci işçilere yardım etmek.

Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin kurulması, işçi sınıfı ve dünya sendikal hareketi açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Çünkü siyasal alanda kapitalizm ile sosyalizm arasında başlayan ayrılık artık sendikaları da kapsamıştır.

20. yüzyıl ve işçi sendika hareketi

İşçi sınıfı ve onların mücadele örgütü olan sendikalar, 19. yüzyıl boyunca verdikleri mücadele sonucu, 20. yüzyıl başlarında oldukça yaygın ve etkin örgütlenmeler haline gelmiştir. Kapitalizm, 19. yüzyıl sonlarında başlayan ve 20. yüzyıl başlarında gittikçe belirginleşen yeni bir aşamaya girmiş, *kapitalizmin en yüksek aşaması* olarak adlandırılan *emperyalizm*, başka bir ifade ile tekelci kapitalizm dönemi başlamıştır. Bu dönemin en karakteristik özelliği, sermayenin yaygınlaşması ve merkezileşmeye başlaması sonucu dev şirketlerin bir araya gelerek daha da güçlenmesi ve tekellerin ortaya çıkmasıdır.

20. yüzyıla gelindiğinde işçi sınıfı hareketinde sendikaların öneminin daha da arttığı görülmüştür. Bu dönemde, sendikaların rol ve görevlerine ilişkin olarak "tek yönlü" düşünen eğilimler büyük ölçüde yaygınlaşmıştır. Bu tek yanlı düşünce ve değerlendirmeler; bir taraftan sendikaların, işçi sınıfı örgütlenmesinin "en üst" biçimi olduğunu savunmuş ve propaganda etmiş, diğer taraftan da sendikaların bütünüyle siyaset dışında kalmasını istemiştir. Bu görüşleri savunanlar, asıl olarak İngiltere ve Amerika kaynaklı muhafazakâr-reformist (Trade Unionism) ve daha çok Fransa ve Latin Amerika kaynaklı Anarko-Sendikalist (yarı anarşist) anlayışlardır. Nitekim 1905 yılında toplanan Uluslararası Sendika Konferansı'nın,

işçi sendikalarının faaliyet alanını iyice sınırlayan bir karar almış olması dikkat çekicidir. Bu kararla; "siyaseti bütünüyle işçi sınıfının siyasi kanadı yapar, sendikalar işçilerin çalışma sorunlarına ilişkin taleplerle kendilerini sınırlamalıdır" yaklaşımı benimsenmiştir.

20. yüzyıl sendikal hareketinin en önemli özelliği ulusal örgütlenmeler yanında, uluslararası sendikal örgütlenmelerin de önem kazanmış olmasıdır. Tekelci kapitalizmle birlikte işçi sınıfı üzerindeki sömürü daha da artmış, işsizlerin sayısı çoğalmış, yoksulluk ve açlık işçi sınıfını kuşatmıştır. Eski tip sömürgeciliğin yerini yeni tip, emperyalist sömürgecilik almıştır.

Kapitalist sistem piramidi
(Industrial Worker, 1912)

Bu dönemde gelişmiş kapitalist ülkelerin, geçmişte olduğu gibi sadece işgal yoluyla değil, diğer ülkelere yabancı sermaye aktarımı yoluyla girerek egemenlik kurmaya başladığı görülmüştür. Emperyalist ülkelerin paylaşım kavgası giderek sertleşmiş ve 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaş, aynı zamanda dünya pazarlarının paylaşımı savaşıdır. Avrupa'da işçi sendikaları bu paylaşım savaşına şiddetle karşı çıkmışlar ve bu dönemde her ülkede sayıları yüz binleri bulan kalabalıklar savaş karşıtı eylemlerle tepkilerini göstermekten çekinmemişlerdir.

Savaşın 1918'de bitmesinin ardından Avrupa sendikalarının talepleri doğrultusunda 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur.

Yine sendikaların mücadele ve çabaları sonucu, aynı zamanda Versailles barış anlaşmasının giriş bölümünü oluşturan "İşçi Hakları Bildirgesi" benimsenmiştir. Bu bildirgenin temel ilkeleri şunlardır;

- Emek bir meta değildir,
- Herkese sendikal örgütlenme hakkı sağlanmalı, yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için elverişli ücret ödenmeli,
- Günlük 8, haftalık 48 saat çalışma süresi,
- Haftada en az 24 saat dinlenme süresi,
- Çocuk yaşta işçi çalıştırılmasının yasaklanması,
- Ülkede tüm işçilere eşit davranılması,
- İşçileri korumayı amaçlayan yasa hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak denetim sisteminin kurulması sağlanmalıdır.

Böylece çalışma koşulları ve işçilerin yaşamını ilgilendiren konularda ilk olarak evrensel nitelikli sözleşmelerin oluşturulması süreci başlamıştır. Ancak bu ilkelerin çalışma yaşamında tam anlamıyla uygulanabilmesi, yine her ülkede yürütülen sınıf mücadeleleri ile mümkün olabilmiştir. Sınıf hareketinin zayıf olduğu ülkelerde bu haklar, sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu arada İtalya ve Almanya'da faşizm tırmanmaya başlamış, önce İtalya'da Mussolini, ardından Almanya'da Hitler iktidara gelmiştir. Faşizmin iktidara gelmesiyle sendikalar kapatılmış, birçok işçi önderi ve sendikacı ya toplama kamplarına sürülmüş ya da idam edilmiştir.

I. Dünya Savaşı öncesinde 1913 yılında kurulan, *Uluslararası Özgür Sendikalar Federasyonu* (IFTU)[18] ise, özellikle Profintern'in karşısında olmasının da etkisiyle, 23'ü Avrupa'dan olan 28 ulusal merkezde örgütlenmiş, ancak dünya sendikal hareketinde II. Dünya Savaşı'na kadar önemli bir varlık gösterememiştir. IFTU'nun zayıf

18 IFTU'nun açılımında geçen "özgür sendikalar" tanımı kuşkusuz önemli mesajlar içermektedir. Sendika ile siyaset arasındaki ilişkiyi, en azından sosyalist siyaset anlamında, reddeden IFTU, sendikaların birer meslek örgütü olduğunu ve siyasetten bağımsız olması gerektiğini savunduğundan, üyesi bulunan sendikaları "özgür sendikalar" olarak nitelemeyi tercih etmiştir.

kalmasında, Profintern'in Sovyetler Birliği gibi önemli bir siyasal desteği arkasına almış olmasının büyük etkisi vardır.

IFTU, yapısal olarak ulusal çapta ve çeşitli işkollarında örgütlenmiş sendikal merkezleri bir araya getiren uluslararası ilk sendikal üst örgüt olarak kurulmuştur. Bu sendika içinde çeşitli sendikal anlayışları bir arada görmek mümkündür. Anarko-sendikalizmin etkisinde olan Fransız, İtalyan ve İspanyol sendikaları, sağ sendikalist çizgideki muhafazakâr-reformcu İngiliz ve Amerikan sendikaları, II. Enternasyonal'in gerici çizgisini savunan ve oldukça kitlesel olan Alman sendikaları IFTU'nun esas çekirdeğini oluşturmuştur. IFTU'nun temel amacı tüzüğünde yer alan "sendikal hakların korunması ve geliştirilmesi"dir. Bunun dışında "her türlü savaşı engellemek ve gericilikle savaşmak" gibi muğlâk ifadelerle belirsiz bir sendikal çizgiyi benimsemiştir.

IFTU'nun yayın organı

IFTU ancak Profintern'in 1940'tan sonra etkisini yitirmeye başlamasıyla birlikte önemli bir sendikal çekim merkezi haline gelebilmiştir. Profintern'in zayıflaması, IFTU'nun yeni üyeler kazanmasında etkili olmuştur.

ABD'nin en önemli sendikal merkezlerinden birisi olan AFL, 1937 yılında IFTU'ya yeniden üye olunca, IFTU'nun 1934 yılında 8

milyona gerileyen üye sayısı 1939 yılı sonlarına doğru 20 milyona yükselmiştir. Diğer taraftan ise, sendikalı işçilerin sayısı önceki dönemlere göre daha hızlı artmaya başlamıştır.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, kapitalist düzenin iç buhranı, işçi sınıfının sayıca artması, sendikalarda örgütlenmesi ve sendikalaşmanın hızla artmasıyla birlikte en iyi dönem yaşanmıştır. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın arifesinde 10 milyon sendikalı işçi varken, II. Dünya Savaşı öncesinde bütün dünyada 40 milyona yakın sendikalı işçi bulunmaktadır.

IFTU yanında, bahsedilmesi gereken bir diğer sendika federasyonu Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Federasyonu (IFCTU)'dur. 1920 yılında Hollanda'nın Lahey kentinde kurulan bu sendikal örgüt faaliyetlerini Hıristiyanlık dini üzerine kurmuştur. Tüzüğünün ikinci maddesi; "Ekonomik ve sosyal yaşam aynı halkın bütün çocuklarının işbirliği yapmasını gerektirir. Dolayısıyla şiddet ve sınıf mücadelesini reddeder" şeklindedir. Böylece işçi sınıfının burjuvaziye karşı girişeceği her türlü ekonomik-siyasal mücadelenin önü daha baştan kesilmektedir. IFCTU, büyük ölçüde Avrupa kıtası ile sınırlı kalmış (Almanya, Belçika, Hollanda), buna karşın İngiltere ve ABD'de hiçbir zaman gelişme imkânı bulamamıştır (Işıklı, 1990).

IFCTU, 1968 yılında yaptığı kongre ile adını Dünya Emek Konfederasyonu (WCL) olarak değiştirmiş ve Hıristiyanlığın toplumsal ilkelerine dayanan ideolojik yönünü değiştirerek yeni bir ilkeler bildirgesi yayınlamıştır. WCL, tüm dünya emekçilerinin genel bir sömürü altında yaşadıklarını belirtmiş ve "sosyalist" ülkelerde de emekçilerin baskı, yabancılaşma ve sömürü altında olduklarını savunmuştur. WCL, diğer uluslararası sendikaları "emperyalist blokların işine yarayan" bir bölünme içinde olmakla suçlayarak, enternasyonalizmin yeniden inşasının gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu savunuların büyük ölçüde söylemde kaldığını belirtmek gerekir.

1939 yılında yeni bir emperyalist paylaşım savaşı olan II. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaş sonrası dönemde insanlığın önünde yeni

bir ufuk belirir. Bu aşamada sendikalar, sosyalizmin de etkisiyle, bir yandan toplumsal-siyasal rollerini genişletirken, çalışma koşulları, örgütlenme, grev ve toplu sözleşme vb. haklar artık işçi sınıfı ve sendikal mücadele için evrensel ilkeler haline gelmiştir[19]. Ancak tüm bu hakların elde edilebilmesi kolay olmamış, yüzyıllar süren mücadeleler ve ağır bedeller ödemeyi gerektirmiştir.

1945'te kurulan Dünya Sendikalar Federasyonu'nun logosu

Dünya sendikalarının uluslararası birlikler oluşturma çabaları savaş sonrası dönemde de devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, anti-faşist mücadele çerçevesinde sendikal alanda düzenli bağların kurulması ve işbirliği için oluşturulan ilk çabalar, 1941 Aralık ayında İngiliz-Sovyet Sendikal Komitesi'nin kurulmasıyla somutlaşmıştır. Bu komite daha sonra Sovyet Sendikaları Merkezi Konseyi, Britanya Sendikaları Kongresi ve ABD Endüstriyel Örgütler Kongresi (CIO) gibi sendikal yapılardan oluşan hazırlık komitesini kurma girişiminde bulunmuştur.

1945 tarihinde, Hazırlık Komitesi'nin çabalarıyla, Paris'te 56 ülkeden 64 milyon işçi adına toplanan 272 sendikacı Dünya Sendikalar Federasyonu'nu (WFTU) kurmuştur. WFTU'nun, özellikle ilk yıllarında, dünya sendikal hareketini tek bir çatı altında toplamak için büyük çaba harcadığını söylemek mümkündür. Ancak ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir güç merkezi haline gelmesi ve kendisini, her alanda

19 Sendikal örgütlenme, grev ve toplu sözleşme hakkının uluslararası anlamda yasalaşmasında Sovyetler Birliği'nin büyük çabası olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen Birleşmiş Milletler'in (BM) yeni yapısı içinde SSCB, tüm işçilere sendika hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı verilmesi için BM'ye muhtıra vermiştir. Bu muhtıranın sonucu olarak, önce sendika özgürlüğünü düzenleyen 87 sayılı ILO Sözleşmesi, sonrasında grev ve toplu pazarlık hakkını düzenleyen 98 sayılı ILO Sözleşmesi kabul edilmiştir.

olduğu gibi sendikalar üzerinde de sosyalizmin etkisini kırmaya adaması sonucu uluslararası alanda sendikal birliğin oluşturulması başarılamamıştır.

WFTU'nun birinci kongresinde belirlenen başlıca amaçları şu şekilde sıralanmaktadır;

- Savaşa ve savaşın nedenlerine karşı yıkılmaz ve kalıcı bir barış için çalışmak; savaş kışkırtıcısı ve faşizmin gelişiminin yaratıcısı olarak büyük tekellere karşı savaşım,
- Emekçi halkın istemlerinin karşılanması, daha geniş sendikal haklar, "eşit işe eşit ücret" ilkesi, fiyat denetiminin kurulması ve bu denetimde işçilerin yer alması,
- Sömürgeciliğin ortadan kaldırılması, ülkelerin kendi kaderlerini belirleme ve ulusal bağımsızlık haklarının tanınması,
- Az gelişmişliğe ve tekellerin sömürü politikasına karşı savaşım,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde işçi sınıfının dayanışması ve sendikal birliğinin oluşturulması.

Soğuk savaşın etkisiyle WFTU'dan ayrılan İngiliz ve Hollanda sendikaları ile ABD'deki AFL ve diğer sendikalar 1949 yılında Londra'da toplanarak Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (ICFTU) kurmuştur. 58 ülkeden ulusal sendika merkezi ve 28 örgüt bu kuruluş toplantısında yer almıştır. ICFTU'nun kuruluşu, sendikal hareket içinde anti-komünizmin baş aktörü olan ABD sendikası AFL'nin, 1946 yılındaki 65. kongresinde aldığı "dünyadaki tüm 'özgür' sendikaları bir araya getirmek için çaba gösterme" kararı sonucunda ortaya çıkmıştır.

ICFTU'nun ana hedefinin, sınıf sendikacılığı ilkelerini benimseyen mücadeleci sendikaları etkisiz hale getirmek ve sosyalizme karşı aktif mücadele yürütmek için kendine bağımlı sendikal yapılar oluşturmak olduğu söylenebilir. Bu hedefe uygun olarak ICFTU ve CIA'nın da destekleriyle özellikle sendikal hareketin güçlü olduğu ülkelerde, ICFTU'nun çizgisine uygun sendikal yapılar kurulmasını sağlamıştır. Almanya'da DGB, Fransa'da CGT'nin bölünmesine neden olan Force Ouvrier (FO-İşçi Gücü) ve İtalya'da İtalyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CISL) bu çabaların ürünü olarak ortaya çıkmış olan sendikal

yapılar olarak bilinmektedir. Türk-İş ise, kurulduktan hemen sonra ICFTU'nun etki alanına girmiştir. ICFTU, özellikle 1950'lerden itibaren başlayan Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin ve kapitalizmin, sendikal hareketler içindeki önemli faaliyet araçlarından birisi olarak önemli bir işlev görmüştür ve 2006 yılında *Dünya Emek Konfederasyonu* (WCL) ile birleşerek *Uluslararası İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (ITUC) adını almıştır[20]. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, kapitalizmin "komünizm korkusu" ile oluşturduğu "refah devleti" modeli ile işçi sınıfına tanınan geniş ekonomik-sosyal haklar sendikaları, büyük oranda kapitalist sistem ile uzlaşmaya itmiştir.

Sendikalar bu dönemden sonra artık işçi sınıfının mücadele araçları olarak değil, kapitalizmin sevimli birer "sivil toplum örgütü" olarak anılmıştır. Bu dönemde, artan kâr oranlarının da etkisiyle, işçilere yüksek ücretler verilmiş ve pek çok sendika, mücadeleci geçmişini inkâr edercesine kapitalist sistemle bütünleşmiştir. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde milyonlarca işçiyi örgütleyen sendikalar, talepler üzerinden mücadele etmek yerine, masa başı çözümlere yönelmiş ve geniş işçi kitlelerinin mücadele isteklerini engelleyebilmiştir.

Bu dönemde güçlenen "partiler üstü sendikacılık", "ücret sendikacılığı", "meslek sendikacılığı" vb. sendikal yaklaşımlar sendikaları kapitalizmin çıkarları çerçevesinde yeniden biçimlendirmiştir. Bu sendikal yaklaşımlar, sendikaların özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren başlayan erime süreçlerinin hızlanmasında etkili olmuştur. Kapitalizmin saldırgan politikaları karşısında ne yapacağını bilemeyen sendikalar, mücadeleci kimliklerini bir tarafa bırakarak kazanılmış haklarını savunmaya geçmiş ve uzlaşmacı bir çizgiye çekilmiştir. Bu dönüşümde işçi sınıfı içinde ayrı bir katman olarak güçlenen işçi aristokrasisinin (işçi aristokrasisi, işçi sınıfının nitelikli, yüksek ücretli, diğer işçilere göre daha ayrıcalıklı, ideolojik ve siyasal açıdan ise işçi sınıfından çok sermayenin çıkarları doğrultusunda hareket eden işçi

20 ITUC çatısı altında 154 ülkeden, yaklaşık 170 milyon işçiyi temsil eden 306 ulusal sendika bulunmaktadır.

kesimini tanımlamak için kullanılır.) etkisinin son derece güçlü olduğunu belirtmek gerekir.

İşçi sendika hareketinin bu dönemden sonraki bütün tarihi, sendikal hareketin ve sendikaların, sendika aristokrasisi tarafından sermaye yararına parçalanması ile anılır olmuştur. Özellikle yeni-liberal kapitalist dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilen 1970'li yıllardan sonra, ciddi mücadele süreçlerinden geçmiş pek çok sendika ve konfederasyon, işçi aristokrasisinin elinde bürokratikleşmiş ya da parçalanmıştır. Öncesi bir yana bırakılırsa, sendikalardaki en büyük aristokratik ve bürokratik bozulma ve sendikaların bu bozulmanın ardından gelen dönemde yaşadığı parçalanma; II. Dünya Savaşı sonrası dönemde "çağdaş sendikacılık" olarak adlandırılan ve savunulan uzlaşmacı sendikacılık anlayışının şekillenişini beraberinde getirmiştir.

Özellikle Avrupa sendikal hareketi için, uzun mücadeleler sonucunda kazanılan hakların kapitalist devletin bir parçası haline getirilmesi, sendikaların egemen sistemle bütünleşmelerine zemin hazırlamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, sendikal bürokrasinin de çabalarıyla, sendikal hareketin büyük bir bölümü düzen içi bir nitelik kazanarak, kapitalist sistem ile bütünleşmeyi temel politika haline getirmiştir.

Sendikaların, işçi-işveren ve devlet birlikteliğini kurumsallaştıran "işbirlikçi" korporatist yapılanmalarla düzen içi siyasetin aktif bir parçası haline gelmesini, kaçınılmaz olarak işçi sınıfının bağımsız siyasal mücadele hedeflerinden tamamen kopan bir yaklaşımı benimsemesi izlemiştir. Bu biçimiyle yeni bir yönelime giren sendikalar, pek çok ülkede işçi ve emekçilerin bazı kısa vadeli ve gündelik çıkarlarını güvence altına alma karşılığında, sermaye sınıflarının ekonomik-siyasal programlarına kitlesel destek sunmanın araçları haline getirilmiştir.

1970'li yılların ortalarında başlayan ve sendikaların gündemini oluşturan bir başka konu, "işçi sınıfının devrimci niteliğini yitirdiği", "kapitalizmin kendini yenilediği" gibi yaklaşımlar çerçevesinde

sürdürülen "çağdaş sendikacılık" tartışmaları olmuştur. "Uzlaşmacılık" ve "sosyal diyalog" kavramlarını merkeze alan bu anlayışa göre, üretim araçlarındaki değişim ve teknolojinin gelişmesi, üretim ilişkilerini etkilemiş, bu nedenle eskisi gibi kaba güçle sorunları çözme devri kapanmıştır.

Sendikaların görevi "çatışmaları körüklemek değil, uzlaşmayı, diyalogu geliştirmek" olmalıdır. Son otuz yıla damgasını vuran bu anlayış, gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de işçi sınıfının ve sendikaların pek çok noktada mücadeleden geriye düşmesine neden olmuştur.

Sendikaların, kapitalizmin kendisini aştığının iddia edildiği "yeni dönemde", sistem içindeki yerlerinin ne olacağı sorununun gündeme gelmesiyle birlikte, işçi sınıfı ve sosyalist hareketlerin saflarındaki ayrışma daha da belirginleşmiştir. Yıllardır sendikaların birlik ve mücadele örgütü değil "sosyal diyalog" örgütü olması gerektiğini savunan anlayışlar, sendikaları güçlendirmemiş, aksine bu anlayışı benimseyen sendikalar kapitalizmin her kriziyle birlikte zayıflamışlardır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse sendikaların önemli bir bölümü, 1950-1970 arası dönemde, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde sermaye ile uzlaşma yoluna giderek, işçi sınıfının kısa vadeli çıkarları uğruna mücadeleci kimliklerini terk etmiş, sınıf işbirliğine dayalı bir çizgi izlemiştir.

Kâr oranlarının artma eğiliminde olduğu, "sosyal devlet" uygulamasının sorunsuz yürüdüğü yıllarda sendikalar yüksek ücretler alabilmiş, işçilerin sosyal haklarını genişletebilmiştir. Ancak 1970 sonrası dönemde sermayenin ulusal ve uluslararası alanda başlattığı yeni saldırılarla, o dönem elde edilen kazanımların büyük bir bölümünün geri alınabildiği görülmüştür.

Bu dönemden itibaren sendikal hareket ciddi bir gerileme içine girmiş, özellikle işçi sendikaları büyük oranlarda üye kayıpları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumu fırsat bilen kimi ideologlar ise, "artık sendikalara elveda demenin zamanı geldi" yorumları yapmaya başlamıştır.

Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da yoğunlaşan ve çoğu, ordunun gereksinimlerini karşılamaya yönelik üretim yapan fabrikalarda görülen ilk işçi örgütlenmeleri, Avrupa'da gelişen işçi hareketinden çok sonra ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu gecikmenin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin en önemlileri, ülkenin üzerinde kurulduğu coğrafyada yaşayan insanların neredeyse tamamının toprağa bağlı olması, feodal üretim ilişkilerinin fazla değişikliğe uğramadan uzun süre devam etmesidir.

Osmanlı devleti, özellikle son yıllarında, Avrupa devletleriyle ekonomik ve siyasal alanda sıkı ilişkilere sahip olmasına karşın ülkede kapitalizm, nüfusun büyük ölçüde toprağa bağımlı olması ve feodal bir yapı üzerinde kurulmuş olması nedeniyle diğer Avrupa ülkelerinden çok daha geç gelişmeye başlamıştır. Bu geri kalışın nedenini, ülkenin kendisine özgü ekonomik, toplumsal koşulları ve siyasal yapısına bağlamak mümkündür. Devletin temel gelir kaynağı, yüzyıllar boyunca hep savaşlar ve savaş sonrası elde edilen ganimetler olmuş, bu nedenle kapitalist anlamda ekonomiye ve üretime gereken önem verilmemiştir.

Kapitalizm, Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Yapılan demiryolları, limanlar, maden ocakları gibi kuruluşları işleten Batılı kapitalistler, fabrikaları işletmek için gerekli emek ihtiyacını, uzun süre topraksız köylüler ve kapitalist gelişme sonucu işsiz kalan zanaatçılardan karşılamıştır. İşçi sınıfının oluşumuna yol açan ve kapitalist sanayinin ücretli emek ihtiyacını karşılayan kaynaklar, geleneksel üretim yapılarının çözülmesiyle üretim araçlarını kaybetmiş olan zanaatkârlar ve çeşitli nedenlerle topraklarından kopup kente gelen köylülerden oluşmuştur.

Batı'daki işçi sınıfıyla Türkiye'deki işçi sınıfının oluşum aşamasında önemli farklar vardır. Batı'da Sanayi Devrimi yaşanırken gerekli

işgücü serflerin modern bir sınıfa dönüştürülmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönüşümün önemli belirleyenlerinden birisi, "özgür köleler" olarak adlandırılan serflerin işçileşmesidir. Toprakta çalışan serf, toprağı bırakıp kente gittiğinde artık geri dönecek bir yeri kalmamıştır. Bu durum kapitalizmin işçi sınıfını acımasızca sömürmesinde önemli bir etken olmuştur.

Toprağa geri dönemeyen ve modern işçi sınıfına dâhil olan yeni işçi kuşağı kendisine yöneltilen saldırılara karşı örgütlenmiş, sendikalarını kurmuştur. Bunda artık asıl olan işçilerin modern bir sınıf olarak emek gücünden başka sunacak bir şeyinin olmayışı ve hayatını sürdürebilmek için bir işte çalışmak zorunda olmasıdır. Oysa Türkiye'deki işçi sınıfının öncülü olan köylülüğün önemli bir bölümü, genellikle yaşamını sürdürebilecek küçük de olsa bir tarım arazisine ya da orman köylüsü olarak belli bir orman arazisine sahip olmuştur. Batı'daki işçi sınıfını oluşturan köylülükten farklı olarak ortaya çıkan bu durum, Türkiye'de işçi sınıfının oluşum süreci ve sınıf bilincinin gelişmesi açısından önemli bir farklılık olarak ortaya çıkmıştır (Makal, 1997).

Osmanlı devletinin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmesini büyük ölçüde geciktiren ve ülkenin içinde bulunduğu feodalizm koşullarından daha ileri bir düzen olan kapitalizme geçmesini güçleştiren başka faktörler de vardır. Özellikle ülkede uzun yıllar egemen olan askerî feodal sistem ve din ideolojisine göre oluşmuş olan katı teokratik yapı, ülke yönetiminde ağırlığı olan ekonomik, toplumsal ve siyasal kurumların oluşmasında başlıca unsurdur. Oysa Avrupa devletleri bu değişimleri Osmanlı'dan çok önceleri yaşamış ve kapitalist düzene çok daha önce geçmiştir.

Osmanlı devleti toplumların tarihsel gelişme yasalarının dışında kalmamış, geç de olsa kapitalist sisteme geçme yönünde ilerlemiştir. Çünkü toplumların gelişme yasası, bir toplumdaki üretim ilişkilerinin, toplumsal ekonomik yapının ve bunlara bağlı olarak meydana gelen feodal sistemin hiç değişmeden kalmasını olanaksız kılmaktadır.

Tarihsel gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak Osmanlı feodalizmi diğer ekonomik-siyasal faktörlerin de etkisiyle büyük bir değişime uğramış ve daha ileri bir toplumsal ekonomik düzen olan kapitalizme geçiş süreci 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Osmanlı'da kapitalizmin yeterince gelişememesi, henüz yeni oluşma aşamasında olan işçi sınıfının eylemlerinde en önemli öğelerden birisi olan sınıf bilincinin gelişmesini uzun süre engellemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk fabrika 1835 yılında fes üretimi için kurulan Feshane'dir. Yıllar içinde halı ve ipekli dokuma fabrikaları kurulmuş, bunu tersane, maden, demiryolları, deri, tütün ve gazhane işletmeleri izlemiştir. Osmanlı'da ticaret ve sanayi üretimi büyük ölçüde gayrimüslimlerin yönetimi ve denetimi altında gerçekleşmiştir.

Kapitalizminin ülkeye girmesinden sonra, demiryollarının yapımı hızlanmış, maden ocakları işletilmeye başlanmış, yeni sanayi kuruluşları açılarak işçi sınıfı sayısal olarak artmaya başlamıştır. Ancak tüm bu gelişmelerin büyük ölçüde yabancıların denetiminde

gerçekleşmesi, sömürgeleştirilmiş bir devletin, içinde bulunulan dönemin en önemli özelliklerinden birisi olan "uluslaşma" ve "ulusal sanayinin kurulması" aşamasına geçmesini uzun süre engellemiştir. Kapitalizm, kapitalist ilişkilerin yavaş da olsa gelişmesine yol açmış, ancak ulusal sanayinin kurulmasına imkân vermemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde işçi hareketi üzerinde etkili olan unsurların önemli bir bölümü, 1789 Fransız Devrimi'yle birlikte Avrupa'da canlılık kazanan eşitlik, özgürlük, kardeşlik taleplerine dayalı demokratik düşünce ve oluşumların bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Batı'da bu yönde gelişmeler yaşanırken, Türkiye'de işçi hareketinin ilk kıpırdanışları kendisini göstermeye başlamıştır.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında yoğunlaşan işçi hareketi, özellikle yaşanan grevlerle birlikte daha sonraları sendikalaşmanın temelini oluşturacak bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. Osmanlı işçileri ilk kez 1860'lı yıllarda, sendika benzeri örgütlülükler olarak çeşitli işçi dernekleri kurmuştur. Ancak bunlar, Avrupa'da olduğu gibi sendikadan çok işçi yardımlaşma sandıkları biçiminde ortaya çıkmıştır.

Yapılan demiryolları, limanlar, maden ocakları vb. kuruluşları işleten Batılı kapitalistler, fabrikaları işletmek için gerekli emek ihtiyacını, topraksız köylüler ve kapitalist gelişme sonucu işsiz kalan zanaatçılardan karşılamıştır. Türkiye işçi sınıfının ilk çekirdeğini demiryolu işçileri oluşturmuştur. Yabancı şirketlere ait demiryollarının yapımında ve korunmasında çalışan ilk işçiler, ülke için o zamanda yepyeni bir varlık olarak ortaya çıkmıştır.

Maden ocaklarında, silah yapımında, atölyelerde pek çok işçinin çalışmaya başlamasıyla birlikte, Türkiye işçi sınıfının doğuşu ve gelişimi serüveninin başladığı görülmüştür. Yarı köylü niteliğinde olan, topraklarından tam anlamıyla kopmayan pek çok işçi, yılın belli dönemlerinde kendi köylerinde, belli dönemlerinde ise maden ocakları, demiryolları ve diğer kapitalist işletmelerde çalışmıştır.

Osmanlı'da işçilere uzun yıllar *Amele* denmiş ve ilk işçi örgütlenmeleri "Amele" adıyla kurulmuştur[21]. 1866 yılında kurulan Amelperver Cemiyeti bu yardımlaşma derneklerinden birisidir. Osmanlı'da ilk grev 1863 yılında Zonguldak kömür madeni işçileri tarafından yapılmıştır. Bugünkü anlamıyla işçi kavramı Türkiye'de ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kullanılmaya başlanmıştır. İşçilerle işverenler arasındaki, ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili ilk anlaşmazlıklar da aynı dönemde meydana gelmiştir (Şişmanov, 1985).

19. yüzyılda Kozlu maden ocağında çalışan maden işçileri (Zonguldak)

Sendikaların kurulmasını mümkün kılan sanayileşme süreci, azgelişmiş ve sömürgeleştirilmiş ülkelerde gelişmiş kapitalist ülkelere göre çok geç başlamıştır. Kuşkusuz bu durumun pek çok ekonomik siyasal nedeni vardır. Geç sanayileşme, sadece ekonominin bir dünya sistemi olan kapitalizme eklemlenmesini geciktirmemiş, aynı zamanda toplumsal-siyasal gelişmenin diğer Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmasının da en önemli nedenini oluşturmuştur.

21 Arapça "amel", yani "iş" kelimesinden türetilen "amele"; işçi, ırgat anlamında kullanılmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, çoğunlukla inşaat, tarım ve madencilik alanlarında yoğunlaşan işgücüne genel olarak amele denmiş, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok ağır işlerde çalışan vasıfsız işçiler amele olarak adlandırılmıştır.

Osmanlı'da kurulan sınıfsal nitelikli ilk işçi örgütlenmesi 1894 yılında İstanbul'da Tophane fabrikalarında çalışan işçilerce gizli olarak kurulan *Osmanlı Amele Cemiyeti*'dir. Osmanlı Amele Cemiyeti'nin bu dönemde kurulan diğer sendikal örgütlenmelerden en önemli farkı Paris işçi sınıfının mücadelesini örnek alması ve II. Abdülhamit döneminin ağır baskı koşullarında mücadeleyi örgütlemeye çalışmasıdır. Cemiyet kurucuları, bir taraftan işçilerin ekonomik mücadelelerini örgütlerken, diğer taraftan da illegal alanda siyasal faaliyeti örgütlemeye çalışmışlardır.

İşçiler arasında *Komünist Manifesto*'daki düşünceleri yaymaya çalışan cemiyet üye ve yöneticilerinin, aynı zamanda tüm işçileri padişahın baskıcı yönetimini devirmeye çağırması o dönem koşulları dikkate alınırsa çok önemli ve ileri bir gelişmedir. Öncekilerle kıyaslandığında yapı olarak daha fazla sendikayı andıran ve sendikaların doğasında var olan siyasal talepleri, dönemin koşulları çerçevesinde hayata geçirmeye çalışan bu örgüt, varlığını sadece bir yıl sürdürebilmiştir. Cemiyet, yönetici ve üyelerinin cemiyetin sendikal ve siyasal örgütlenme faaliyetleri nedeniyle tutuklanıp 7-8 yıl hapse mahkûm edilmeleri ve sürgüne gönderilmeleriyle ortadan kalkmıştır. Ancak yöneticilerin pek çoğu sürgünden kaçıp İstanbul'a dönmüş ve işçiler arasındaki faaliyetlerine illegal olarak devam etmiştir.

1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilince, kısmi bir özgürlük ortamı oluşmuştur. Padişahın yetkilerini sınırlamış, siyasi parti ve işçi örgütlerinin kurulmasına izin verilmiştir. Yapılan reformlar, kısa bir süreyi kapsasa da, ülkenin siyasal ve sosyal hayatına belli bir canlılık getirmiştir.

Bu dönemin, kısa sürse de bir özgürlük ortamı yaratması, ekonomik ve siyasal açıdan gelişmenin önünü açmakla birlikte, ülkedeki işçi sınıfı hareketinin ve sosyalist hareketin ilerlemesine de olumlu etkilerde bulunmuştur. 1908 sonrasında grevlerin hızla artması ve yaygınlaşması nedeniyle 1909 yılında *Tatil-i Eşgal* Kanunu çıkarılmış ve grev yapmak yasaklanmıştır.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte otuz yıllık baskı dönemi sona ermiş, sendikalar ve siyasal hareketler için geçmişe göre çok daha özgür bir atmosfer oluşmuştur. 1908 sonrasında oluşan yeni siyasal durum sosyalist hareketin de gelişip ilerlemesi için elverişli koşullar yaratmıştır. Bu kısa süre içinde az sayıda sosyalist eğilimli örgütler kurulmuştur. Oysa o güne kadar, basına yönelik sansür nedeniyle, gazetelerde sosyalist kelimesinin geçmesi bile yasaklanmıştır. Aynı dönemde özellikle işçi eylemlerini ve grevleri haber yapan ilk sosyalist işçi gazeteleri çıkmaya başlamıştır. Bu gazetelerin sınırlılıklarına rağmen, sosyalist düşüncenin işçiler arasında yayılmasında, işçi sınıfının örgütlenmesinde, grevlerin hız kazanmasında ve işçi sınıfı hareketinin gelişmesinde büyük katkıları olmuştur.

II. Meşrutiyet'le birlikte işçi örgütlenmeleri hem nicelik hem de nitelik olarak farklılıklar göstermeye başlamıştır. Sayısal olarak artan grevler, niteliksel olarak da sürekli hale gelmiştir. Kuşkusuz bu durumda çeşitli ekonomik-sosyal faktörlerin etkisini görmek mümkündür. Osmanlı'da söz konusu dönem itibariyle, ilk işçi örgütlenmelerinin kurulduğu yıllara göre sanayileşme, buna bağlı olarak da işçi sayısında belirli bir artış gözlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Osmanlı döneminde sendikal örgütlenmelerin oldukça farklı özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu özellikleri ana hatlarıyla ortaya koymak gerekirse; sendika niteliği taşıyan, ama dernek çerçevesinde gerçekleştirilen örgütlenmeler ve işçi yardımlaşma kuruluşları çerçevesinde değerlendirilebilecek, sendikal bir nitelik taşımayan ve dernekler biçiminde gerçekleştirilen örgütlenmeler bulunmaktadır.

1910 yılında Osmanlı toprakları üzerinde ilk sosyalist parti, Hüseyin Hilmi Bey (bilinen adıyla İştirakçi Hilmi) tarafından kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası'dır. Türkiye işçi sınıfının en önemli liderlerinden birisi olan Mustafa Suphi, siyasal çalışmalarına ilk kez Osmanlı Sosyalist Fırkası'nda (OSF) başlamıştır. Kurulmasıyla

اشتراک

OSF'nin yayın organı "Iştirak"

birlikte parti içinde görüş ayrılıklarının ortaya çıkması nedeniyle uzun süre bir siyasal bütünlük gösterememesine rağmen, çıkarılan gazete ve dergiler aracılığıyla sosyalist düşüncenin işçi sınıfı içinde propagandasında oldukça etkili ve başarılı olmuştur.

OSF programı Fransız Sosyalist Partisi'nden esinlenerek oluşturulmuş ve kısa sürede o dönemin koşullarında oldukça etkili bir parti haline gelmiştir. OSF'nin halk içinde etkinliğinin artması ve sendikalar içinde yürüttüğü faaliyetlerin yaygınlaşması, dönemin valileri ve yerel yöneticilerini rahatsız etmiş ve partinin kapatılması için dönemin hükümetine çeşitli başvurular yapılmıştır. Bu endişeleri bahane eden dönemin hükümeti "memleketin emniyet ve asayişi namına" Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı ve diğer sosyalist kulüpleri kapatmıştır.

I. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye işçi ve sosyalist hareketi, İttihat ve Terakki Fırkası tarafından bastırılmıştır. Ancak savaş sonlarına doğru, özellikle İstanbul'da "işçi" ve "sosyalist" adı altında çeşitli partilerin kurulduğu bilinmektedir. Ancak bunlar çok önemli bir varlık gösterememiş, dönemin siyasal-sosyal koşullarının da etkisiyle zayıf kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda, işgal altındaki İstanbul'da yeni bazı sendikaların kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bu sendikalar özellikle işgal yıllarında demiryollarında, kent içi kara ve deniz taşımacılığında ciddi grevler gerçekleştirerek Kurtuluş Sa-

vaşı'na büyük destek vermişlerdir. İşgal yıllarında yapılan hemen hemen bütün grevlerin aynı zamanda anti-emperyalist bir karakter taşıdığını söylemek mümkündür.

Cumhuriyet öncesi dönemde, Türkiye işçi sınıfı ve sendikal hareketinin kökeninde çoğunlukla sosyalist nitelikli hareketlerin etkisini görmek mümkündür. Cumhuriyetin kurulmasından birkaç yıl öncesine bakıldığında bu durumu açıkça gözlemlemek mümkündür. Özellikle *Ekim Devrimi*'nden sonraki dönemde gözlenen sendikal-siyasal örgütlenmelerin daha çok sosyalist temelde oldukları söylenebilir. Bunlardan ilki, 1919-1923 yılları arasında kısa bir süre yaşayan ve Hüseyin Hilmi Bey tarafından kurulan *Türkiye Sosyalist Fırkası*'dır (TSF). Siyasi bir partiden çok, bir sendika gibi hareket eden ve İngiliz sendikacılığından fazlasıyla etkilenmiş olan bu örgüt, II. Enternasyonal'in reformcu çizgisini benimsemiş ve sendikalar üzerinde kısa bir dönem etkili olabilmiştir.

1919 yılında, Şefik Hüsnü ve Ethem Nejat önderliğinde kurulan *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası* (TİÇSF), işçi sınıfının sendikal örgütlenmesinde ve sosyalist siyasal yönelişin doğuşunda önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de bilimsel sosyalizmi ideoloji olarak kabul eden ve Marksist-Leninist düşünceleri kitlelere yaymayı amaçlayan ilk siyasi parti *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*'dır. 1919 yılında tersane işçilerinin kitlesel grevinden hemen sonra TİÇSF öncülüğünde 2000 delegenin katılımıyla yine sosyalist nitelikli *Türkiye İşçi Derneği*'nin kuruluş kongresi yapılmıştır. TİÇSF, aynı zamanda 1920 yılında Bakü'de kurulan ve Türkiye'de yasaklanan *Türkiye Komünist Fırkası*'nın, açık-yasal partisi olarak faaliyet yürütmüştür.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın esas çekirdeğini, Almanya'dan dönen Türk işçileri meydana getirmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya göç eden üç bin kadar işçinin büyük çoğunluğu, orda devrimci işçi ve sosyalist hareketle, Spartakistlerin ayaklanmasına, savaşa karşı yapılan işçi gösterilerine katılmış, Hamburg'da Berlin'de barikatlarda dövüşmüştür. Bu işçiler, Türkiye'ye döndüklerinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na girmişlerdir (Şişmanov, 1985).

İstanbul, işgal altına alındıktan sonra ardı arkası kesilmeyen, çeşitli işkollarına yayılan grevlere sahne olmuştur. 1919'da Osmanlı Sosyalist Fırkası'ndan Hüseyin Hilmi'nin çevresinde örgütlenen tramvay işçileri, ardından reji işçileri, 13 Temmuz 1919'da Hisar iskelesi ve Ekim'de Kasımpaşa tersanesi işçileri işi bırakmıştır. Yine bu dönemde çok sayıda işçi cemiyeti ve birliği kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan bazıları Kasımpaşa *Seyr-i Setain Amelesi Cemiyeti, Tramvay Şirketi Amele Cemiyeti, Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı*'dır. 1920'de İstanbul'da grevler daha da yoğunlaşmıştır.

17 Nisan'da, Rum ve Fransız gazeteleri mürettiplerinin grevi başladı. *23 Nisan* 'da tünel işçileri greve gitmiştir. 10 Mayıs'ta greve giden tramvay işçileriyse, 6 Haziran'a kadar sürdürdükleri direnişlerini

başarıyla sonuçlandırmışlardır. Ardından Kazlıçeşme'deki deri işçilerinin yüzde 90'ı grev yapmıştır.

Tersane işçilerinin grevini 24 Temmuz'da Deniz Maden Kömürü Cemiyeti işçilerinin grevi ve Şirket-i Hayriye işçilerinin grevi izlemiştir. 13 Ekim'de de Şark Demiryolları işçilerinin grevi gerçekleşmiş, 1921'de ise, Şirket-i Hayriye, Seyr-i Sefain, Haliç İdaresi üçlüsünde çalışan gemiciler ile deniz yolları ve tramvay şirketi işçileri 1 Mayıs kutlamalarına katılarak o gün çalışmadıklarından ötürü, bir günlük grev yapmışlardır. 1922'ye gelindiğinde Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan tramvay işçilerinin kurduğu *Müstakil Sosyalist Fırkası* sınırı olmayan çalışma süresinin günde 8 saatle sınırlandırılmasını, dinlenme süresininse haftada 23 saat olmasını önermiştir. 1923 yılında cumhuriyetin ilanından sonra işçilerin ekonomik ve siyasi örgütleri sık sık çeşitli bahanelerle engellenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de işçi hareketinin tarihine bakıldığında İstanbul'un işçi eylemleri ve işçi örgütlenmesi bakımından her zaman merkezi bir konumda olduğu görülmüştür. Bunda kentin aynı zamanda ülkenin en önemli ekonomik merkezi olmasının, sanayinin İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmasının, işçi sayısının fazlalığının ve 100 yılı aşkın bir işçi hareketine sahip olmasının büyük etkisi vardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında işçi hareketi

Osmanlı Devleti ile cumhuriyet Türkiye'si arasındaki geçişin özellikle devlet yapısı ve ekonomik-toplumsal sistem açısından bir süreklilik sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Ekonomik ve siyasal açıdan iki toplum arasında özellikle niteliksel bir kopuşun olduğu görmek mümkündür. Cumhuriyete geçiş, siyasal anlamda büyük bir değişime tekabül etmektedir.

Teokratik, monarşik bir yapıdan cumhuriyete geçiş sürecini, özellikle bu değişimin getirdiği kurumlar ve sonuçları ile birlikte düşünüldüğünde, radikal bir rejim değişikliği olarak nitelemek mümkündür. Ancak diğer taraftan II. Meşrutiyet sonrası dönem ile

cumhuriyetin ilk yılları arasında bir benzerlik gözlemlemek mümkündür. Bu dönemde özellikle grev hakkı konusunda bazı düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, hem hukuki hem de fiili anlamda işçi örgütlenmeleri ve grevler uzun süre yasaklanmıştır. Nitekim cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen "İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz" sloganı ve "Türk'ün Türkü sömürmeyeceği" anlayışı, ayrı bir sınıf olarak örgütlenmenin, işçi sınıfının hak ve çıkarları için mücadele etmesinin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturmuştur.

1930'lu yıllarda İstanbul'da bir fabrikadaki işçiler

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye toplumunun sınıfsız olduğu ya da sınıfların çıkarlarının çelişmediği yönünde bir düşüncenin egemen olduğu söylenebilir. Ancak bu düşüncenin ülkenin içinde bulunduğu somut durumun ifadesinden çok, başlı başına yeni bir toplum tasarımından kaynaklandığını, ancak gerçekte Türkiye Cumhuriyeti'nin, başından itibaren nicelik olarak zayıf da olsa farklı sınıflar üzerinde inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Toplumsal yaşamın yeniden düzenlenmeye başlandığı, ülkenin kalkınma atılımlarına hazırlandığı, bir anlamda yeniden inşa edildiği cumhuriyetin ilk yıllarında, 1924 yılında *Amele Teali Cemiyeti* (İşçi Yardımlaşma Derneği) kurulmuştur. Çatısı altında birden çok sendika bulunan Amele Teali Cemiyeti'nin 1925 yılı başlarında üye sayısı 30 bini aşmıştır. 1927 yılının 1 Mayıs'ında 2000'e yakın işçi iş bırakmış ve cemiyet binasında toplanarak 1 Mayıs'ı coşkuyla kutlamıştır. 1927'nin sonlarında Amele Teali Cemiyeti "yasadışı bulunarak" kapatılmıştır. 150 etkin sendika üyesi ve cemiyetin yönetim kurulu üyeleri tutuklanmış, cemiyet binasına el konmuştur. Amele Teali Cemiyeti'nin dağıtılmasının ardından, yıllarca işçilerin sendikal-siyasal örgütlenmesine fırsat verilmemiş, bu yönde yapılan girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Işıklı, 1990; Makal, 1999).

1936 yılında Türkiye'de, örgütlenmeyi ve toplu sözleşme hakkını içermeyen ve grevi yasaklayan 3008 sayılı ilk iş yasası çıkarılmıştır. İlk kez işçi mümessilliği (temsilciliği) uygulamasını getiren yasada işçilere yönelik herhangi bir güvenceden bahsetmek mümkün değildir. II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1939-1945 yıllarında işçiler ve işçi eylemleri üzerindeki baskılar daha da yoğunlaştırılmış, bu dönemde çalışma süreleri 14 saate çıkarılırken zorunlu çalıştırma (angarya) uygulamaları yaygınlaştırılmıştır.

1946 sonrası işçi hareketi

1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile "sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak" yasaklanmış ve 1946 yılında bu yasak kaldırılana kadar sendikal harekette herhangi bir canlılık yaşanmamıştır. 1946 yılında çok partili yaşama geçişle birlikte bu yasak kalkmış ve yerel düzeyde çok sayıda sendika kurulmaya başlanmıştır. 1946 yılında o kadar çok sendika kurulmuştur ki "1946 sendikacılığı" şeklinde bir deyim oluşmuştur. Bu dönemde iki önemli siyasi parti kurulmuştur. Bu partilerden birisi *Türkiye Sosyalist Partisi* (TSP), diğeri *Türkiye*

Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'dir (TSEKP). Bu iki parti kendi çizgilerine yakın çok sayıda sendika kurdurarak işçi sınıfı içinde çalışma yürütmeye ve taraftar kazanmaya çalışmışlardır[22]. Bu faaliyetleri nedeniyle kurulmalarından henüz 7 ay geçmesine rağmen her iki parti de dönemin hükümeti tarafından kapatılmıştır[23].

TSEKP'nin "Sendika" gazetesi

TSP'nin "Gün" gazetesi

1947'de çıkarılan 5018 Sayılı Sendikalar Kanunu, grevi ve toplu sözleşmeyi yasaklamış, sendikal alana yönelik pek çok kısıtlama getirmiştir. Aynı dönemde sendikalaşan işçilere baskılar artmış, bu baskı ortamından işçiler genel olarak işyeri düzeyinde örgütlenerek ve bu örgütlenmelerini giderek bölgesel düzeyde genişleterek kurtulmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye topraklarında yıllardır oluşturulan, özellikle sendikal ve siyasal örgütlenmeleri hedef alan

22 TSP görüşlerini yaymak amacıyla Gerçek, Gün gibi gazeteler çıkarırken, TSEKP'nin yayın organları Yığın, Başak, Söz, Havadis ve Sendika gibi gazete ve dergilerdir.

23 Aralık 1946'da sıkıyönetim, komünistlerin memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerindeki tahakkümünü tesis ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmaya çalışan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi ve bunlardan direktif alan sendikaların kapatılmasına karar vermiştir (Sülker, 1976).

otoriter ortama paralel olarak yapılan hukuki düzenlemeler, sendikaların serbestçe faaliyet yürütmesini büyük ölçüde engellemiştir.

CHP, 1946'da kurduğu "İşçi Bürosu" ile işçi sınıfından ve sınıf mücadelesinden kopuk sendika liderleri yetiştirmeyi ve çeşitli araç ve yöntemlerle kendisine bağlı bir sendikacılık hareketi oluşturmayı amaçlamıştır. Bu dönemde işçilerin grev hakkı istemesinin bazı sendikacılar tarafından açıkça kınanmış olması dikkat çekicidir. İktidarın işçi isteklerine kayıtsız kalması ve tabandan gelen baskılar sonucu sendikalar, güçlenen ve iktidara yaklaşan Demokrat Parti'yi desteklemeye başlamıştır. Demokrat Parti (DP), 1949 yılında hazırladığı program hedeflerinde sendikalara grev hakkını vereceğini savunmuş, böylece işçilerin ve sendikaların desteğini büyük ölçüde almıştır. Fakat DP, iktidara geldiğinde hükümet programındaki grev hakkı tasarısını, mecliste kısa süre tartıştıktan sonra rafa kaldırmıştır (Işıklı, 1990; Makal, 1999).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, dünyanın kapitalist-sosyalist olmak üzere iki kampa ayrılması en somut etkilerini sendikalar ve sendikal hareketler üzerinde göstermiştir. Yine bu dönemde Marshall yardımları çerçevesinde ABD'nin Türkiye ile geliştirdiği ilişkiler, doğrudan Türkiye sendikal hareketine de yansımış, bu dönemden itibaren Türkiye sendikal hareketinde ABD etkisi kendisini, hem ekonomik hem de siyasal ve ideolojik anlamda göstermeye başlamıştır.

Türkiye'de ilk sendikalar 1946'dan sonra kurulmaya başlanmıştır. Türkiye sendikal hareketi açısından sendikal örgütlenmede meydana gelen en önemli gelişmelerden birisi ise 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türk-İş) kurulmasıdır. Uzun bir sürecin ve son derece karmaşık etmenlerin etkisiyle kurulan Türk-İş, ABD'nin de etkisiyle, ilerleyen yıllarda sendikal harekete "milliyetçi" ve "anti-komünist" bir karakter kazandırmada önemli bir rol oynamıştır. Türk-İş'in kurulmasında ABD etkisi son derece güçlüdür. Bu durumun en somut örneği Türk-İş ile ABD sendikalarının

arasındaki mali yardım anlaşmaları ve "eğitim" için ABD'ye gönderilmesine ilişkin olarak yapılan programlardır. 1952-1960 yılları arası dönemde Türk-İş'e yüklenen görev, sendikal örgütlenmeden çok "komünizme karşı mücadele" ve "milli bir sendika" yaratmak olmuştur.

Türk-İş'in Ankara Tandoğan'da yaptığı "Komünizmi Kınama" mitingi.

Bu dönemde sendikaların politikası, Amerikan sendikacılığının temel sloganı olan "partilerüstü sendikacılık" olarak belirginleşmiştir. Dönemin sendikacıları, sendikaları sadece iktidarla uyumlu birer "dernek" haline getirmekle kalmamış, aynı zamanda ABD'nin Türkiye gibi ülkelerde oluşturmaya çalıştığı "ücret bilincine dayalı sendikacılık" anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır. ABD, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde tüm dünya sendikal hareketini kontrol altında tutmak için, pek çok sendikaya "eğitim" ve "mali yardım"da bulunarak, sendikaları hem organik olarak hem de ideolojik olarak kendisine bağlama siyasetini benimsemiştir.

1950'li yılların ortalarından itibaren DP iktidarı, bir taraftan sendikaların en temel faaliyetlerini siyaset olarak niteleyip yasaklarken, diğer taraftan sendikaları kendi çizgisinde siyasallaştırma faaliyetlerini sürdürmüştür. Sendikalar da siyasal iktidarların görüş ve tercihlerine ters düşmeyen tutum ve eylemler içinde bulunmaya başlamış, siyasal

iktidarı karşısına alarak mücadele etmek isteyen sendikalar, siyasetle uğraşmakla suçlanarak kapatılmış ve yöneticileri tutuklanmıştır. Bu baskı yönetimi sadece işçiler ve sendikalarına karşı olmamış, toplumun tüm kesimlerinin en küçük demokratik talepleri "ülke menfaatleri" gereği şiddetle bastırılmıştır.

1960 sonrası dönem

Türkiye tarihinde 1960 sonrası dönem gerek siyasal tarih ve gerekse sendikal-siyasal mücadeleler açısından önemli deneyimlerin, başarı ve başarısızlıkların yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Yaklaşık kırk yıl, baskı altında tutulan, en önemli işlevlerini yerine getiremeyen, neredeyse birer dernek haline getirilmeye çalışılan sendikalar için bu dönem "altın yıllar" olarak nitelendirilir. Bu yıllar sadece işçi hareketinin ve onların sendikalarının gelişmesini sağlamamış, öğretmenlerin, köylülerin ve geniş gençlik kesimlerinin örgütlenmesinde ve mücadelesinde de büyük bir sıçramanın yaşandığı bir dönem olarak ortaya çıkmıştır.

1960'tan sonra Türkiye kapitalizmi yeni bir gelişme dönemine girmiştir. Aynı yıllar dünya çapında işçi hareketlerinin ve sınıf mücadelesinin sürekli olarak yükseldiği, demokratik ülkelerde işçi sınıfının demokratik örgütlenme gücünün arttığı, dünya çapında ulusal kurtuluş hareketlerinin büyük başarı kazandığı yıllardır. Türkiye'de 1960 sonrası yaşanan gelişmeler, büyük ölçüde sanayileşmenin ve onun ekonomik-sosyal etkilerinin bir sonucu olarak gelişmiştir. Büyük kentlere doğru başlayan göç, insanların yaşam standartlarında meydana gelen değişiklikler, siyasal alanda yaşanan değişimler, artık kapitalizmin gerek ekonomik ve gerekse toplumsal anlamda Türkiye topraklarında daha derinlere kök salmaya başladığının birer göstergesi olmuştur.

1961 yılı, işçi hakları konusunda yasal düzenlemelerin yapılmasının talep edilmesinin yanı sıra, işten atmalar ve düşük ücretler nedeniyle işçilerin protesto eylemleri ve sessiz yürüyüşler yapmaya başladığı,

işçi hareketinin siyasallaşma sinyalleri verdiği yıllar olmuştur. Nitekim 1961 yılında, Türkiye siyasi tarihi açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. 13 Şubat 1961'de, Türk- İş'e bağlı sendikalardan 12 sendikacının çabalarıyla *Türkiye İşçi Partisi* (TİP) kurulmuştur. TİP'in sendikacılar tarafından kurulmasında, Türkiye'de 1946'dan itibaren benimsenen ve ABD etkisinde oluşan "siyaset dışı", "partilerüstü" sendikacılığa duyulan tepki yatmaktadır.

Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) seçim afişleri

TİP'in kurulması, Türk-İş yöneticilerini tedirgin etmiş ve işçilerin bu partiye üye olarak Türk-İş'in etki alanı dışına çıkacağı endişesi oluşmaya başlamıştır. İşçi sınıfının politikaya ağırlığını koyması sorununu bir parti kurarak çözmeye çalışan ve TİP etrafında birleşerek bu amacı gerçekleştirmek isteyen sendikacılarla, partileşme olgusunun işçi sınıfını böleceğini ve gücünü zayıflatacağını savunan Türk-İş yöneticileri arasındaki görüş ayrılıkları, bu iki kesimin birbirlerini eleştirmeleri ve hatta suçlamalarına kadar varmıştır (Işıklı, 1990).

Saraçhane mitingi (31 Aralık 1961)

1961 Anayasası'nda "çalışanlar sendika kurabilir" ifadesinin yer alması, o zamana kadar sendika kurmaları yasak olan memurları da umutlandırmıştır. 1963 yılında çıkarılan 274 ve 275 sayılı yasalar işçilere grev ve toplusözleşme hakkı tanımıştır. Anayasada herhangi bir kısıtlama yapılmaksızın, kanunla düzenleneceğine işaret edilen bu haklar, 1963 yılında düzenlenen yasayla sınırlanmış ve birçok şarta bağlanmıştır. Grev ve toplu sözleşme hakkı bazı durumlarda hiç kullanılmayacak hale getirilmiştir. Fakat her türlü kısıtlamaya rağmen, işçiler ve memurlar birçok ekonomik ve sosyal taleplerini siyasal iktidardan dilenerek değil, kendi güçlerine dayanarak almayı başarmışlardır.

1961 Anayasası'nda toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmış, ancak bu hakların bir yasayla düzenleneceği belirtilmiştir. Yasal düzenlemenin zamanında yapılmaması işçiler arasında huzursuzluk yaratmış ve işçi hareketi kıpırdanmaya başlamıştır. 31 Aralık 1961'de, kamuoyu dikkatinin işçi sorunlarına, grev ve toplu sözleşme yasalarının çıkarılmasına çekilmesi için 200 bin işçinin katıldığı Saraçhane mitingi yapılmıştır.

1963 yılında grev ve toplu sözleşmenin yasal olarak düzenlenmediği bir dönemde, Maden-İş üyesi işçiler KAVEL Kablo Fabrikası'nda

greve gitmiştir. Bu grevin nedeni, sadece işyerindeki çalışma koşullarının düzeltilmesi değil, toplu sözleşme ve grev kanununun çıkması için kamuoyunda ses yaratmaktır. Sonuçta kanun henüz çıkmamış olmasına rağmen işveren toplu sözleşmeyi imzalamak zorunda kalmıştır. Kavel direnişinin, kamuoyunda geniş yankılara yol açmış olması sonucu TBMM ilgili kanunu çıkarmak zorunda kalmış, 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, 24 Temmuz 1963 günü çıkarılarak yürürlüğe girmiştir.

Kavel grevi (1963)

1961 Anayasası'na dayanarak memurların da sendika kurma hakkı olmasına rağmen 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu çıkana kadar hiçbir memur sendikası kurulmamış olması dikkat çekicidir. Türkiye'de bilinen ilk memur sendikası 1965 yılında Ankara'da kurulan *Türkiye Devlet Büro Görevlileri Sendikası* olmuştur.

Ardından aynı yıl *Türkiye Öğretmenler Sendikası* (TÖS) kurulmuştur. 12 Mart 1971 yılına kadar çoğu az sayıda üyeye sahip 400'ün üzerinde memur sendikası kurulmuştur. 12 Mart darbesinden sonra yapılan anayasa değişikliği ile sendika kurma hakkı sadece işçilere tanınmış ve tüm memur sendikaları kapatılmıştır.

1971-1980 arasında memurlar, genellikle dernek şeklinde örgütlenmiş ve sendika kurma özgürlüğü talebi bu dönemde başlıca talepler arasında yer almıştır.

1965 yılında yapılan genel seçimler sonucunda TİP'in 15 milletvekili çıkarması, bir yandan da daha güvenli olarak Türk-İş içinde muhalefet etmenin dayanaklarını yaratmaya başlamıştır. Türk-İş ile uzun zamandan bu yana var olan farklılıklar (ABD'ye "eğitim" için giden sendikacılar konusu, özellikle sosyalistlere karşı kullanılan partiler üstü politika anlayışı, ABD'den alınan yardımlar vb.) bir süre sonra TİP'i kuran sendikacılar ile Türk-İş arasındaki ipleri kopma noktasına getirmiştir. Paşabahçe grevi ve bu greve karşı Türk-İş yönetiminin takındığı tavır, Türk-İş'ten kopuş sürecinin hızlanmasını sağlamıştır. Türk-İş yönetimine rağmen grevin bazı sendikalar tarafından desteklenmesi ve bundan sonraki grevlerde, Türk-İş'ten ayrı olarak, Sendikalar Arası Dayanışma Komitesi'nin (SADA) kurulması, Türk-İş'ten kopuşa noktayı koymuş ve 13 Şubat 1967 tarihinde DİSK kurulmuştur. Yayımlanan kuruluş bildirisi şu şekilde sona ermektedir:

"İşte biz devrimciliği, bugünkü tutucu, gerici, ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin anayasa uyarınca değiştirilmesi ve yukarıdan beri özetlediğimiz ilkelerin hayata uygulanması anlamına alıyoruz. Devrimcilik, hepimizin mülk sahibi olmasını ve uygarlık nimetlerinden eşitçe yararlanma olanağını sağlayacağı için bizim sendikacılık çalışmalarımızın özünü kapsayacaktır" (aktaran Çeçen; 1973:119).

Türkiye İşçi Partisi, sendikacılar tarafından sendikal hareketi güçlendireceği, ona siyasal destek sağlayacağı için kurulmuştur. Gelişen ve her geçen gün büyüyen TİP hareketinin, 1965 seçimlerindeki başarısının verdiği güçle, bu siyasi gücün ayrı bir konfederasyonu yaşatacağı düşüncesinin DİSK'in kuruluşunda etkili olduğu söylenebilir. DİSK'in kuruluşundan itibaren Türkiye işçi sınıfı, gerek sendikal ve gerekse siyasal anlamda oldukça hızlı sayılabilecek bir gelişim göstermiştir.

1967 sınıf hareketinin ileri atılımı için kimi olumlu etkenlerin bir araya geldiği bir yıl olmuştur. Her şeyden önce emekçi sınıfların mücadelesi ve öğrenci gençlik hareketi belirli bir yükseliş dönemi yaşamaktadır. Türk-İş'in partiler üstü politikası ve sınıf işbirlikçi politikasına görünüşte de olsa karşı çıkan DİSK, o dönemde işçi sınıfı için yeni bir mücadele alternatifi olarak görülmeye başlanmıştır (Gündoğmuş, 1992).

Sungurlar fabrikası işçileri bir eylem sırasında

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren artan grevler ve fabrika işgalleri (Derby, Alpagut, Sungurlar fabrikalarında yaşanan işgaller vd.) ile belirgin bir ivme kazanan işçi hareketi, 15-16 Haziran 1970'te bir adım daha öne çıkarak, işçi sınıfının militan eylemliliği, işçi-sendika hareketinin büyümesi ve güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu noktadan başlayarak, işçi sınıfının o ana kadar kendiliğinden gelişme gösteren karakteri ciddi bir sıçrama yaşamıştır.

1967-1970 yılları arasında DİSK Türkiye işçi sınıfının diğer toplumsal muhalefet güçleri ile büyük ölçüde birleşebilmiştir. Anti-

emperyalist mücadelenin yükseldiği bu dönemde devrimci gençlik okul işgalleri ve direnişlerle, köylülük toprak işgalleriyle, işçi sınıfı ise grevleri ve fabrika işgalleriyle en etkili dönemini yaşamıştır.

O dönem iktidarda olan Adalet Partisi, giderek güçlenen DİSK'i etkisiz hale getirmek için işkolu barajını %10'dan üçte bire yükseltmek istemiş ve DİSK üyelerinin bu düzenlemeye tepkisi çok sert olmuştur. Hazırlanan yasa tasarısında işçilerin sendikalara üyeliğinin yanında sendikaların, federasyonların ve konfederasyonların kurulmasına ilişkin değişiklikler de önerilmiştir. Sendikaların kurulması aşamasında aynı işkolundaki sigortalı işçilerin 1/3'ünün üyeliği yanı sıra, federasyonların kurulmasında aynı işkolunda kurulmuş en az iki sendikanın kararı ve o işkolundaki sigortalı işçilerin en az 1/3'ünün üyeliği şartı getirilmiştir. Konfederasyonların kurulması için ise sendikaların en az 1/3'ünün kararı ve sendikalı işçilerin 1/3'ünün üyeliği öngörülmüştür. Yasada ayrıca, sendika kuracak işçilerin o işkolunda fiilen en az üç yıl çalışmış olması koşulu getirilmiştir. 15-16 Haziran 1970'te Ankara, İstanbul ve Kocaeli merkezli olarak yapılan kitlesel yürüyüş ve eylemler, Türkiye'de gerek sendikal mücadele, gerekse işçi sınıfının mücadele tarihi açısından en üst nokta olarak ifade edilmektedir[24].

15-16 Haziran eylemlerine katılan işçi sayısının fazlalığında, başka sendikalardan ve sendikasız işçilerden katılımların yoğun olmasında ve o dönemdeki eylemlerin yaygınlaşmasında, sendikaların gücünü işyerlerinden almasının önemi tartışmasız derecede büyük olmuştur. 15 Haziran günü, 115 işyeri ve 80 bin işçiyle başlayan, 16 Haziran günü 168 fabrika ve 150 bini aşkın işçiyle devam eden 15-16 Haziran direnişi etkisini en çok, Türkiye işçi sınıfının kalbi sayılan İstanbul ve İzmit'te göstermiştir. İstanbul'da, Gebze'de ve

24 15-16 Haziran eylemlerini yaratan koşulların başında, özellikle 1967 sonrasında çok sayıda eylem ve direnişin gerçekleştiği fabrikalar, işyerleri ve ileri işçilerin belirleyici rolünü görmek mümkündür. İşyerlerini temel alan sendikal örgütlenme ve işyeri çalışmasının yaygınlığı, işyeri temsilciliklerinin mücadelenin her aşamasında aktif olarak yer alması, o dönemdeki eylem ve direnişlerin başarılı olmasının en temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

İzmit'teki fabrikalarda üretim büyük ölçüde durmuştur. Her tarafta işçiler çeşitli yürüyüşler, mitingler düzenlemiş, kent merkezlerine doğru akmaya başlamışlardır. DİSK yönetiminin böylesi bir karar almamasına rağmen işçilerin kendi iradeleriyle kitlesel olarak harekete geçmiş olması önemlidir.

15-16 Haziran olayları (1970)

1970'li yılların başlarından itibaren sosyal demokrat sendikacılık hareketinin gelişmeye başlamasıyla birlikte 1966 yılından itibaren "ortanın solu" anlayışını benimseyen CHP, özellikle Bülent Ecevit'in başkan olmasından sonra, sendikal hareket üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Ancak sosyal demokrat sendikacıların Türk-İş'te başarılı olamamaları, bazı sendikaların ayrılarak DİSK'e katılmasına neden olmuş ve DİSK-CHP arasında bu dönemden itibaren gelişen ilişkiler, 1973 ve 1977 seçimlerinde DİSK'in CHP'yi desteklemesiyle en üst noktaya ulaşmıştır.

Türkiye'de 1 Mayıs kutlamaları uzun yıllar yasaklanmıştır. 1926'dan sonra 1 Mayıs genellikle gizli olarak kutlanmıştır. Yasal olarak ilk 1 Mayıs, 1975 yılında kapalı bir salonda kutlanırken, ilk kitlesel 1

Mayıs, 1976 yılında DİSK'in öncülüğünde İstanbul Taksim'de kutlanmıştır. 1 Mayıs, 1977 yılında Taksim Meydanı'nda yapılan kutlamalar çok daha kitlesel olmuştur. 1 Mayıs 1977 mitinginde 500 bin kişinin Taksim Meydanı'nı doldurmuş olması, 40 milyonluk Türkiye nüfusunun yarısından daha azının kentlerde yaşadığı o dönemin koşullarında önemli bir gelişmedir. Kortejlerin alana girmesinin ardından dönemin DİSK Başkanı Kemal Türkler konuşmasını tamamlamak üzereyken Taksim'de büyük bir katliam yaşanmıştır. Sular İdaresi'nin üzerindeki kontrgerilla görevlileri uzun namlulu silahlarla kitlenin üzerine doğru ateş etmeye başlamış, bu ilk ateşin ardından, bir gün önceden Intercontinental Oteli'ne önceden yerleşmiş olan kişilerce kitle yaylım ateşine tutulmuştur. Otelin yanındaki binalardan da sürekli olarak ateş edilmesi, bu katliamın önceden planlanmış, birtakım "derin güçler" tarafından yapılmış olduğunu göstermiştir.

Sular İdaresi binasının üzerinden kitleye doğru ateş edenlerin bir kısmı yakalanarak yakındaki askeri birliğe teslim edilmiş, daha sonra bu kişiler polisler tarafından teslim alınmış ama hiçbiri mahkeme önüne çıkarılmamıştır. Intercontinental Oteli'nden ateş eden tetikçilerin de ellerini kollarını sallayarak otelden ayrılmaları, 1 Mayıs 1977 katliamının kontrgerilla tarafından gerçekleştirildiğinin açık kanıtı olarak ortaya çıkmıştır.

Katliamın amacı, 1970'li yıllarda belirgin bir yükseliş içine giren işçi-emekçi hareketinin ve sosyalist hareketlerin yükselişini engellemek olmuştur. Bu amacın 1 Mayıs 1977'de tam olarak başarılamamış olması, sonraki süreçte kontrgerilla faaliyetlerinin daha geniş bir alanda yürütülmesini beraberinde getirmiştir. Kontra faaliyetler sağ-sol çatışması, Sünni-Alevi çatışması (Maraş ve Çorum olayları) üzerinden geliştirilmiş ve bütün bu olaylar 12 Eylül'e giden yolun kilometre taşları olmuştur.

DİSK'in gelişim çizgisinin, 1970'li yıllarla birlikte, yükselen kendiliğinden sınıf hareketinin gerisine düştüğü görülmüştür. Bu

durumun en önemli nedeni, işçi sınıfını "kendisi için"[25] sınıf yapacak unsurun, işçi sınıfının kendi siyasi partisinin olmaması ve sınıf sendikacılığı çizgisinin izlenmemesidir. Bu eksiklik, hiç kuşku yok ki, o dönem sendikacıların, sendika bürokratlarının sorumluluklarını azaltıcı bir etken olarak değerlendirilemez.

1970'li yıllar, gerek sendikaların ve sendikal mücadelenin gerekse devrimci gençlik mücadelesinin baskı ve şiddet uygulamalarıyla ezilmeye çalışıldığı yıllar olarak bilinmektedir. 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde sınıf mücadelesinin daha da keskinleştiği, mücadelenin tarafları arasındaki safların daha da netleştiği görülmüştür. Türkiye sendikal hareketinin siyasallaşma sürecine girdiği bu yıllarda, yıllardır tartışma konusu olan "partiler üstü politika" ilkesi 1976 yılında Türk-İş tüzüğünden çıkarılmıştır. Ancak bu ilke tüzükten çıkarılmış olsa da, Türk-İş "partilerüstü politika" anlayışını fiilen savunmaya devam etmiştir.

1960-1980 arası dönemde belirtilmesi gereken iki konfederatif örgütlenme daha bulunmaktadır. 23 Haziran 1970 tarihinde, sınıf mücadelesini bölmek amacıyla *Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (MİSK) kurulmuştur. MİSK, "tek ve mecburi sendikacılık" anlayışını benimseyen ve daha çok faşist ülkelerde görülen "devlet sendikacılığı"nı savunan bir yapıda ortaya çıkmıştır. Ancak kendisinden beklenenin aksine işçiler içinde önemli bir başarı sağlaması mümkün olmamıştır. 1975 yılında Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasından sonra, devlet ve işveren destekli olarak bazı işyerlerine girmeye çalışmış, ancak dönemin siyasal atmosferi içinde etkisi sınırlı olmuştur.

MİSK faaliyet yürüttüğü dönemde, mücadeleci sendikacıları, işçi önderlerini, devrimci-yurtsever işçileri ve sınıf mücadelesini

25 Kendisi için sınıf olmanın farklı düzeyleri vardır. İşçi sınıfının, yaşadığı koşullara bağlı olarak, zaman içinde daha alt düzeylere gerilediği görülmüştür. Ama bir kez kendisi için sınıf olmuşsa, yani siyasallaşabilmiş, partileşebilmiş ise, artık kendiliğinden sınıf düzeyine inmesi güçleşir. Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesi, o dönemde böylesi bir gelişme gösteremediği için sonraki dönemlerde göreceli olarak gerileme yaşamıştır.

zorla sindirmek amacıyla MHP'nin yan kolu olarak örgütlenmiş bir konfederasyon olarak dikkat çekmiştir. MİSK'in en başta gelen görevi işçileri örgütlemek değil, "komünizme karşı mücadele etmek" olmuştur. MİSK sendikaların "milli" ve "tek tip" olmasını ve tüm işçilerin "milliyetçi" sendikalara zorunlu üye sayılmasını savunmasıyla ön plana çıkmıştır. Tüm bunlarla birlikte MİSK, sınıf mücadelesini ve sınıflar arası kavgayı değil, "sınıflar arası ahenk ve işbirliği"ne dayanan siyasetini savunarak, sendika olmanın temel özelliğini reddeden bir çizgiyi benimsemiştir. 12 Eylül 1980'de faaliyeti durdurulduğunda MİSK'e bağlı sendikalara üye işçi sayısı sadece 22.000 dir. 1984 yılında MİSK'in yeniden faaliyete geçmesine izin verilse de, tarihsel işlevini tamamlamış olduğu için daha sonra herhangi bir faaliyeti görülmemiştir.

22 Ekim 1976 tarihinde *Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (HAK-İŞ) kurulmuştur. Hak-İş'in kuruluş beyannamesinde; konfederasyonun işçi ve işverenin hakkını "hak terazisinde" tartarak, korkmadan, yılmadan haklı olana hakkını teslim edeceği belirtilmektedir. Bir başka deyişle; HAK-İŞ kendisine işçilerle işverenler arasında bir "hakem" rolü vermektedir. Milli Güvenlik Konseyi 15 Eylül 1980'de HAK-İŞ'in malvarlığını kontrol altına almış, 19 Şubat 1981'de ise malvarlığı ve faaliyeti serbest bırakılmıştır. HAK-İŞ, 19-20 Aralık 1981 tarihinde yapılan genel kurulunda 12 Eylül faşist yönetimini açık bir şekilde desteklediğini ilan etmiştir.

1960-1980 yılları arası, Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesinin gerek sayısal olarak, gerekse işçi hareketi, örgütlenme ve mücadele geleneği yaratma bakımından en önemli dönemi olarak değerlendirilmektedir. Ancak aynı dönem gerek sivil ve gerekse resmi açılardan geliştirilen baskı ve sindirme eylemlerinin en yüksek boyutlarına ulaştığı yıllar olmuştur. Dolayısıyla toplumun tüm kesimlerini kapsayan kesin ayrışmalar üzerinden artarak süren sınıf mücadelesi 1980 yılında ülke tarihinin en önemli olaylarından birisi olan 12 Eylül darbesiyle birlikte çok daha zorlu ve sancılı bir döneme girmiştir.

1980 darbesi ve sonrası

12 Eylül 1980'de ülke yönetimine "el konularak" parlamento, siyasal partiler, sendikalar, demokratik kuruluşlar süngü zoruyla kapatılmış ve 1961 Anayasası "askıya" alınmıştır. Bu dönemde 1 milyondan fazla insan gözaltına alınmış, binlerce insan işkenceden geçirilmiştir. 1980 darbesi, 1980 öncesi güçlenen sendikaları ve sosyalist siyasal hareketleri bir anlamda "sindirme" hedefi gütmüş ve bu hedefi gerçekleştirmede bir ölçüde başarılı olmuştur. 1980 askeri darbesi ile sendikal hareketteki gelişmeler kesin bir şekilde engellenmiş, en küçük kıpırdanmalar bile şiddetle bastırılmıştır.

Hürriyet
YILDIRIM BASKI
BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ
Ordu yönetime el koydu

12 Eylül tarihli Hürriyet gazetesi

1960'lı yıllarda başlayan ve 1970'li yıllar boyunca tarihinde hiç olmadığı kadar canlı ve kitlesel eylemleri yaratan sendikalar ve siyasal hareketler, 12 Eylül 1980 darbesi ile büyük bir darbe yemiştir. 12 Eylül'e gelindiğinde sendikalara üye toplam işçi sayısı üç milyonun üzerindedir ve bu rakam, o zamanki toplam işgücünün yüzde 20'sine denk düşmektedir. Darbe sonrası Türk-İş dışındaki tüm sendikalar kapatılmış ve malvarlıklarına el konulmuştur. Türk-İş'in faaliyetlerine devam etmesine izin verilmesi üzerine o dönem Türk-İş'in genel sekreterliğini yapan Sadık Şide, 1983 yılına kadar Çalışma Bakanı olarak görev yapmıştır.

1980-1983 arasında tüm sendikal faaliyetler yasaklanmış, yoğun bir gözaltı ve tutuklama furyası yaşanmıştır. 12 Eylül Anayasası ve 1983'te yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile sendikaların

en temel faaliyetleri bile katı kurallara bağlanıp baskı altında tutularak sendikal hareketin yeniden güçlenmesi baştan engellemek istenmiştir.

1980 sonrasında ilan edilen sıkıyönetim döneminde binlerce sendikacı, sendika üyesi ve öncü işçiler gözaltına alınmış, işkence görmüş, yüzlercesi tutuklanmış, hapis cezaları almıştır. Örgütlenme hakkına doğrudan yasak ve kısıtlamalar yanında toplu sözleşme hakkına kısıtlamalar getirilmiş, grev yasakları başlamıştır. Grev yasaklarının kapsamı, grevi sadece toplu sözleşme sürecinin sonunda gerçekleştirilen basit bir eylem biçimi niteliğine indirgeyerek genişletilmiştir. Hak grevi, genel grev yasaklanmış, genel grev çağrısı yapılması bile hapis cezasına bağlanmıştır. Bu dönemin en büyük özelliği, siyasete katılma araçlarından birisi haline gelen sendikaların siyasal yaşama katılımlarının kesin bir şekilde yasaklanması, sendikal faaliyetlerin yapılan düzenlemelerle sıkı bir denetime alınmasıdır.

2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, sendikaları birer meslek örgütü haline indirgeyen ve en temel işlevlerini kısıtlayan yasaklar ve düzenlemeler içermiştir. Sendikaların en önemli işlevlerinden birisi olan grev hakkı büyük ölçüde yasaklanmış, grev uygulaması, toplu sözleşme sonrası çıkacak uyuşmazlık sonrası yapılan basit bir uyarı eylemi niteliğine dönüştürülmüştür.

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda son derece köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Kendisini toplumun en küçük birimine kadar hissettiren bu değişiklikler, günlük yaşamdan, sendikal ve siyasal süreçlere kadar tüm alanlarda derin izler bırakmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği iktidarların, sınıf hareketini bastırmaya ve sindirmeye ilişkin olarak geçmiş dönemden hareketle oldukça deneyim kazanmış olmasıdır. Bu deneyimin ilk adımı, anayasada sendikaların siyaset yasağının net bir şekilde belirlenmesiyle atılmıştır.

1982 Anayasası ile sendikaların siyasi faaliyetlerine önemli sınırlamalar getirilmiş, sendika ve konfederasyonların siyasi amaç

gütmeleri, siyasi faaliyette bulunmaları, siyasi partilerle ilişki kurmaları ve işbirliği yapmaları, siyasi partileri desteklemeleri, siyasi partilerin adını, amblemini ve işaretini kullanmaları yasaklanmıştır. Bu düzenleme ile yetinilmemiş, sendikaların dernek, meslek örgütleri ve vakıflarla "siyasi amaçla" hareket etmeleri de engellenmiştir[26].

Cevizli TEKEL işçilerinin vizite eylemi (14 Nisan 1989)

1980'li yılların ortalarından itibaren 12 Eylül'ün tüm ezilen sınıflar üzerinde örmeye çalıştığı kafes parçalanmaya çalışılmıştır. Ülkeyi ve bir bütün olarak tüm toplum kesimlerini ilgilendiren yoksulaşma sürecini en derinden hisseden işçiler ve kamu emekçileri bu duruma daha fazla sessiz kalmayarak 1988 ve 1989 yıllarında ekonomik-demokratik talepler doğrultusunda yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Bu hareketlenmenin temelinde ise, 1980 sonrasında yoğunlaşan baskıların ve hak gasplarının yarattığı tepki bulunmaktadır. Bu dönemi önemli kılan bir diğer özellik, işçilerin yanında kamu

26 Sendikalara siyaset yasağı getiren "Sendikal faaliyet" başlıklı anayasanın 52. maddesi 23 Temmuz 1995 tarihli 4121 sayılı yasa ile hukuken yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak sendikal yasaklar, Sendikalar Kanunu'ndaki maddeler ve fiili uygulamalarla hâlâ devam etmektedir.

emekçilerinin de artık sınıf mücadelesinin asli unsurlarından birisi olarak sendikal alanda ağırlığını hissettirmeye başlamasıdır. 1989 yılı kamu kesiminde grevlerin arttığı yıllar olmuştur. Türkiye işçi sınıfı tarihine "Bahar Eylemleri" olarak geçen bu dönem, uzun zamandır ayrı kulvarlarda mücadelelerini sürdüren işçi ve kamu emekçilerinin mücadelesini büyük ölçüde birleştirici rol oynamış ve ülke gündeminde uzun süre belirleyici olmuştur.

Büyük Zonguldak grevi ve yürüyüşü (1991)

1989 Bahar Eylemleri'ni izleyen büyük Zonguldak grevi ve Ankara yürüyüşü, tam da "işçi sınıfı bitti", "tarihin sonu geldi" söylemlerinin yaygınlaştığı koşullarda bir sınıfın kitlesel eylemleri olarak ortaya çıkmıştır. Zonguldak'taki Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) ve Maden Tetkik ve Arama (MTA) işyerlerinde örgütlü olan Türk-İş'e bağlı Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) ile işveren arasında 48 bin işçi için sürdürülen toplusözleşme görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine grev kararı almıştır.

Grev, 30 Kasım günü çeşitli siyasi partiler, meslek kuruluşları ve kitle örgütlerinin desteğiyle başlamış, Zonguldaklılar ilk gününden itibaren greve aktif bir biçimde katılmışlardır.

Hükümetin kamu açıklarını kapama gerekçesiyle bu tür kamu iş-

letmelerinin tasfiyesini öngörmesi, özelleştirme politikaları ve genel olarak işçi ücretleri konusundaki tutumu, Zonguldak'taki uyuşmazlığın boyutlarını genişletmiş ve o dönem kamuoyunda büyük tartışmalara yol açmıştır. Savunduğu ekonomik politikalar ve greve karşı tutumu nedeniyle Cumhurbaşkanı Turgut Özal bu mitinglerde işçilerin başlıca hedefi haline gelmiştir. 4 Ocak 1991'de başlayan yürüyüşe işçilerle birlikte bütün Zonguldak halkı katılmış, madencilerin Ankara yürüyüşü büyük bir kitlesellikle başlamıştır. Yürüyüş sırasında Hürriyet gazetesinin manşetten "Adım adım geliyorlar!" şeklinde haber yapması, yürüyüşün ne kadar etkili olduğunu görmek açısından önemlidir. İşçi sınıfının bu mücadeleci tutumu, sadece işçi hareketinin somut hakları bakımından sınıfa dayanaklar sağlamakla kalmamış; aydınlara, gençliğe ve geniş halk kesimlerine, yeni bir moral, güç ve kararlılık aşılamıştır.

1991 sonrasında işçi eylemleri, kimi zaman toplu sözleşmelerle bağlantılı, kimi zaman özelleştirmeyi engelleme amaçlı, daha küçük çapta da işçi kıyımlarına karşı ve sendikalaşma amaçlı olarak sürmüştür. Özellikle de kamudaki TİS'ler gündeme geldiğinde sayıları yüz binlerle ifade edilen işçi kitleleri Ankara'da büyük gösteriler gerçekleştirmiştir. 1990'ların ikinci yarısından itibaren de işçi sınıfı hareketinin ikinci unsuru da özelleştirmeye, taşeronlaştırmaya, sendikasızlaştırmaya, esnek çalışmanın yaygınlaştırılması gibi bütün bir sınıfa yönelik saldırılara karşı mücadeleler olmuştur. İşçilerin zaman zaman işletmeleri "işgal etmeye" varan eylemlere başvurduğu görülmektedir.

1980 sonrası dönemde, işçi sınıfı ve sendikal hareketin en kitlesel, en yaygın eylemleri ve grevleri 1990'lı yılların ortalarında gerçekleşmiştir. Sadece 1995 yılında yaşanan grevler bunun en açık göstergesi niteliğindedir. Bu dönemde işçiler ve kamu emekçileri, hem sermaye hükümetleri üzerinde baskı oluşturmuş, hem de ülke siyasetinin gündemine yerleşmiştir. Ancak, işçi sınıfı ve sendikal hareketin gücünün neredeyse tamamını kullanmasına rağmen, başta toplu sözleşme talepleri

olmak üzere pek çok talep hükümetlere kabul ettirilememiştir. Bunun bir nedeni, sınıf mücadelesinin toplu sözleşmelerle istenen "ekonomik" taleplerle sınırlı kalması; bir diğer nedeni ise sadece sayıları sınırlı olan sendikalı işçileri kapsaması, birleşik bir sınıf hareketi yaratılamamasıdır.

"Bütün ülkelerin işçileri! gelecek ellerimizdedir birleşin!"

İşçiler; özelleştirmenin, düşük ücret dayatmasının, sosyal güvencesizliğin, eğitim ve sağlığın paralı hale getirilmesinin, tarım ürünleri taban fiyatlarının düşük tutulmasının, tarım ve hayvancılığın çökertilmesinin hep aynı merkezlerden; arkasına uluslararası sermayeyi alan IMF, hükümetler ve büyük patronlar tarafından belirlendiğini ve uygulandığını görmüşlerdir. Dahası, Türkiye işçi sınıfının ileri kesimi; bu dönemde sadece Türkiyeli emekçilerle de değil, Yunanistan'dan Amerika'ya, Güney Kore'den Latin Amerika'ya kadar bütün dünyanın işçileriyle aynı talepler için mücadele ettiğinin de farkına varmaya başlamıştır.

Türkiye'de işçi ve sendika hareketinin geniş kesimi bakımından, siyasal

alanda kendilerine güven veren, somut çözümün ne olduğu konusunda yeterli açıklığa kavuşmalarını sağlayacak koşullar geçtiğimiz yıllar içinde, gittikçe belirginleşmeye başlamış, bu dönemde, sendikal hareketin giderek genişleyen bir kesiminin siyasal arayışları artarak devam etmiştir.

1980'li yılların bitimiyle birlikte Türkiye işçi sınıfı, geçmiş on yılın da telafisini arayan bir "hesap sorma" mücadelesi içine girmiştir. Sonuçta 12 Eylül ve ANAP iktidarlarının, sendikacılığın fiilen tasfiyeye uğradığı bir ekonomik yapı yaratma projesi, işçi sınıfının zaman zaman sessiz, zaman zaman etkili ve açık direnmeleri sonucunda başarısızlığa uğramıştır. Şüphesiz ortaya faşizme ve sermayenin işçi haklarına yönettiği saldırıya karşı örgütlü ve açıktan bir direnme tablosu çıkmamaktadır. Ancak 1980'li yıllarda işçi sınıfının sendikal hareket içindeki tavırlarını tam bir teslimiyet tablosu içinde resmetmek de aynı derecede yanıltıcıdır (Boratav, 2005). Türkiye'de özellikle 1989 Bahar eylemliliklerinden günümüze kadar gelişen sendikal mücadele deneyimleri, sendikalar olmadan ve sayıları sürekli artan işçiler sendikalarda bir araya gelerek örgütlenmeden, sınıf mücadelesinde ileriye yönelik somut adımlar atılmasının mümkün olmadığını pek çok kez göstermiştir. Türkiye, özellikle 1990'lı yıllarda önemli kitle eylemlerine sahne olmuştur. Bu dönemde, zaman zaman da olsa, işçi sınıfının ana kitlesi eyleme geçebilmiş, hatta bu süreçte sendika bürokrasisinin devletle en çok bütünleşen, en geri kesimleri bile harekete geçirilebilmiştir.

Türkiye işçi sınıfı, son 20 yıl içinde bütün tarihinde görülenden çok daha kitlesel ve çok daha radikal ve siyaset yapmaya elverişli taleplerle harekete geçmiştir. Ama şu da bir gerçektir ki, bütün bu eylemlerde, 1989-1991 ve 1994-1996 yılları arasındaki eylemleri bir yana bırakırsak, belirli bir istikrarın yakalanamamış olduğu görülmektedir. Zaman zaman alevlenip kitleselleşen eylemler yaşanırken, hemen ardından uzun sessizlik dönemlerine girildiği görülmüştür. Her sendikal eylem, adeta kendi başına bir amaç olarak ortaya çıkıp sonra da bitebilmiştir. İşçi-sendika hareketinde ortaya çıkan istikrarsızlık, mücadelenin sürekliliğinin olmaması, sınıfın kitlesel olarak yeni öğelerinin öne çıkmasını zorlaştırmış, işçi sınıfı mücadelesinin genişlemesini ve güçlenmesini büyük ölçüde engellemiştir.

Sonsöz

Sınıflı toplumlarda, tüm diğer toplum kesimleri gibi, işçi ve emekçi sınıflar, üretim süreci içindeki yeri, üretilen değerden aldıkları pay ve bu payı alış biçimleri, toplumsal sınıf konumları, toplum içindeki siyasal-toplumsal ağırlıkları ve eğilimleriyle, diğer kesimlerden (özellikle sermayeden) farklı bir sınıf meydana getirir. İşçi ve emekçi sınıfların örgütlenmesi de bu farklılık üzerinden, kendi toplumsal-sınıfsal özellikleri çerçevesinde gerçekleşir.

İşçi ve emekçi sınıflar için örgütlenmeler, ekonomik-demokratik hak ve çıkarlarını kazanmak, korumak ve geliştirmek için *sendikal*, siyasal iktidarda söz ve pay sahibi olmak ya da siyasal iktidarı ele geçirmek konusunda siyasal sürece yapılan doğrudan veya dolaylı katkılar nedeniyle *siyasal, kültürel* ve *ideolojik* boyutlarda ortaya çıkar. Bu boyutların tümünü bir arada görmek olanaklı olduğu gibi, sadece birinin etkin olduğu dönemlere de rastlamak mümkündür.

İşçi sınıfının en eski, en kitlesel ve en yaygın örgütleri sendikalardır. Sendikalar öncelikle emekçilerin doğrudan veya dolaylı ekonomik-demokratik çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlar. Bu anlamda sendikal örgütlenme emekçilerin ekonomik-demokratik mücadelesinin en önemli aracıdır. İşçi sınıfının diğer ülkelere göre görece daha erken ortaya çıktığı İngiltere'de gelişmiş ve oradan tüm dünyaya yayılmıştır.

İşçi sınıfının zengin tarihi, işçilerin kendi bağımsız çıkarları etrafında bir araya gelmedikçe, sermayeden, onun partilerinden ve devletten bağımsız olarak örgütlenmedikçe, başka bir ifade ile sendikal ve siyasal birliklerini kurmadıkları sürece yaşadıkları sorunlardan kurtulmalarının mümkün olamayacağının en somut kanıtı niteliğindedir. İşçi sınıfının yaşadığı sorunlar ve bu sorunların üzerinden gelmek elbette kolay değildir. Ancak tarihsel deneyimlerin gösterdiği gibi zor sorunlar zor çözümler gerektirir.

İşçi sınıfı, ancak dünyayı değiştirme doğrultusunda siyasal bilinçle donanıp örgütlendiğinde, tarihsel görevini yerine getirebilir. İşçi sınıfı taşıdığı potansiyel bakımından, insanlık tarihi içinde özel bir devrimci niteliğe sahip olan, tek evrensel sınıftır. Marx, işçi sınıfının bu özel konumunu *1844 Elyazmaları* kitabında şu sözlerle dile getirir;

"Köklü zincirleri olan, sivil toplumun içinde bir sınıf olduğu halde sivil toplumun bir sınıfı olmayan, bütün sınıfların çözülüşünü simgeleyen, acıları evrensel olduğu için evrensel bir nitelik taşıyan, kendisine yapılan haksızlık özel olmayıp genel bir haksızlık olduğu için yalnız kendisinin kurtuluşunu değil tüm toplumun kurtuluşunu amaçlayan bir sınıf... Geleneksel bir statü değil sadece insanca bir statü isteyen, siyasal düzenin kimi sonuçlarına değil bütün sonuçlarına karşı olan ve kendisini bütün alanlardan kurtarmadıkça kurtulmasına olanak bulunmayan, kısacası insanlığın toptan yitirilmesi demek olan ve ancak insanlığın toptan kurtulması halinde kendisini kurtarabilecek olan bir sınıf... İşte bu özel sınıf proletaryadır" (aktaran Hançerlioğlu, 1979:113).

İşçi sınıfı tarihi açıkça göstermektedir ki; işçi sınıfının ve emekçilerin sömürüden kurtulma mücadelesine bağlanmayan bir mücadele, sermayeye ve onun egemenliğine karşı en temel mücadele dayanağını yitirmiş demektir. İşçiler sadece sömürüyü sınırlandırmak mücadelesi ile yetinmeyip, sömürüyü tamamen ortadan kaldırma mücadelesine yönelmedikçe sermayenin ulusal ve uluslararası saldırılarını geriletilmesi mümkün değildir.

Sınıf mücadelesi tarihinin devrimci öznesi olan işçi sınıfı, bu amaç için, sınıfsız, sömürüsüz bir dünya için, tüm insanlığın kurtuluşu için mücadele eden tek sınıf olma özelliğini sürdürmektedir. İşçi sınıfı, bütün öteki sınıfları baskı ve sömürüden kurtarmak için harekete geçtiğinde, kendisini de sömürüden kurtaran bir sınıf olarak tarih sahnesindeki rolünü en iyi şekilde oynamış olacaktır.

KAYNAKÇA

ABENDROTH, Wolfgang, Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi, çev: Ali Çakıroğlu, Belge Yayınları, 1992, İstanbul.

AYDOĞANOĞLU, Erkan, Sınıf Mücadelesinde Sendikalar, Evrensel Basım Yayın, 2007, İstanbul.

AYDOĞANOĞLU, Erkan, Dünyada ve Türkiye'de Sendika Siyaset İlişkisi, Kültür Sanat Sen Yayınları, 2009, Ankara.

BARRET, François, Emeğin Tarihi, çev: Babür Kuzucu, May Yayınları, 1970, İstanbul.

BEAUD, Michel, Kapitalizmin Tarihi, çev: Fikret Başkaya, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, Ankara.

BORATAV Korkut, 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, 2. Basım, İmge Kitabevi, 2005, Ankara.

DOBB, Maurice, Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, çev: İşaya Üşür, Belge Yayınları, 1992, İstanbul.

CIULLA, Joanne B, The Working Life: The Promise and Betrayal of Modern Work, Oxford University Press, 2000, Oxford.

ÇEÇEN, Anıl, Türkiye'de Sendikacılık, Özgür İnsan Yayınları, 1973, Ankara.

ENGELS, Friedrich, İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, çev: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, 1997, Ankara.

GÜNDOĞMUŞ, Ali, İşçi Sınıfı Mücadelesi ve Toplu Sözleşme, Evrensel Basım Yayın, 1992, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU Orhan, Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 1979, Ankara.

HORTZSCHANSKY, Günter ve WIMMER, Walter, Alman Proletaryasının Önderi Ernst Thaelmann, çev: İ. Ulusoy-Y. Dalyan, Evrensel Basım Yayın, 1994, İstanbul.

HUBERMAN, Leo, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, çev: Murat Belge, İletişim Yayınları, 2003, İstanbul.

IŞIKLI, Alpaslan, Sendikacılık ve Siyaset, 4. Basım, İmge Kitabevi, 1990, Ankara.

MAKAL, Ahmet, Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920, İmge Kitabevi, 1997, Ankara.

MAKAL, Ahmet, Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946, İmge Kitabevi, 1999, Ankara.

MAKAL, Ahmet, Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963, İmge Kitabevi, 2002, Ankara.

MARX Karl, Sendikalar Üzerine, çev: Engin Karaoğlu, Bilim Yayınları, 1975, İstanbul.

MARX, Karl, Fransa'da Sınıf Savaşımları (1848-1850), çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, 1996, Ankara.

MARX, Karl, Ücret, Fiyat ve Kâr, çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, 1999, Ankara.

SÜLKER, Kemal, Dünyada ve Bizde Sendikacılık, Varlık Yayınları, 1966, İstanbul.

SÜLKER, Kemal, 100 Soruda Türkiye İşçi Hareketleri, Gerçek Yayınevi, 1976, İstanbul.

ŞİŞMANOV, Dimitır, Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi (1908-1965), çev: Ayşe Zarakolu-Ragıp Zarakolu, 2. Basım, Belge Yayınları, 1990, İstanbul.

SOSYAL İŞ, Türkiye'de İşçi Sınıfının Ekonomik-Demokratik Mücadelesinde Sendikalılaşma, Eğitim Notları Dizisi:1.

THOMPSON, E.P., İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, çev: Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul.

TALAS, Cahit, Toplumsal Ekonomi-Çalışma Ekonomisi, 7. Basım, İmge Kitabevi, 1997, Ankara.

Sendikalar Kongresi (TUC) İnternet Sitesi, www.tuc.org.uk

Sendikalar Kongresi (TUC) Arşivi.

Genel Emek Konfederasyonu (CGT) İnternet Sitesi, Histoire du Syndicalisme CGT, www.cgt.fr

Dünya Sanayi İşçileri (IWW) İnternet Sitesi, www.iww.org

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (8 cilt)

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (3 cilt)

İŞÇİ SINIFI TARİHİ KRONOLOJİ

1785 Buhar makinesinin sanayide kullanılmaya başlanması ve Sanayi Devrimi'nin başlangıcı.

1789 Fransız Devrimi; "Eşitlik-Özgürlük-Kardeşlik"...

1791 Fransa'da Le Chapelier Yasası ile grev yapmak ve sendika kurmak yasaklandı.

1792 Baldırıçıplaklar (Sans-Culottes) Hareketi: Burjuva düzene karşı ilk ciddi kitlesel tepki.

1792 Londra Yazışma Derneği ilk siyasal işçi örgütü olarak İngiltere'de kuruldu.

1793-1794 Fransa'da Terör Dönemi: 18.000 ile 40.000 arası isyancı giyotinle idam edildi.

1796 Gracchus Babeuf, Eşitler Komplosu adında bir örgüt kurdu ve bir siyasal devrim yoluyla (komplo ile) komünizme geçilmesini savundu.

1799 İngiltere'de Birleşme Yasaları (Combination Acts) ile sendikalar yasaklandı.

1811 Luddite Hareketi (Makine Kırıcılığı Hareketi) (1811-1813).

1819 Peterloo Ayaklanması ve katliamı: İşçi sınıfının ilk bağımsız sınıf eylemlerinden birisi.

1824 İngiltere'de işçi örgütlenmelerine izin veren kanun yayınlandı.

1830 İngiltere'de Swig Ayaklanmaları; küçük zanaatçılar ve işçilerin ayaklanması.

1831 Lyon Dokuma İşçilerinin Ayaklanması: "Ya Çalışarak Yaşarız ya da Savaşarak Ölürüz!".

1831-1839 yılları arasında Fransa'da dört gizli dernek kuruldu: Burjuva cumhuriyetini hedefleyen dernekler, Halkın Dostları (Les Amis du Peuple) ve İnsan Hakları Topluluğu (Société des droits de l'homme); komünizmi hedefleyen dernekler; Mevsimler Topluluğu (Société des Saisons) ile Aileler Topluluğu (Société des Familles).

1834 Robert Owen: Ulusal Birleşik Meslekler Birliği kuruldu (modern sendikaların öncülü).

1836-1848 Chartist Hareket: İngiltere'de ilk siyasal işçi hareketleri dönemi.

1836 Londra Emekçi Derneği (ilk Çartist örgüt) kuruldu.

1839-1843 Rebecca Ayaklanmaları (Galler): Tarım işçileri ve küçük çiftçilerin

ayaklanması.

1844 Silezyalı dokuma işçilerinin ayaklanması; Alman işçi sınıfının ilk kitlesel siyasal eylemi.

1847 Proletaryanın ilk uluslararası komünist örgütü olan "Komünistler Birliği" Almanya'da kuruldu (1847-1852).

1848 Marx ve Engels tarafından Komünist Parti Manifestosu yayınlandı.

1848 Paris işçi ayaklanması ve 1848 devrimleri (Fransa, Alman Konfederasyonu, Prusya, Avusturya, Macaristan, İtalya vd.).

1848 Haziran devrimi sonrasında Fransa'da genel oy hakkı kazanıldı (Genel oy hakkı 1848-1851 arası geçerli oldu).

1851 İngiltere'de makinistler sendikası kuruldu: Sendikacılık (Trade Union) hareketinin doğuşu.

1857 8 Mart New York'lu dokuma işçisi kadınların mücadelesi ve "Dünya Emekçi Kadınlar Günü".

1863 Ferdinand Lasalle önderliğinde Alman İşçileri Genel Birliği kuruldu.

1863 Amerikan sendikal hareketinde ilk önemli işçi örgütü olan Makinist ve Demirciler Sendikası kuruldu.

1864 Londra'da Uluslararası İşçi Birliği (I. Enternasyonal) kuruldu.

1864 Fransa'da sendikaların kurulması yasakken grev hakkı kabul edildi.

1866 I. Enternasyonal Cenevre Kongresi kararları: 8 saat işgünü mücadelesi, sendikaların her işkolunda örgütlenmesi, sendikalar ile işçi sınıfı siyaseti arasında bağ kurulmasının önemi.

1868 İngiltere'de yerel sendikaların birleşmesiyle Sendikalar Kongresi (TUC) kuruldu.

1868 Almanya'da ilk sendika merkezlerinin kurulmaya başlanması.

1868 ABD'de ilk ulusal işçi örgütü olan Ulusal Emek Birliği (NLU) kuruldu.

1869 I. Enternasyonal çizgisinde Wilhelm Liebknecht ve Auguste Bebel tarafından Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Eisenach'lılar Partisi) işçi sınıfının ilk bağımsız işçi partisi olarak kuruldu.

1869 Amerika'da Emek Şövalyeleri gizli olarak kuruldu ve 1882 yılına kadar gizli örgütlendi.

1871 Paris Komünü: İşçi sınıfının ilk yönetim deneyimi.

1875 Lasalle taraftarları ve Eisenach'lılar birleşti ve Alman Sosyal Demokrat

Partisi (SPD) kuruldu.

1878-1890 Almanya'da Bismark dönemi: İlk sosyal politika uygulamaları.

1878 Sosyalistlere Karşı Yasa ile Almanya'da sendikal-siyasal örgütlenme yasaklandı.

1879 İspanyol Sosyalist Partisi kuruldu.

1880 Jules Guesde ve Paul Lafarge öncülüğünde Fransız İşçi Partisi (Marksist) kuruldu.

1880 İngiltere'de Yeni Sendikacılık Hareketi ile vasıfsız işçiler örgütlenmeye başladı (1880-1900).

1881 Auguste Blanqui öncerliğinde Merkezi Devrimci Komite (Comité Central Révolutionnaire) kuruldu.

1881 İspanya'da Bölgesel Emekçiler Federasyonu kuruldu (Anarko-sendikalist).

1882 İtalya İşçi Partisi kuruldu.

1883 Rusya'da Plehanov öncülüğünde ilk Marksist grup olan Emeğin Kurtuluşu örgütü kuruldu.

1884 Fransa'da Waldeck-Rousseau Kanunu ile işçilere sendika kurma hakkı yasal olarak tanındı.

1884 İngiltere'de Sidney Webb, Beatrice Webb ve Bernard Shaw önderliğinde sosyalizme parlamenter reformlar yoluyla ulaşılabileceğini savunan Fabian Derneği kuruldu.

1886 Haymarket Ayaklanması ve 1 Mayıs'ın doğuşu.

1888 İspanya'da Genel İşçi Sendikaları kuruldu.

1889 Paris'te II. Enternasyonal kuruldu.

1890 1 Mayıs İşçi Sınıfının Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü olarak ilk kez kutlanmaya başlandı. (İlk kez Arjantin, Küba ve Meksika'da kutlandı).

1892 İtalyan Sosyalist Partisi (PSI) kuruldu.

1894 Osmanlı topraklarında ilk sınıfsal örgüt olan Osmanlı Amele Cemiyeti kuruldu.

1895 Fransa'da Genel Emek Konfederasyonu (CGT) kuruldu. (1914'e kadar Anarşistler egemendi).

1896 İngiltere'de işyeri temsilcilikleri (shop stewards) ile militan bir

örgütlenme geleneği yaratıldı.

1900 Sendikalar Kongresi (TUC) tarafından İngiliz İşçi Partisi resmen kuruldu.

1903 Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP); Bolşevik (çoğunluk) ve Menşevik (azınlık) olmak üzere ikiye bölündü.

1905 Fransa'da Sosyalist Parti (SFIO) kuruldu. Tüm sosyalist partiler bu parti çatısı altında birleşti.

1905 Uluslararası Sendikal Konferans: "Sendikalar kendilerini ekonomik taleplerle sınırlamalı, siyaseti partilere bırakmalıdır" kararı alındı.

1905 ABD'de Dünya Sanayi İşçileri Sendikası (IWW) kuruldu (Anarşist).

1906 Fransa'da CGT'nin Amiens kongresinde sendikalizmin siyasal anlamda sosyalizmden bağımsız olduğu ilan edildi (Amiens Şartı).

1908 Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilanı ve sendikaların kurulması.

1910 Hüseyin Hilmi Bey (İştiralçi Hilmi) tarafından Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) kuruldu.

1911 İspanya'da Ulusal İşçi Konfederasyonu CNT kuruldu (Anarko-sendikalist).

1913 Uluslararası Özgür Sendikalar Federasyonu (IF1'U) kuruldu (1917'den sonra faaliyete geçti).

1914-1918 I. Emperyalist Paylaşım Savaşı (II. Enternasyonal partilerinin savaş yanlısı tutumu).

1917 Sosyalist Ekim Devrimi...

1917 İtalya'da işçi ve fabrika konseyleri kurulmaya başlandı.

1919 III. Komünist Enternasyonal (Komintern) kuruluşunu ilan etti.

1919 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kuruldu. 8 saat işgünü uygulaması ilk kez yasal olarak kabul edildi.

1919 İştirakçi Hilmi tarafından Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) kuruldu.

1919 Şefik Hüsnü önderliğinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) kuruldu. Türkiye'nin ilk Marksist-Leninist partisi olan TİÇSF aynı zamanda Komintern üyesiydi.

1918 Almanya'da Spartakist Hareket ve Almanya Komünist Partisi'nin (KPD) kuruluşu.

1920 Uluslararası Hıristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu (IFC1'U) kuruldu.

1920 Gramsci önderliğinde Livorno'da İtalyan Komünist Partisi kuruldu.

1921 Kızıl Sendikalar Enternasyonali (Profintern) kuruldu.

1922 İtalya'da Nasyonal Faşist Parti önderliğinde Mussolini iktidara geldi. Sendikalar ve partiler kapatıldı. Devrimciler ve sendikacılar tutuklandı, işkence gördü, idam edildi.

1922 TSF ve TİÇSF kapatıldı.

1929 Büyük Buhran. Kapitalizmin tarihinde gördüğü en büyük kriz.

1933 Almanya'da Faşizm Adolf Hitler önderliğinde iktidara geldi. Sendikalar ve partiler kapatıldı. Sendikacılar ve devrimciler tutuklandı, işkence gördü, öldürüldü.

1935 Türkiye'de 1 Mayıs, "Bahar ve Çiçek Bayramı" olarak resmi tatil ilan edildi.

1936 Türkiye'de 3008 sayılı ilk İş Yasası çıkarıldı.

1938 Türkiye'de Cemiyetler Kanunu ile "Sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak" yasaklandı.

1939-1944 II. Emperyalist Paylaşım Savaşı.

1943 İngiliz-Sovyet Sendikal Komitesi kuruldu.

1944 Bretton Woods Konferansı (sonrasında IMF ve Dünya Bankası kuruldu.)

1945 Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU) kuruldu. Bütün ülkelerin sendikalarını ayrım yapmadan bir araya getirmeye çalıştı.

1946 Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) kuruldu ve 7 ay sonra kapatıldılar.

1947 5018 sayılı İş Yasası çıkarıldı. Sendikalara siyaset yasağı getirildi. Çok sayıda sendika "siyaset yapmak" suçundan kapatıldı.

1949 ABD ve İngiliz sendikaları öncülüğünde Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) kuruldu.

1949 ABD ve ICFTU'nun desteğiyle Alman İşçi Sendikaları Birliği (DGB) kuruldu. DGB öncülüğünde Alman sendikaları "bağımsız" sendikacılığı benimsedi.

1952 Türk-İş kuruldu: Milli sendikacılık geleneği Türk-İş ile başladı.

1961 Türk-İş'li 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu.

1962 Amerikan Özgür Emeği Geliştirme Enstitüsü (AIFLD) kuruldu. Dünya sendikalarını Amerikan ideolojisi doğrultusunda biçimlendirme faaliyetleri

yürüttü.

1967 13 Şubat'ta Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu.

1970 15-16 Haziran Direnişi. İşçi sınıfının DİSK'in kapatılmak istenmesine karşı gösterdiği tepki eylemleri.

1972 Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) kuruldu. Soğuk savaş döneminde Avrupa sendikalarını denetim altına almak için kuruldu.

1979 İngiltere'de M. Theacher, ABD'de R. Reagan iktidarı ile yeni liberalizm uygulamaları başladı.

1980 Türkiye'de 12 Eylül darbesi ile karanlık bir döneme girildi. Türk-İş dışındaki tüm sendikalar kapatıldı.

1989 Türkiye'de bahar eylemleri ile sınıf hareketi yeniden yükselişe geçti.

1991 Büyük Madenci Yürüyüşü ile 100 binin üzerinde Zonguldak maden işçisi aileleriyle birlikte Ankara'ya yürüdü.

1995 16-17 Haziran'da 100 binin üzerindeki kamu emekçisi geceyi Kızılay'da geçirdi.

1995 8 Aralık'ta Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) kuruldu.

1998 Sahte sendika yasasına karşı 4-5 Mart tarihlerinde Kızılay işgal edildi. Kamu emekçilerine karşı ilk kez gaz bombası kullanıldı. Yaşanan direniş sonrasında hükümet yasa tasarısını geri çekmek zorunda kaldı.

1999 Hükümetin emeklilik yaşını yükselten sosyal güvenlik yasasına karşı tüm sendika ve konfederasyonların katılımıyla Ankara Kızılay'da 500 bin kişilik büyük bir protesto mitingi gerçekleştirildi.

2000 1 Aralık'ta Emek Platformu'nun çağrısıyla 1 milyondan fazla işçi ve emekçi iş bırakarak alanlara çıktı.

FOTOĞRAFLARLA

İŞÇİ SINIFI TARİHİ

Atölyeden fabrika sistemine geçiş.

Modern işçi sınıfının doğuşu

Buhar enerjisiyle çalışan tekstil makineleri

İstanbullu yoksul işçiler

Kömür madenlerinde çalıştırılan çocuk işçiler. (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Tekstil fabrikasında çalışan çocuk işçiler. (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Madenlerde çalıştırılan çocuk işçiler (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Tekstil işçisi çocuklar (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Erkek maden işçisi (Ingiltere -1860)
(Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Kadın maden işçisi (İngiltere -1860)
(Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Maden işçisi kadınlar (Wigan-1865)
(Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Çok çocuklu işçi ailesi (İngiltere) (Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Kadın tekstil işçileri ve ustabaşı (1890) (Fotoğraflar: TUC Kütüphane Arşivi)

Genç İngiliz liman işçileri (1900)

Çocuk işçiler (ABD) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Tekstil işçisi çocuklar (ABD-1908) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Tekstil fabrikasında çalışan eğirici tekstil işçisi (ABD-1908) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Tekstil işçisi çocuklar (Fotoğraf: Lewis W. Hine).

Kömür işçisi çocuklar (ABD-1911) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Çocuk maden işçileri (ABD-1912) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

İngiliz kadın işçiler (1910) (Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

İngiliz yol işçisi kadınlar (1914) (Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Ekim Devrimi sonrasında Putilov traktör fabrikasında işçiler (1917)

Atölyede çalışan kadın işçi (Fotoğraf: TUC Kütüphane Arşivi)

Demiryolu işçileri (1920, ABD)

1930'lu yıllarda ABD'li genç maden işçileri (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Mola zamanı (ABD-1932) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Mola zamanı (ABD-1932) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

Yükseklerde (ABD-1932) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

New York'a bakış (1932) (Fotoğraf: Lewis W. Hine)

1929 krizini anlatan İşsizler tablosu (Tara Bradford)

Genç Alman işçiler

Charlie Chaplin'in fordizmi eleştirdiği "Modern Zamanlar" filminden bir kare

Diego Rivera'nın Ford fabrikasının içini anlatan duvar resmi (1933)

Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi

Osmanlı'da maden işçileri (19. yüzyıl)

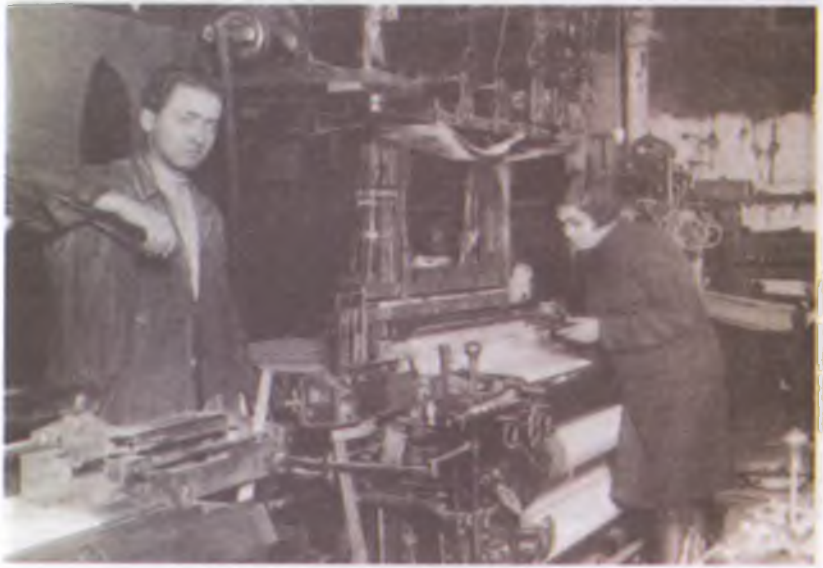

Elazığlı yol işçileri (19. yüzyıl sonu)

İstanbul Şirket-i Hayriye tersane işçileri (1910)

İzmirli üzüm işçileri (20. yüzyılın başı)

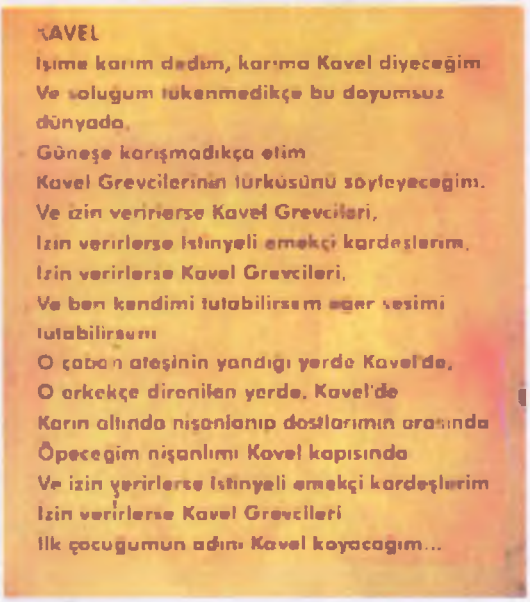
Fesbane'de fes üretimi sırasında işçiler (1930) (Fotoğraf: Selahaddin Giz)

İstanbul Cibali Tütün Fabrikası işçileri

Kavel grevi 1963

KAVEL

Işıma karım dedim, karıma Kavel diyeceğim
Ve soluğum tükenmedikçe bu doyumsuz
dünyada,
Güneşe karışmadıkça etim
Kavel Grevcilerinin türküsünü söyleyeceğim.
Ve izin verirlerse Kavel Grevcileri,
İzin verirlerse İstinyeli emekçi kardeşlerim,
İzin verirlerse Kavel Grevcileri,
Ve ben kendimi tutabilirsem eğer sesimi
tutabilirsem
O çoban ateşinin yandığı yerde Kavel'de,
O erkekçe direnilen yerde, Kavel'de
Karın altında nişanlanıp dostlarımın arasında
Öpeceğim nişanlımı Kavel kapısında
Ve izin verirlerse İstinyeli emekçi kardeşlerim
İzin verirlerse Kavel Grevcileri
İlk çocuğumun adını Kavel koyacağım...

Hasan Hüseyin Korkmazgil'in Kavel şiiri

1 Mayıs 1977 (Taksim Meydanı)

1 Mayıs 1977 (Kemal Türkler kitleye hitap ediyorken)

DİSK'e bağlı Maden-İş işçileri bir işyerinde greve çıkarken

Maden-İş üyesi Türk Demir Döküm işçileri (Fotoğraf: Kemal Elitaş)

Aşkale maden ocaklarında greve çıkan Yeraltı Maden-İş üyesi işçiler (1977)

Yeraltı Maden-İş üyeleri bir eylem sırasında.

Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) dergisi

Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) dergisi

Faşistler tarafından öldürülen TÖB-DER üyesi
Recep Taşçı'nın cenaze töreni

Kadın işçiler grev sırasında

Çocuklar ve "Bağımsız Türkiye" (Fotoğraf: Kemal Eldaş)

İzmir, TARİŞ direnişi (1980)

12 Eylül darbesi sonrasında fabrika girişlerine asılan duyuru panosu

12 Eylül darbesi ve yaygın gözaltılar

Karabük Demir Çelik işçilerinin yürüyüşü (1989 Bahar eylemleri)

İstanbul Taşkızak Tersanesi işçileri ve polis karşı karşıya (1989 Bahar eylemleri)

Kamu emekçilerinin 17-18 Haziran Kızılay eylemi (1995)

Emek Platformu'nun "Reforma evet tuzağa hayır" mitingi (2004)

"Ekmek, Barış Özgürlük için Demokrasi ve Haklar Mitingi (17 Ocak 2010)

"Ekmek, Barış Özgürlük için Demokrasi ve Haklar Mitingi (17 Ocak 2010)

"Köklü zincirleri olan, sivil toplumun içinden bir sınıf olduğu halde sivil toplumun bir sınıfı olmayan, bütün sınıfların çözülüşünü simgeleyen, acıları evrensel olduğu için evrensel bir nitelik taşıyan, kendisine yapılan haksızlık özel olmayıp genel bir haksızlık olduğu için yalnız kendisinin kurtuluşunu değil tüm toplumun kurtuluşunu amaçlayan bir sınıf... Geleneksel bir statü değil sadece insanca bir statü isteyen, siyasal düzenin kimi sonuçlarına değil bütün sonuçlarına karşı olan ve kendisini bütün alanlardan kurtarmadıkça kurtulmasına olanak bulunmayan, kısacası insanlığın toptan yitirilmesi demek olan ve ancak insanlığın toptan kurtulması halinde kendisini kurtarabilecek olan bir sınıf...

İşte bu özel sınıf proleteryadır."

Karl Marx 1844 Elyazmaları

"işçi sınıfı tarihi"

I S B N
978-605-89200-6-4

YAYINLARI